SPRÅKLIGA INTYG

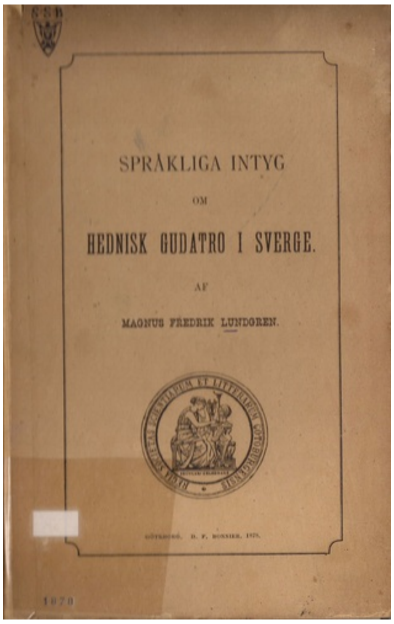
OM

HEDNISK GUDATRO I SVERIGE

AF

MAGNUS FREDRIK LUNDGREN

Docent vid Upsala universitet

Göteborg. D. F. Bonniers Boktryckeri. 1878.

Förord till den elektroniska utgåvan

Uppsatsen *Språkliga intyg om hednisk gudatro i Sverige* av **Magnus Fredrik Lundgren** (1852-1903) fanns sammanbunden med uppsatsen ***Tränne tyska ändelser i svenskan af Fred. Tamm*** i ett verk från Stanford University Libraries, vilket skannades 2007 av Google och lades upp på Internet Archive. Uppsatsen har sedan i december 2010 iordningställts för Projekt Runeberg av Ralph E, som även lånat ett exemplar från Stockholms Stadsbibliotek för att byta ut en oläslig bild samt omslaget från detta exemplar.

Att svenska folkets religiösa föreställningar under hedna tiden i de stora hufvuddragen stämt öfverens med dem, som man träffar i de gamla sånger och sägner, som under 13:de århundradet upptecknades på Island, kan betraktas som en bevisad sak. Svårare är att afgöra, i hvad mån dessa uppteckningar i enskildheter gifva ett riktigt uttryck åt den gamla gudatron i norden, särskildt utom Norge och Island. Den nyare vetenskapen har ock med ifver vändt sig till de öfriga källor, ur hvilka kännedom om dessa förhållanden låter hämta sig. Bland dem intaga vid sidan af forntida afbildningar, ännu fortlefvande folktro m. m. de minnen, som de gamla

föreställningarna lemnat efter sig i språket, en framstående plats, liksom öfver hufvud ovärderliga bidrag till kännedomen om en bortom den egentliga historien liggande tids kultur finnas att hämta ur språket. Vigtiga samlingar af sådana svenska ord och uttryck, som innebära upplysningar för mytologien, hafva redan blifvit gjorda af Geijer, Säve (i hans inträdesföreläsning), Hyltén-Cavallius m. fl. Emellertid har en fullständigare samling af dylika och i synnerhet en kritisk behandling af de talrika med gudanamn sammansatta ort- och person-namnen synts mig önsklig såsom ett bidrag till lösningen af mytologiska tvistefrågor och öfver hufvud till kännedomen om vårt folks forntid.

Jag har i denna afhandling, hvars syfte är det nu antydda, uteslutande hållit mig till de språkliga spåren af den egentliga åsa-tron med förbigående af andra mytiska föreställningar.

För ett dylikt arbete är naturligtvis den största möjliga fullständighet önsklig, i synnerhet för den äldre tidens räkning.Jag har särskildt sökt fullständigt samla hithörande runstungna personnamn samt medeltidsformer af ortnamn. Hvad nyare ortnamn angår, har jag genomgått postortlexikonet samt antecknat dem, som jag eljest träffat på, och som synts mig af vigt, men med tanke på de starka förändringar, som särskildt denna klass af ord är underkastad, och den ringa beviskraft dylika, då fornformer saknas, därför äga, har jag här ej eftersträfvat absolut fullständighet. Mycket osäkra uttryck, ur hvilka ingen verklig vinst för mitt närvarande syftemäl syntes vara att vinna, har jag ofta, för att ej onödigt upptaga utrymme, utan vidare förbigått. — För öfrigt vågar jag ej hoppas att så grundligt ha uttömt det på vidt skilda håll spridda materialet, att ej ganska mycket kan vara att ytterligare tillägga.

Jag har i min undersökning indragit såväl de gamla norska och danska landskap, som nu utgöra beståndsdelar af Sverge, som ock de af svenskar bebodda trakterna på andra sidan Östersjön, likväl alltid med uttryckligt angifvande af hemorten för därifrån hämtade ord och namn.

Vid uppställande af grundformer för anförda personnamn har jag följt det vanliga skrifsättet i vår älsta skriftliga urkund, äldre Vestgötalagen. — Inom parentes satta siffror ange det år, från hvilket en form härrör. Vid utsättande af årtal för ortnamn förekommande hos Styffe, Skandinavien under Unionstiden, har jag i allmänhet citerat detta arbete, äfven där äldre former funnits, så framt ej dessa på något sätt visat sig anmärkningsvärda.

Såsom ett fullständigande af ifrågavarande arbete hoppas jag längre fram blifva i tillfälle att särskildt behandla här på grund af afhandlingens plan ej upptagna svenska personnamn, som sammanhänga med hvarjehanda gamla religiösa föreställningar, samt ortnamn, som atan att vara sammansatta med gudanamn, utmärka forntida gudstjänstplatser. Till dessa arbeten har jag redan till stor del samlingarna gjorda.Slutligen har jag att uttala min tacksägelse till alla dem,

som lemnat mig upplysningar och bistånd vid denna afhandlings utarbetande.

De hufvudsakliga källorna för ifrågavarande afhandling äro:

Aasen: Norsk Ordbog____af I. Aasen. Christ. 1873.

Afzelius: Svenska Folkets Sago-Häfder____af Arv. Aug. Afzelius.

Arwidsson: Svenska Fomsånger____utg. af A. I. Arwidsson.

Stockh. 1834—42.

AT: Antiqvarisk Tidskrift för Sverige.

B.: Bautil — utg. af J. Göranson. Stockh. 1750.

Bergström: Bidrag till en etymologisk granskning af Södermanlands ortnamn. Akad. afh.....af J. G. L. Bergström, Ups. 1875.

Bugge, Bökst.: Tolkning af runeindskriften på Rökstenen i

Östergötland____af S. Bugge. I AT V,i.

C. Bldst och

C. Bur.: Codex Bildstenianus och Bureanus i Ett fomsvenskt

Legendarium____(utg.) af G. Stephens (i Sv. Fomskrifts.

Sami.)

Cl. Vigf.: An icelandic-english Dictionary____by G. Vigfusson.

Oxford 1874.

D. Dal.: Diplomatarium Dalekarlicum. I utg. af C. G. Krö-

ningsvärd och J. Lidén, Stockh. 1842; U utg. af C. G. Kröningsvärd, Fahlun 1844.

DFÅ: Dalames Fornminnesförenings Årsskrift.

Diet: Runen-Sprach-Schatz.... v. U. W. Dieterich. Stockh.

& Leipz. 1844.

DS: Diplomatarium Svecanum____ed. J. G. Liljegren. I, II

Holm. 1829, 1839. IH—V.. B. E. Hildebrand Holm-1842-65.

Dyb.. Sverikes Runurkunder____af Richard Dybeck.

Falkm.: Ortnamnen i Skåne, etymologiskt försök af A. Falkman, Lund 1877.

Freudenth.: Om nyländska mans- och kvinnonamn under Medeltiden .... af A. O. Freudenthal, Helsingf. 1877.*

Freudenth., Eg. Finl. ortn.: Om svenska ortnamn i egentliga

Finland----af A. O. Freudentbal, Helsingf. 1867.

Freudenth., Nyl. ortn.: Om svenska ortnamn i Nyland____

af A. O. Freudenthal.

Freudenth., Ål. ortn.: Om Ålands ortn.....af A. O. Freu-

denthal.

Förstem.: Altdeutsches Namenbuch I (Personennamen) Nord-

hausen 1856.

Geijer citeras efter den sist utkomna upplagan af Samlade

Skrifter.

Grimm: Deutsche Mythologie von Jacob Grimm; Zweite aus-

gabe, Göttingen 1844.

Hofberg: Nerikes Gamla Minnen af H. Hofberg, Örebro 1868.

Holmberg: Bohusläns Historia och Beskrifning----af A. E.

Holmberg. Andra upplagan. Örebro 1867.

H. Peters.: Om Nordboernes Gudedyrkelse og Gudetro i Hedenold ----af Henry Petersen, Kjøbenh. 1876.

Hyltén-Cav.: Wärend och Wirdame----af G. O. Hyltén-Caval-

lius. Stockh. 1863—68.

L.: Run-Urkunder utg. af J. G. Liljegren. Stockh. 1833. Lignell: Beskrifning öfver Grefskapet Dal af And.

Lignell.

Stockh. 1851, 52.

Mannhardt: Die Götterwelt der deutschen und nordischen Völ-

ker----von W. Mannhardt. I. Berlin 1860.

Med. Bib.: Svenska Medeltidens Bibelarbeten----utg. af G.

E. Klemming (i Sv. Fornskrifts. Sami.)

Munch: Om Betydningen af vore Nationale Navne. I Samlede

Afhandlinger, utg. af Dr. G. Storm, IV, Christ. 1876.

POL: Postortlexikon, Stockh. 1872.

k

Rdq.: Svenska Språkets Lagar----af J. E. Rydqvist.

Rietz: Svenskt Dialekt-Lexicon af J. E. Rietz.... I, II.

Malmö 1867.

Runa: Runa____utg. af Richard Dybeck, Stockh. 1842-50.

Russw.: Eibofolke oder die Schweden an den Kusten Ehstlands

und auf Runö____von C. Russwurm. Reval 1855.

Rääf: Samlingar och Anteckningar till en beskrifning öfver

Ydre härad i Östergötland .... af L. F. Rääf. I Linköp. 1856, H Örebro 1859.

Saxo: Saxonis Grammatici Historia Danica. rec. Dr. P. E.

Muller. Havn. 1839.Sidenbladh: Sveriges härads- och sockennamn... af E. Siden-

bladh. 2:dra uppl. Stockh. 1873.

Silfverst. D.: Svenskt Diplomatarium från och med år 1401...

utg. af C. Silfverstolpe. Stockh. 1875-76.

Snorra-eddan citeras efter den af j&orleifr Jönsson 1875 i Kph.

utg. uppl.

SEP : Svenska Riks-Archivets Pergamentsbref från och med år

1351—1400. Stockh. 1866-72.

Styffe: Skandinavien under Unionstiden ... af C. Gr. Styffé.

Stockh. 1867.

Säve: Gotländska Runinskrifter i Gutniska Urkunder ... Akad.

Afh. af C. Säve ... Upsala 1854.

Säve, gudan.: Om de Nordiska Gudanamnens Betydelse. — I

Fyra Inträde sföreläsningar, Ups. 1860.

T., Torin: Westergötlands Runinskrifter samlade af Karl To-

rin (i Westergötl. Fomm. Tidskr.)

TCK: Topografiska Corpsens karta öfver Sverige.

Tuneld: Erik Tunelds Geografi öfver Konungariket Sverige.

Åttonde uppl. Stockh. 1827 f.

UFT: Uplands Fornminnesförenings Tidskrift Stockh. 1871 f.

*

Yald. Jordeb.: Liber census Daniæ. Kong Waldemar den andens jordebog, udg. ... af O. Nielsen. K>bh. 1873.
WFÅ: Westmanlands Fornminnesförenings Årsskrift.

W., Worm: O. Wormii Monumenta Danica.

ÖFT: Östergötlands Fornminnesförenings Tidskrift.

Sveriges Gamla Lagar citeras eftér Schlyters upplaga under

vanligen brukade förkortningar.

öfriga, mera sällan nyttjade källor har jag, såsom jag hoppas, tillräckligt tydligt angifvit i det följande.

Vid uppräknande af ortnamn nämnas de svenska landskapen i följande ordning (inom parentes angifvas de här brukade förkortningarna) :

Upland (Upl.), Södermanland (Sdm.), Nerike (Ner.), Vest-

manland (Vml.), Dalame (Dal.), Gestrikland (Gestr.), Helsing-land (Hels.), Medelpad (Medelp.), Ångermanland (Ångml.), Ve-sterbotten (Vb.), Jämtland (Jämtl.), Häij edalen (Härjed.), Värmland (Värm.), Dalsland (Dalsl.), Vestergötland (Vg.), Östergöt-land (Ög.), Småland (Sm.), Oland (öl.), Gotland (Gotl.), Blekinge (Bl.), Skåne (Sk.), Halland (Hall.), Bohnslän (Bohusl.)

Därpå följa Finland (Finl.) och de af svenskar bebodda

trakterna i Estland (Estsv.)

Med samma förkortningar med liten begynnelsebokstaf angifves ett landskaps dialekt.

Af öfriga förkortningar torde följande behöfva särskildt

förklaras:

a. a. = anfördt arbete afskr. = afskrift ags. = anglosaxiska a. si — anfördt ställe da. = danska dial. — dialekt, dialektisk fhi = fornhögtyska feo. — fomnorska fsv. = fomsvenska fty. mm fomtyska goi — gotiska här. härad isl. = isländska (fomisländska) n. — namn (i sammansättningar såsom mansn., ortn. m.m.) no — norska <8 # II 5 °S. s. = sida s. (efter ortn.) = socken spr. — språk sv. = svenska ty. = tyska Gud.

Detta ord, fsv. gup, i några enstaka fall gop, *) som altsedan kristendomens införande användts för att beteckna det högsta väsendet, stammar från urminnes heden tid. Detta framgår redan af öfverensstämmelsen med öfriga germanska språk, hvilka samtliga äga motsvarighet härtill. Af ålder var ordet neutr. i likhet med med flere andra, i isl. förekommande hedniska uttryck för de högsta makterna såsom regin, ráð, bönd Jiöpt; användt i kristen mening blef det mask. En antydan om dess forna kön ocli därmed oek om dess hedniska ursprung fins dock däri, att det sv. ordet lika litet som det isl. gud erhöll det mask. nom. märket. Det ursprungliga könet kvarstod dessutom i det äldre språket stundom, då fråga var om hednisk gud, såsom synes af pl. haipin gup, Guta Saga I; såsom neutr. användes ock afgup (Edq. II, 107). Leffler har i “Hedniska edsformulär i äldre Vestgötalagenu visat, att i de på flere ställen i denna lag förekommande uttrycken sva se mær gud hull och bipia sva sær gup hull adj. är att fatta såsom neutr* pl., och att dessa formulär — naturligtvis på nytt sätt uppfattade — måste hafva till ordalydelsen bibehållits från den tid, då de hedniska gudamakterna anropades såsom vittnen vid eders afläggande. En på likartadt sätt från heden tid kvarstående stelnad pl. form har man utan tvifvel äfven att med Leffler finna i det på några sv. runstenar förekommande kup hialbin samt beslägtade uttryck, hvarest verbets form enklast låter förklara sig såsom 3 pers. pl. konj. (se Bugge, Rökst. s. 25, 145).

I tyska språk förekommer mot gup svarande ord ej sällan som första led i sammansatta personnamn. Ett på samma sätt

*) Dessa äro : kop L. 379, (UFT), hvarest äfven gen. kos mopiv förekommer, L. 461 (UFT) och 507 (Dyb.) samt Säve 41; kos (ack.) Säve 38. Alla dessa runstenar äro iråan kristen tid; äfven i isl. kunde den äldre formen go$ användas om de kristnes gud, Cl Vigf,'20&bildadt fsv. namn är goisl (för Goþgisl; så Bugge, Rökst. 68) Dyb. I, 235. Hit hör ock kvinnonamnet kojblauk ; L. 821 äf-vensom golauk L. 1551 (enligt UFT); jfr isl. Aslaug, por-

laug. Ett tredje dylikt namn är Gortner (för Gopormr liksom Rolver, isl. Hrólfr för Hroþulfr m. m.): kurms (gen.)

på den skånska stenen L. 1442.*) Namnet ingår ock i ortnamnet Gormsthorp DS III (1314), nu Gårdstorp, Qvibille, Hall. SRP nämnes en Peter Gormœson (1354); i detta namn ingår möjligen en svag form Gormi. — I alla dessa namn ingår den äldre formen gop. — Möjligen har man att se den osammandragna formen af namnet G orm i det i medeltidsurkunder ej ovanliga Guthormer, latin. Guthormus, Guthermus. Det beror på hvad ljud th här skall beteckna. Sådana skrifsätt som Gudthormus DS III, 94, G udhtJiornms III, 145 synas tala för spirant; å andra sidan förekommer dock Gutormus JU, 464, Gruttormer V, 587 (alt i orig. från 1300-talet). I fno. och isl. skrifves namnet ofta med det här eljest ovanliga th. Betecknar detta th tenuis t, torde ordet vara af främmande ursprung (jfr för öfrigt Munch, Saml. Afhandl. IV, 88). — Säkerligen ingår däremot gop, gup i den med Gorm närbeslägtade namnformen Gozormbir SRP n. 2675, Gudhsormber n. 2665, latin. Gozhormus DS Hl, 100. **) — Gup måste ock ingå i mansnamnet Gtipi : Gudhi SRP n. 1808, 2856, latin. Gudho DS V;

hit hör väl ock Gothi DS III, 88; namnet är väl ursprungligen samma ord som den isl. titeln goöi. En sammansättning med gup är vidare sannolikt Gupir : Gudhir SRP n. 693, Gudihir n. 416, Gudher n. 2107, Guther n. 289, latin. Gu-dirus DS II, 418, Gutherus IV, 611, Gudherus SRP n. 1715; väl ock Godher n. 2219. Gen. häraf ingår bl. a. i det gamla namnet på Göinge härad i Sk. Gothesbo (1085), Guthæsbo-hœreth m. m. (se Falkm. 131). Namnet är bildadt på samma sätt som isl. Egðir, HamÖir; jfr fty. Gotadeo, Cotadiu, Förstem. Äfven i en mängd andra fsv. personn. ingår gup-som första led. Sådana äro Gup- biorn (Gudbernus DS III),

-brander (Gudhbrander SRP n. 2136), -faster (Guåuastus

*) Åfven på den vestg. stenen 1384 läser L. kurm (ack.)> men en-

ligt Torin har inskriften kirm.

**) Med afseende på förra ledens gen .-form kan man jämföra sådana fty. namn som Coteihelm, Cotesthiu m, fl. hos Förstem.DS ID), -hvater (Gudvater DS DI), -lever (Gudlems DS ni; jfr Gudlams V), -lögh (kuj&lauk L. 1291), -lögher (Gudlo-ghus DS V), -mar (Gudmarus DS II, 683), -munder (vanligt),

-niuter (ku/miutr L. 1068 enligt Bugge, Forsaringen 37), -riker (Gudriccus DS Ht), -run (kuj&run L. 874), -sten (Gudst a nus DS m), -særker (Gudsercus DS IV), -ulver (Gudhul-

phus DS III), -var (knivar, kvinnon., L. 1393), -vi (Gudvia DS IV), -örn (ku/mrn L. 1134). *) — Enligt Munch a. a. 86 skulle dylika namn kunna sammanhänga med det isl. fem. gupr, gunnr strid. På nord. ståndpunkt är det dock eljest blott framför r, som n i ljudförbindelsen np plägar bortfalla, hvadan, med undantag för de namn, hvilkas sista led börjar med r, detta antagande synes mindre sannolikt. I några fall skulle emellertid möjligen efterbildning af ags. namn på Gud- (strid) vara- tänkbar. — öfverhufvud äro dessa namn, ehuru säkert i allmänhet bildade under heden tid, här af mera underordnadt

«

intresse, då gup ej är något uteslutande hedniskt ord.

Äfven i ortnamn förekommer gud-. Det ligger här närmast att tänka på sammansättning med ordet gup; men det är vanligen svårt att afgöra, om dessa namn ej äro från kristen tid. Af hedniskt ursprung äro sannolikt Gudzio SEP (1399), nu Gusjö, Fläckebo, Wml., Gusjön eller Gudsken(?), Transtrand, Dal. (DFÅ), Gudwijka, Grangärde, Dal. (D. Dal.), Gudsiös, Sm., DS III (afskr.) samt Gudsjö, Högby, öl.; sjöar uppkallade efter hedniska gudar

förekomma, såsom af det följande synes, flerestädes. Här må ock nämnas Gullmarsfjorden, Bohusl., som i Sverres saga omtalas under formen Goðmarr.

— Gudhem i Vg., enligt VGL fordom ett af Upsala öds gods, efter hvilket ett härad uppkallats, har kanske sitt namn från heden tid; klostret byggdes möjligen på platsen för ett gammalt hedniskt tempel, måhända detsamma, på hvilket Joms-vikinga saga syftar med sin troligen öfverdrifna, men väl ej alldeles grundlösa berättelse om det mest ansedda gudahofvet i Gautland vid namn Goðheimr, med 100 gudabilder.

I åtskilliga ortn. ingår formen gupa-. Det kan sättas i fråga, huruvida man häri bör se gen. pl. af gup eller gen. af ett härur bildadt gupi, vare sig det nyss behandlade nomen

*) Flere ex. skullo i allmänhet för hvaxje namn kunna anföras.propr. eller ett appellai, som motsvarar det isl. godi och det pä da.runstenar förekommande ka^i; i dessa senare fall skulle dylika ortn. endast medelbart innehålla gup. Det förra anser

jag vara fallet i Älgudavi DS I, 460 (1272) m. m. (skrifvet

Algothawi, Algudhavi, Algudhui DS V; alla dessa former frän 1345), nu Alguvi, K aga, ög. Likaså i Alguthœ os Vald. Jor-deb. s. 60, gräns mellan Tönnersjö här. i Hall. och Sm.*) — Däremot kan jag ej afgöra förhällandet i Gudhaby DS III (1323), Värmdö, Upl.; Gudastom D. Dal., nu Qunsta, Rom-fertuna, Vml.; Gupabodhom DS V (1346), i den forna Ighulsiyd s. Vg.; Gwdhathoorph a. a. m (1311), gärd under biskopen i Linköping; Gtdhagarihom II, 187 (1295); samt Ga-desta, nu Guddestad, ö. Sallerup, Sk. (Falkm.). — På grund af senare sammansättningsleden är jag mest benägen att se gen. af gupi (eller Gupi) i Guthcelef s. Styffe (1354), nu Gualöfi och Gudebygget, örkelljunga (Falkm.), båda i Sk. —

I Liuthguthuwi **) s. DS II, 152 (1293; äfven Lypgupawi Hl, 152 frän böljan af 1300-talet, Lwdgodewi IV, Lydgudhaui V, odat, men “ej senare än 1350“, Ludgudavi Styffe, 1435), nu

Ludgo, Sdm., äfvensom i Lyuthgudhœreth Vald. Jordeb. (Lyth-gota DS V för 1341, Luthguda Styffe för 1387; ännu flere former hos Falkm.), nu Luggude här., Sk., ingår uppenbart ett

ett lUtpgupi, antingen en titel, “folk-gode“ (jfr isL aUsherjar-

goði Cl. Vigf.), eller ett propr. motsvarande Saxos Lyuthguthi (I, 381), en af Rings kämpar i Bråvallaslaget Det förra synes mig, på grund af -vi, sannolikt för det första namnets räkning.

*) Jfr med första leden i dessa namn fsv. almanna- Rdqv. II, 424,

isl. almanna- (t. ex. i Almannagjå, almanna-vegr.-éing) CL Vigf.

**) Det sista w beror väl på miss-skrifning. Man kunde eljest här se gen. af det hos Rdqv. II, 219 anförda fsv. fem. guiha, vare sig, här e&som eljest, i betydelsen gudinna eller i en betydelse prestinna, som ordet, liksom isl. gyåja, kundo förena med den ofvannämda.I den isl. literaturen torde oss, pl. œsir vara den oftast förekommande benämningen för de forne gudarne. I sg. användes ordet särskildt ofta om Tor; se Cl. Vigf. s. 46. — I sv. synes ordet ensamt stående ej hafva blifvit bevaradt från forntiden. *) Däremot har det som bekant i nyare tid upptagits från isl. under formen as, senare ås. Men att det äfven i Sverge fordom funnits, framgår på det mest otvetydiga vis af därmed sammansatta ord och uttryck. Så framför alt af dska, fsv. asækya, asikia, asikkia, ursprungligen “åsens (Tors) åkning44 (jfr Rdq. II, 221, 222 samt Leffler, I-omlj. 291).

Dialektiskt har den gamla vokalen a hållits kvar i dalsl. aseka, sk. aska (Rietz 14). — Äfven i det af Hyltén-Cav. I, 230 anförda åsaregn, i Värend förekommande uttryck för sommarregnet, måste en form af detta ord ingå. Sannolikt har man här den gamla gen. sg. (isl. åsar) med syftning på Tor; jfr de i Värend äfven brukliga namnen på detsamma, Gofarregn och Gobondaregn; på Gotl. heter åskregnet torsregn II, X. — Den gamla gen. pl. af ås ingår i det Värendska åsa-toren,

äökan naturmytiskt uppfattad, Hyltén-Cav., II, IX; detta är

uppenbart samma ord som det isl. Asaþórr. — I sammanhang härmed må nämnas det i en svensk folkvisa

förekommande Oden Asagrim, Arwidsson I, 11. Grim är här säkerligen Odens namn, isl. Grimr, hvadan uttrycket är bildadt på samma sätt som det föregående (jfr ock Håvam. 142 Hroptr rögna, Bugge, Edda 395; Asaóðinn Tnglingas. k. 6). Mycket tvifvelaktigt är emellertid, om detta uttryck här utgör en omedelbar kvarlefva från heden tid; just på grund af det bibehållna a synes det mig sannolikast, att det upptagits i visan från någon äldre skriftlig uppteckning, hvars svenska ursprung åtminstone måste vara mycket osäkert.

*) I en hos Hyltén-Cav. II, 30 efter P. Budbeck anförd sm. sägen om Tor nämnas visserligen såväl asame som Asgård; men då den senare uppenbart ej anför sägnen ordagrant, kan det sättas ifråga, om ej dessa uttryck blifvit af honom sjalf insatta.Vidare är ifrågavarande ord en mycket använd beståndsdel i personn. Det uppträder här i det äldre språket ej blott under formen as-, utan, i likhet med förhållandet i da., äfven såsom CBS-, es-; den omljudda vokalen har väl här inkommit

från de böjningsformer hos det enkla ordet, i hvilka i-omljud af ålder tillkommer detta liksom öfriga w-stammar. För öf-rigt framträder på åtskilliga runstenar genom skrifsättet as en antydan om det bekanta förhållande, att ordet förlorat ett n, vare sig detta skrifsätt anger ett nasalt uttal af vokalen eller blott kvarstår som ett minne från en tid, då ett sådant her-skade; Wimmer, Runskr. 172. — As- har jag funnit i följande

sv. namn:

Asa: asa L. 1342 (T), 1349 (T), 1435 (Worm); asa L. 642, 1105," 1121, 1411, asu (Obl. kasus) L. 1288, 1686; osa*) L. 468 (Dyb.); aosa L. 1097 (B). Asa förekommer

dessutom på några ställen i medeltidshandlingar, t. ex. DS III

(1321).

Asbiorn: asbiurn på de sk. stenarne L. 143 L (B) och 1440 (B); hit hör ock det stympade asbiu.. på en nyfunnen sten i Vg (Torin II, 19); asburn L. 1429 (B), Sk., samme

man, synes det, som med samma namnform nämnes L. 1430

(Worm); asbiarn L. 595 (B); asbiurn L. 28, 228 (båda i UFT), 1068, 1085; asbion L. 576 (UFT); asbiarn L. 150 (Dyb.), 160 (Dyb.), 355 (UFT); asbirn L. 285 (UFT); gen. asbiamar L. 1067 och asbiernar L. 402 (UFT); osbiurn L. 1344 (T); 1449 (B), Sk. — Hit hör väl ock asbaun L. 1096.

Asboþ: asbop L. 1235.

Asdiarver: astiarfr L. 198**); Asderver de Norraby

(Upi.) ds m.

) På öfligt sätt återger jag de olika formerna af o-runan, utom den nasalt a betecknande (a), med o. Det synes mig dock sannolikt, att i de

här anförda namnen i allmänhet ljudet a betecknas härmed. L. 219 förekommer såväl formen oslaik som aslaks, såsom det synes, om samme man. Och namnet på runristaren Asmunder Kara sun skrifves visserligen särdeles ofta med a, nämligen åtminstone L. 70, 89, 93, 107,

211, 258, 260, 508, 1053, men ock med o, näml. L. 200, 756, 1049 (enligt

B. och Dyb.)> med a L. 187. — 1 några fall torde os- kunna bero på ags. inflytande.

**) UFT V, 74 uppfattas detta namn såsom AsUdjerf; men då på

samme sten såsom en broder nämnes asfast, synes den ofvan gifha med Dieterichs öfrerensstämmande tolkningen bättre.As faster: asfast (ack.) L. 198 (UFT); Asuastus DS III.

Asfriþer (kvinnon.): asfri/> (nom.) L. 132; osfri^r f) L. 1395.

Asger: askair L. 289 (UFT), Dyb. II, 239; askir L. 98 (UFT; samme persons namn skrifves askair L. 97 enligt B.), 702, 714 (Dyb.), 794 (UFT); oskir^L. 1073; osgir f) L. 1395; en gen. af detta namn är väl oskis L. 564

(UFT). — I medeltidshandlingar är detta namn ej sällsynt; latin, förekommer det som Asgerus DS III (1316); som Ascerus DS I, 435, 451 m. fl. st.

Asgrimer: Asgrim i Bandane, Dalsl. SRP (1379).

Asgun: askun L. 135 (Dyb.); osgun Dyb. I, 169.

Asguter: askut (ack.) L. 1348, 1349, 1370 (alt enligt Torin); askutr L. 592 (Dyb.) 1201, 1318, 1427, Sk.; askutar L. 1940; askut (ack.) L. 323, 587 (Dyb.), 1098, 1179; oskutr L. 1309, 1369 (T); oskut f) (ack.) 1416 Sk. — Namnet ingår i Asgutztorp, s. i Vg. (1382), Styffe, nu Algutstorp, Asgutz-rutn s. på öl. (1424), Styffe, nu Algutsrum samt i det Skånska Asgustorp, Hästveda, Falkm. 107. — Jfr for öfrigt Asgöter.

Asgœrþer: askiar(^) L. 320; askiarø.. (gen.) L. 794 (UFT). Ihre, dial. lex., uppger Asgäl såsom ett i Dal. förekommande n. propr. fem. — Namnet ingår i Assgerdébyn, Håbo, Dalsl.

Asgöter: askant (ack.) L. 994, Dyb. II, 1, 71; oskautr L. 1441 (B), Sk. Latin, träffas namnet såsom Asgotm DS II, 105 (1291), Asgothus de Bierlandom DS III, 146 (1313); den sistnämde kallas på en vidhängd pergamentslapp Asgøter af Berlandum (se s. 761, Anm. och Rätt.).

Asi: asi L. 358, 1029; asa (ack.) L. 167 (UFT); osiL. 114 (Dyb.). Hit hör vidare Asi in Kurneem (Upl.) DS III (1316) och Ase in Nyabro, Ög. IV (1333).

AsMl: askil L. 1246 (B), 1563 (enligt Torin); askihl L. 1251 (B); askil L. 210, 331, 638, 731, 1442, Sk. *) - L. 1390 läser Torin askatli, hvilket han fattar som nom. — Namnet ingår i Askelstorp, Stoby, Sk.

t) Första runans form är mig obekant.

*) Möjligen betecknar år-runan här ljudet œt då formen Eskil eljest är synnerligen vanlig.Aslaker, Asleker: aslaks (gen.) L. 219 (Dyb. — Densamme som oslaik på samma sten?); oslakrf) L. 1202;

oslaikf) L. 717. — 1 SRP träffas namnen Asldk Botolfsson (1874) och Aslak Thordson (1400), båda från Bohusl. — Det nu brukliga namnet Axel anses bildadt bäraf.

Aslögh: aslank (nom.) L. 734 enl. Dyb. (L. har alauk). AsWgher (mansn.): Aslogh, Vald. Jordeb., Bali. Aamoper ingår i Asmodetorp (1506), na Asmoarp, 66-

inge-Mellby,- Sk., Falkm.

Asmunder. Detta namn var i äldre tider vanligt. På runstenar träffas särskildt ofta namnet på den bekante runristaren A. Kara Sun, nämligen, såsom det svnes, på ej min-dre än 19 (utom de fall, där namnet bos L. fins upptaget, äfven enligt UFT L. 80); jfr s. 14, noten 1. — Men dessutom träffas äfven följande former: asmuntr L. 457 (Dyb); as-

munt (ack.) L. 896 (B); asmu (ack.) L. 1327 (B); asmuntr L. 993, 1071; asmutar L.l1940; asmut (ack.) L. 1101; os-muntr L. 1057 (B). — I DS ocb SRP träffas namnet flere-städes, t ex. under den latin, formen Asmundus DS II 91 (1290), 112 (1291), 615 (1310). Likaså ingår det i ortnamn, såsom Asmunstadhum DS IV (1331) samt Asmundathorp s. DS I, 50 (1145), nu Asmundtorp, Sk. (se Falkm. 108).

Asrv/n, Asruna: Asrwn relicta Kanuti Ketilbiorna-

son DS IV, 202 (1331; jfr IV, 646, V, 75); Asruna förekommer vidare SRP (åren 1364 ocb 1377; såsom det synes, om

olika kvinnor).

Asulver: asulf (ack.) L. 355 (UFT); aosulfr L. 81

(Dyb); osuhlfr L. 1057 (B). Asulphus förekommer DS II, 684, Asolfver SRP (1381).

Asvalder: Asvald i Sundhrœedhe (Sm.) SRP (1379). Asvar: asvar (kvinnon.?) L. 210 (B).

A8viper: den latin, formen Asuidus DS III (1316), Aswidus V (1343); gen. i Nicolaus Aswidi V (1343).

A8celver (kvinnon.): *) aselfi (ack.) L. 530.

t) Forsta mnans form är mig obekant.

*) Kvinnon. på mlver äro i äldre sv. ej ovanliga. Utom dem, som

i det följande upptagas, har jag träffat följande: A t nælver (Amelfe, latin. dat, DS IV), Gunnelf, SRP (hvad genus kunilfr L. 160 har, syns

ej) och hrujfrailfr Dyb. II, 156 (ru^ilfr L. 7 enligt UFT och gen. rhu-Ä8Ö: Asø DS II, 684 (jfr isl. þórey, Bjargey hos Cl.

Vigf. under ey; fsv. Gunø DS IV).

Hit höra vidare möjligtvis det enligt Hyltén-Cav. i vä-rendska tingshandlingar från 1600:talet förekommande mansn. Asle, Åsle, hvilket ock synes ingå i Peter Aslason SRP n. 2320 (jfr fty. An sila, Forstem.); Asnidhir D. Dal. (afskr.; felskrifvet for Asvidher?); samt mansn. Asund DS III (1324; Fini.) I det värendska ortnamnet Askummatorp Hyltén-Ca-vallius I, 79 kunde ; ett namn *Asgumi ingå. Likaså synes ett *Askari (ett isl. Askåri) ingå i Askar amala DS IV i en

afskr.; såsom Åskåre fattas UFT III, 70 uskari Dyb. T, 93;

detta synes dock ovisst.

Som sista led ingår as i namnet Ulf as \ Vlfaas DS V (1346); jfr Rangwaldus Vlwasee son II, 212 (1296).

Den omljudda formen af as träffas i:

JEsbiom: esbiurn L. 10 (enligt UFT), 1403; esburn L. 1397 (enligt Torin), 1401 (T), esbiarn L. 1291; gen. æs-

biomar L. 1636 (på samma “hvalf4 skrifves namnet sedan med munkstil Esbeornar) *) I DS och SRP träffas namnet ofta under formerna Aesbiorn, Esbiorn, Esbern m. m., latin. Es-bernus. Och det brukas än i dag, dels under formen Esbjörn, Essbjörn (se t. ex. Rääf II, 124), dels såsom Jesper (jfr Freu-denth. 33.)

Esbargh: Esborg (kvinnon.) SRP (1351).

Esger: I runor har jag ej träffat detta namn, så framt

ej iskir (ack.) L. 1040 skall föras hit. I SRP träffas det på

några ställen, t. ex. Esger i Lerem, Vg. (1390), Esgerus i Knutstorp, Sm. (1353), Esgerus, kanik i Skara (1392). Utan

Jn 1 f«r L. 756 knnna oj till genas bestämmas): dessutom Runeluer ocli Odhelvir, båda DS 111, hvilka kunna vara fem. lika väl som mask. 1 isl. träffas kvinnon. þórelfr i Landn. Namnen äro säkerligen att med Rdq. II, 264 härleda af elfr; jfr þórelfr med mansn. þórálfr. Till böjn. måste do ursprungligen vara långstafviga ja-stamm ar.

*) Hit fór Dieterich ock isbiurn och dylika former; det är ganska sannolikt, att i här betecknar œ, e, men då äfven nord. namn på /s-förekomma, och således ingen säkerhet för dessa runformers sammanhang med as finnes, förbigår jag dem hiir, liksom i allmänhet de namn på is-, som kunde ställas vid sidan af de i det närmast följande upp-

tagna namnen.tvifvel år det detta namn, som ingår i Aesgesthorp, Aesge-

thorp DS II, 344 (1301); andra dylika ortnamn finnas hos Falkm. 106.

Msheper (kvinnon.): esij&i (ack.) L. 871.

Mshilder; gen. af detta kvinnon. ingår uppenbart i

Aesildœbothœ SRP (1353), nu Elsebo, Munktorp, Vg.

Eskel, Eskil: eskil L. 864, 895, 1151, 1360, 1666; hit hör väl ock iskil L. 1095 samt öskil L. 1172. I DS och

SRP m. fl. urkunder är detta namn under formerna Eskel Eskill, Eskil, Eschil m. m., latin. EskiUus, EscMlus, mycket vanligt.

ISsviper: Aesvidus de Næsi DS III (1314).

Sammanhang med as har äfven antagits för namn på Ast-, Est- med följande r; se Cl. Vigf. under åss. Sådana namn förekomma äfven i sv.; hos Hyltén-Cav. anföres II, 285 Åstridh såsom ett värendskt mansn. från 1600-talet, och kvinnon. Astriper, Estriper förekommer flerestädes (astri/? L. 459 (UFT); estrijfr L. 562 (UFT) m. m., hvarjämte i medeltids-

handlingar Estrid, Aestrid, latin. Estridis, ej är sällsynt). Här kan t mycket väl vara af fonetiska skäl inskjutet; då man emellertid äfven kan förklara dessa namn såsom bildade af dst*) kunna de här icke bestämdt bevisa något.

Då man i ortnamn träffas as-, ås-, är det i allmänhet sannolikast, att detta är af annat ursprung och sammanhänger med det fsv. appellativet as, pl. asar, nysv. ås, höjdsträckning; jfr Rdq. H, 269. Någon gång torde gudanamnet ingå. Sådant anser Hyltén-Cav. fallet vara med namnet på den smål. sjön Åsnen, af hvilken åtminstone en del fordom burit namnet Odensjön; se I, 127 f.; likaså med Asa sjön, I, 131.

Åsunden, Asundi i VGL, hör möjligen ock hit; sista leden sammanhänger väl med isl. unnr. — Med afseende på Åsa

källa, en “helig källa“ i Ö. Torsås, Sm., där ock en Torsa katta finnes (Hyltén-Cav. I, 132), kan man tveka, huruvida namnet Ursprungligen hänvisar på de hedniska gudarne eller den ås, efter hvilken socknen måste erhållit sitt namn. Nämnas må vidare Aasgardha t SRP (1376), nu Åsgårda, Saltvik, Åland. Likheten med isl. Asgarör kan dock vara tillfällig; jfr

Freudenth., Ål. ortn. 56.

*) I äldre ty. namn förekommer ansU, t. ex. Anstrat vid sidan af Ansrad (Förstem.); äfven här kan man dock tänka på inskjutning af i.Särskild uppmärksamhet förtjänar namnet på de 5 Åsaka-socknama i Vg. Den äldre formen Asaka *) fins hos Styffe anförd för Å. i Barne härad från 1407, i Kållands här. från 1404, i Skånings här. från 1452, i Vartofta här. från 1422 och i Väne här. från 1397. Härtill kan ytterligare läggas A sige s. i Hall., hvars namn i Vald. Jordeb. träffas såsom Asaka. — Möjligen kunna dessa namn vara sammansatta med aker och hafva förlorat ett r; **) i detta fall ha de nog intet att göra med gudanamnet. Häremot talar dock, synes mig, öfverens-stämmelsen mellan namnens form, i det alla i äldre tid sakna

r; SRP n. 2535 (1390) förekommer vid sidan af Asaka (Skånings här.) äfven Ranakra såsom namn på ett däri beläget hemman. Sammanställes vidare Toraka, ortnamn från en af svenska förut bebodd del af Estlands kust (Russw. II, 180), ***) synes sammanhang med ordet åska ligga nära att antaga;

dessa ställen kunna erhållit namn däraf, att åskan där slagit ned eller, som man förmodligen fordom uttryckte det, “åsen“,

Tor, där “åkt ned“. Jfr ock ortnamnet Bisa på Runö samt

andra namn på Bisa-, Bis- från samma trakt (Russw. H, 249) f)

Ljuna, Hogstad, Ög. är möjligen att sammanställa med sk.

ljuna, blixt, ff)

Liksom as i personnamn ibland uppträder med omljud, kan en omljudd form af detta ord ingå i Aesberghæ DS V (1337), nu Edsberga, Landeryd, Og. Likaså tyckes gen. pl. af as ingå i sockennamnen Acsabro, nu Edsbro, och Aesatunir, nu Estuna, båda i Upl. (de äldre formerna i DS III från 1300-talets början); omljudet kunde från nom. pl. lätt intränga

*) Att namnet är pl., angifves af uttrycket “i Asakom", Silfverst.

D. I, 885 (1404).

**) Man kunde då jämföra Asakra DS Hl (1314), Hels.

***) Jfr gotl. toraka, dal. toråh, värendska toråket om åskan; se under Tor.

t) “Schlägt ein Blitz auf die Erde, so hciszt dieser bisa, bisen, oder bisa bylderRussw. II, 248.

tt) Endast medelbart er Djudes analogi af ortnamn innehållande

det liugn, som ingår i liugn elder, eller något bland de häraf bildade lygn, lygni, lygna (se Leffler, v-omlj. 78), enär det blixt betydande ordet här står som sammansättningslod. Utom do af Leffler anförda Lyg-

nista, 8dm (s. 78 not. 1) och Lyugnœshœreth, sk. (s. 81 not. 2) kan jag nämna Liugnææs DS IV, nu Ljungnäs, sm. k. och Lyghnobœk> Ed.

sm. SEP.

ki gen.*) Möjligen bör hit ock föras Esasta SRP (1391, dock äfven Essœsta, år 1371), k. nuv. Edesta, Vårdinge, Sdm, samt måhända ännu några andra namn. — I dessa fall kan man ej gärna tanka på det andra as, då detta är gammal a-stam. **)

"V an.

1 isl. användes vanir om en särskild grupp bland gu-darne; någon gång förekommer sg. vanr (se Egilson). Några sv. ortn. synas vara sammansatta med detta ord; antingen förekommer i dem gen. sg. eller den rena stammen. Sådana

äro Wansjö SRP (1365), utr. Vansjö i V. Löfsta“, Upl.; Vandala SRP (1397), nu Vannala, Österåker, Vanzsta DS IV, nu Vansta, Ösmo, Wansø s. III, nu Vansö, väl ock Wanwsa IV, nu Vannesta, Toresund, alla i Sdm.; Vanstadha SRP (1384), nu Vanstad, Locknevi, Sm. K.

Dessutom böija några nysv. ortn. med van-. Huru forsigtig man får vara med att af dem draga slutsatser, synes dock däraf att Vanstad s. i Sk. enligt Styffe år 1332 nämnes

under formen Watnstatha.

Ett i den isl. liter atur en ej sällsynt namn för gudarne är regin, äfven rögn. Ensamt förekommer något sådant ord ej i sv. Däremot är i namn ragn-, äfven rceghin-, en vanlig beståndsdel. Här kan emellertid ifrågasättas, huruvida ordet står i betydelsen gud eller med ett ursprungligare innehåll. Det är nämligen egentligen ett appellat., och den älsta betydelsen synes vara råd, beslut; jfr got. ragin. Ordets bruk i namn måste vara mycket gammalt, då det är vanligt äfven på tyskt

*) Jfr gen. pl. syna af sun Rdq. II, 151.

**) Den af Rdq. II, 32 efter Hof för detta ord anförda vg. pl. formen öser måste vara en nybildning.område. I ty. förekommer det ensamt stående ordet ej i betydelsen gudar. Weigand utgår ock i sin Wörterb. vid förklaringen af hithörande ty. namn från betydelsen råd. Förstem. anser emellertid möjligt, att i namnen betydelsen gudar frambryter. Och Freudenth. utgår vid förklaringen af hithörande sv. namn från betydelsen “numina44. Omöjlig är en sådan åsigt visserligen icke. Säkerligen sträckte sig denna betydelse utom norden. Detta synes framgå af det i Heliand förekommande uttrycket regano-, regan-giskapu, det af försynen bestämda

•+

ödet; *) jfr metodo-giskapu (se Grimm 24). — Afven den förstärkande betydelse, som röjer sig i fsa. regin-blind, -thiof\

ags. regn-heard,-veard m. m., liksom i isl. regin -dómr,

ping m. m. synes lättare ha kunnat utveckla sig ur betydelsen gudamakt än ur grundbetydelsen. **) Flere af hithörande namn äro vidare bildade i likhet med andra, som innehålla af-gjordt mytologiska beståndsdelar.

Då således dessa namn åtminstone möjligtvis sammanhänga med religiösa föreställningar, upptager jag dem jag

fun-upptager jag dem jag funnit i äldre sv.:

*

Ragna: ***) rakna L. 925 (såsom det synes, moder till raknburk). Detta namn ingår i Ragnotegher, Upl. DS m och Ragnotorp, Sdm. DS IV.

Ragnar: raknar L. 601 (Dyb), Dyb. I, 82; ragnar

L. 369. I SRP är detta namn rätt vanligt; så Ragnar n.

2001, 2046, 2059; Raghnar n. 2073, 2673. — Om det van-

*) Heyne yttrar i gloss.: In reganoeiner Reminiscenz aus dem Heidentume, scheint ein alter gen. plur. zn liegen, vergl. altnord. regin numina, dii.

**) I viss mån jämförliga äro de isl. uttrycken ty- hraustr, -spakr, i Snorraedda härlecda af Tyr, sannolikt riktigare af Vigf. förklarade “v alian t as a god, godly-wiseM.

***) Jag har varit tveksam, huruvida jag borde såsom normal form ställa ragn- eller raghn-. Jag har valt det förra skrifsättet emedan åtminstone i VGL gn är det vanliga, för så vidt båda konsonanterna ej

forst genom böjning kommit bredvid hvarandra (jfr i I brymsignce, egn, hœgna, sœgnarping, samt eljest agnabaka, ognarbot), äfvensom emedan af skrifsättet i handskrifter och diplom från medeltiden framgår, att redan tidigt g åtminstone ganska allmänt i denna ljudförbindelse öfvergått till gnttural nas al, som i sv. framför 11 plägar teeknas g. Jfr Kdq.

IV, 884.liga latin. Ragnerus hör hit eller till Ragnir, vågar jag ej afgöra.

Ragriborgh: raknburk L. 925*) I medeltidshand-

lingar är detta namn, skrifvet Ragn-, Rang-, Rag-, Ramborg o. s. v., ganska vanligt.

Ragnfaster: raknfastr L. 400 (UFT); raknfast

(ack.) L. 497 (UFT) (det är samme man, som nämnes L. 496 — rakinfast —, 498, 2009, måhända ock 2010); raknfastir L. 369; ranfastr L. 583 (UFT), väl densamme, hvars namn enligt UFT L. 584 skrifves rakfastr. I medeltidsdiplom förekommer namnet med växlande stafsätt på åtskilliga ställen.

Ragnfriper (kvinnon.): rahnfri/n: L. 508, 525 (Dyb); raknfrir**) L. 499 (Dyb); rahnfrø (nom.) L. 916 (Dyb), (ack.) L. 507; rahnfrø.. Dyb n, 50.

I diplom är namnet rätt vanligt, t. ex. Ragenfrid ***)

DS I 90, Ranfridis I, 393 m. m.

Ragnhilder: rahniltr L. 526 (UFT), 605 (UFT);

rakniltar (gen.) L. 400 (UFT). I diplom förekommer namnet flerestädes, t. ex. Ragnildis DS I, 617, 636 m. m.

Ragni: rakna (ack.) L. 526 (UFT); rakni på en nyfunnen sten i ö. Stenby s., Ög., AT; rakna (ack.) L. 904. Hit hör Ragne DS JU samt det latin. Rangno V (1341); jfr

ock SRP.

Ragnir: raknir L. 1339 f) Hit hör väl ock Ragni (ack.: R. stabularium) DS I, 473. Jfr Ragnar.

Ragn/munder: Ragmundus DS V, 645, 688. Möjligen är namnet Ramund uppkommet häraf med samma ljud-öfvergång ff) som i kvinnonamnen Ramborgh, Ramfridh, Ramfrö (hos Hyltén-Cavallius n, 286), samt i mansnamnet Ram-vald (se SRP IH).

Ragnvalder: rahnvaltr L. 397 (UFT); raknvalt (ack.) L. 436 (UFT) och 437 (samme man?) I medeltidshand-

lingar är detta namn under olika skrifsätt mycket, vanligt, fff)

*) Möjligen hör äfven ramborgar (gen.) hit; jfr Rdq. II, ‘268. **) Jfr hulmfrir L. 651.

***) Måhända en tysk form. t) Enligt Torin har stenen ej, såsom L. läser, por raknir, utan

pir raknir, ett isl. peir Ragnir.

tt) gn: ngn: ng samt slutligen, framför annan labial, m. ttt) Hit hör ock formen Ragneld SEP n. 714, såsom synes däraf, att samme mans namn skrifves Rangvald n. 640, Ragwald n. 641.Ragnvar: (mansn.): Ranguar i Wbby, Upl., SRP n.

2813 *) Jfr ock formerna Ra g var, Ravar i reg. under Ragnar.

Ragnvi: raknvi L. 504 (Dyb).

Ragnviper: rahnvijbr L. 200 (UFT). Namnet förekommer flerestädes i SRP t. ex. Ranguidher n. 3034, Rag-uidher n. 2931, Rawidh n. 2743. Den latin, formen Rangui-dus träffas DS 1H, 102, 270, Rangwidus V, 680.

Ragnpruper (kvinnon.): raknpmpr L. 926. Ragnælver (kvinnon.): raknilfr L. 378 (UFT); rahnilfl (ack.) L. 122. Hit hör ock Ranghélf socrus As-mundi fabri DS II, 230 (1297) och Ragnælf filia Hæmingi m (1312). — Jfr Asælver.

Möjligen kan ock ranbearn L. 288 (enligt UFT, där

namnet emellertid tolkas Rannbjörn) höra hit. — Mansn. Rag-leff SRP n. 981 synes stå för Ragnlever.

I några få namn förekommer omljudd vokal. Så i det

latin. Regnerus DS I, 140 (om en abbot i Nydala), II, 684; jag vågar ej afgöra, om det skall återge ett Rcegnir eller Rœg-nar. — Med afseende på andra kan man tveka, om dé äro af svenskt eller främmande ursprung; det förra kan åtminstone vara fallet med kvinnon. Rceghinmop, som latin, förek. såsom Reghimodis DS IV, 63, Rœghinmodis V, 676 (afskr.); samt med Rœghinmunder: (r)ikinmu .. L. 581 (UFT) samt

%

Reginmot L. 1636 (med munkstil; med runor skrifves samme mans namn.. ikinmon/?).

Rå (Råd).

Hákonarmál v. 18 förekommer om gudarna uttrycket råå ött ok regin. Att äfven ett fsv. rap på samma sätt varit brukligt, vågar jag sluta af sv. neutr. rå, mytiskt väsen (t. ex. sjö-, skogs-rå). Det synes mig nödvändigt att med Ihre etymolo-giskt sammanföra detta ord med vb råda. Dels förekommer

*) I reg. anses detta felskrifvet fór Rangnar; detta synes dock ej nödvändigt att anta, då man i Hårbar^sl v. 16 har Fjölvarr, och således nord. mansn. på var verkligen förekomma.nämligen dial.formen råd; Rietz anför för Österbotten gårds-råd, neutr. Dels träffas likbetydande ord, som uppenbart äro bildade af detta vb.; ett sådant är ner. rådande, neutr. *) (Hof-berg, Allmogeord i V. Nerikes Bygdem.); jfr råanet (best. form) i Vml. v. bergslag (YTA). Man har här sannolikt part. pres. af nämda vb.; samma form med annat genus träffas i det dal. råand, råöändi **) (Rietz, som dock skrifver orden såsom sammansatta). I Vg. förekommer enligt benäget meddelande af Professor Richert rådande med samma betydelse användt nästan såsom part.: “det är något rådande i sjön.“ I FinL, Petalaks, förekommer vidare rådarin med ungefär samma betydelse ***) — Däri, att rå enligt Rdq. II, 326 varit och i

folkspråket ännu är fem., eller att det enligt Rietz (under formen råd) på Gotl. brukas såsom mask., *) ligger intet hinder för denna tolkning. Ordet begagnades i forntiden antagligen mest i pl., och ur den best. formen rapin kunde ordets bruk som fem., slutligen äfven som mask., lätt ha utvecklat sig på samma sätt, som den gamla neutr. pl. lagh blifvit först fem., sedan mask. (se Rdq. H, 99; jfr ytterligare jul, sax o. d.). I no. folkspr. har det gamla råd i sin ursprungligare betydelse, råd, plan m. m. öfvergått till fem.; se Aasen under Raad; jfr ock det sv. någon, ingen råd.

Den betydelseöfvergång, detta ord undergått, är ej svår att förklara. Vid kristendomens införande kommo de

gamla gudarna ofta att i folktron intaga en plats bland de lägre andeväsen, på hvilka man redan under hednatiden trott, och om hvilka vidskepliga föreställningar bevarats ända in i nyaste tidff).

*) Rietz anför detta ord såsom mask. och betecknar det genom 8krifsättet råd-ande såsom sammansatt; det senare står ej väl samman med den säkert intygade neutr. formen.

**) Det hos Hyltón-Cav. II, XVI anförda bergs-rånda från V. Dal.

är väl en sammandragen form af samma part.

***) MI skogon herskar rådarin, som man föreställer sig ofantligt stor, med ett till knäen nedhängande skäggM; Finska fomminnesfören-.s

tidskr. 1877 s. 182.

t) Möjligen är den af Rietz anförda dal. pl. formen råddar, mask.,

at. sammanställa härmed.

tt) Jfr t. ex. den no. sägnen om Tor med tungum hamri, Ham-merich, Ragnaroksmythen, s. 93, noten, där Tor betraktas ungefär som

en bland tursarne*Anmärkas må, att åtminstone gårdsråna skildras såsom människovänliga varelser, som vårda sig om gårdens bästa och trefhacL

I isl. begagnas ordet dis dels om gudinnor (så dis goda békkjar i Haustlöng om Idun, öndur-dis i Ynglingatal om Skade, Vana-dis i Snorra-edda om Fröja) *), dels, och vanligast, om andra högre kvinliga väsen; så om valkyijor (t. ex. Herjans dis, Guðrúnarkr. I, 19; i Krákumál talas om disir, wer frå Herjans höllu Oðinn hefir sendaru), ofta äfven om ett slags skyddsgudinnor; äfven synes det begagnas om nornorna (jfr Egilson, Cl. Vigf.) I omskrifningar begagnas ordet, på samma sätt som gudinnors namn öfverhufvud**), om kvinnor i allmänhet; ur detta bruk har man väl ock att förklara de få, hos Egilson anförda, fall, där ordet, äfven utan att stå i om-skrifning, begagnas i betydelsen kvinna. Snorra-edda uppger äfven betydelsen syster: heitir ok systir dis, jóðdís. Så kan ordet nog öfversättas, t. ex. i Loga dis Ynglingatal, men i detta o. d. exempel står ordet dock utan tvifvel egentligen på samma sätt som i öfriga omskrifningar, och att ordet i sig har betydelsen syster, behöfde starkare bevis. På den ibland äfven angifna betydelsen prestinna känner jag ej något exempel. Grimms sammanställning af dis med fht. itis, fsa. idis, ags. ides kvinna, förnäm kvinna, synes mig trots likheten mellan isl. dis Skjöldunga och ags. ides Scildinqa i Beövulf***) högst osäker på grund af ljudförhållanden, dels den i de ty. formerna förekommande förstafvelsen, dels olikheten i vokalens kvantitet (jfr Munch s. 60).

*) Ensamt stående förekommer dock ordet i isl. poesi mig voter-

ligt ej med samma betydelse som åsynja.

**) Jfr Snorra-edda s. 112: kona er ok kend vi<) allar Asynjure<)a

Valkyijur e^a Nornir e<)a Disir.

***) Då de sägner, som ligga till grnnd för Beovulfs-kvädet, ju äro nordiska och förmodligen äfven i nordon haft bunden form, kan denna

likhet boro därpå, att dis på ags. återgifvits med det i ljud nära stående ides.a

Ett språkligt intyg om fsv. dyrkan af disir träffas i det bekanta ännu brukliga namnet på en marknad i Upsala Bistingen, Bisaping i UL., dysœthing DS DI (1322), disathmg V (1344), särskildt om härmed sammanhålles Ynglingasagans berättelse om dísablót, disarsalr i Upsala, k. 33.

Ordet ingår vidare i mansn. tesalfr L. 169 (UFT), som trots det egendomliga e ej synes kunna förklaras på annat sätt än såsom Disalfr. I kvinnon. är dis en rätt vanlig beståndsdel. *) Ensamt förekommer det såsom namn L. 1074 (ack. tisi); den svaga formen tisa träffas L. 813; jfr ock Olla Bysa de Voypala Fini., DS IV (1340), så framt man ej här har ett sammansatt namn, ett ursprungligt UUardisa. Dessutom har jag träffas det i följande namn:

Adis. Så DS Hl, 102. Däremot har L. 151 enligt Dyb. (I, 202) ej adis, såsom man förut läst, utan aj&is.

Frödis: frau tis Dyb. II, 197.

Hialmdis: hialmtis L. 774 (UFT).

Holmdis: hulmtis L. 70 (UFT), 434 (UFT; samma kvinna som på 434 nämnes ock 433 och 439); hulmtisi(?) (ack.) L. 393 enligt UFT.

HœpinÆBjWw- dis: haýintis L. 788 enligt UFT; hi^intis **) L. 724 (Dyb.) Jfr ock nutrici mee Hidhindisi

(dat.) DS IV (1329).

Opindisa: o/antisu (ack.) L. 1005.

Aemdis: erntis L. 724 enl. Dyb. Gen. af ett svagt Aerndisa synes ingå i Byrgir Aendyso SRP (1393).***)

Ödis: aiitisi (ack.) L. 745 enl. UFT (L. läser antisi); Ödiis i Bywdby, Sdm., SRP (1400).

Dessutom förekommer det stympade ... ntisa (nom.)

L. 1125.

I några ortn. synes dis ingå. Så i Bysebodhum DS II, 569 (1309) samt i de nysv. Bistorp, Rvstad Ög., Bisdala,

*) Med afseende på dis här begagnadt såsom senare led må jämföras s. 25, noten 2. Såsom Freudenth. s. 2 anmärker, synas åtskilliga af de regler fór poetisk omskrifning, som i Snorra-edda abstraherats ur “hufvudskaldernas" språkbruk, mer eller mindre omedvetet hafva följts vid bildandet af sammansatta nomina propria.

**) Syster till erntis.

***) Hvad bruket af gen. vidkommer, kan jämföras det i samma bref förekommande namnet Olawcer Abiöma.Sandsjö Smål., Disåsen, Brastad, Bohusl., (Holmberg II, 158)

och möjligen några andra. Det är emellertid omöjligt att af-göra, om ordet här står i betydelsen kvinlig gudom eller såsom nomen propr. Af större vigt är Dise offerkälla, Annelöf Sk. (Falfan. 216), där det förra har sannolikheten för sig.

II. De särskilda gudarne.

OdLen.

Svenskarnes dyrkan af denne gud framgår ej blott af främmande intyg, bland hvilka det märkligaste är det af Adam af Bremen, som omtalar, huru i Upsala tempel “Wodan44 fans af-bildad vid sidan af Tor; som vidare om “Sveonernas44 sätt att af bilda honom yttrar: “Wodanem sculpunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent;44 och om hans väsen: 44bella gerit hominique ministrat virtutem contra inimicos44. Ett be-stämdt fsv. intyg därom förekommer i C. Bur., där det s. 199 berättas, huru de hedniska svenskarne drogo den helige Filip-pus “tel mönstar i opsalom ok cuskajbo han tel at ofra marti som suæiar calla oj&en.“ *) Jämförelsen med Mars är af vigt, därför att den liksom skildringen hos Adam af Bremen be-stämdt visar, att Oden i Sverge varit en krigsgud, liksom han tecknas i den isl. literaturen.

Gudens namn ingår vidare i sv. liksom i andra germ. språk i namnet på den fjärde veckodagen. Ehuru väl detta hos germanerna är en öfversättning af det romerska dies Mercurii, får man för Sverges räkning ej omedelbart draga några slutsatser af denna sammanställning mellan Oden och Mercurius, enär veckodagarnes namn säkerligen genom sydgermanernas förmedling, ehuru redan före kristendomens införande, kommit till den skandinaviska norden (jfr Grimm 111 f.). I fsv. träffas formen (kloJcna) othcnsdagh i VGL II, (asku) opensda-gher i SML; opinsdaghcr i ÖGL och Sk. L.; opunsdaghcr i

*) I C. Bldst. “Swear Ok gøta kalladho odliin“ och i en annan

hs, “swea kalladhe odhin“; se s. 979. Gud.

Detta ord, fsv. gup, i några enstaka fall gop, *) som altsedan kristendomens införande användts för att beteckna det högsta väsendet, stammar från urminnes heden tid. Detta framgår redan af öfverensstämmelsen med öfriga germanska språk, hvilka samtliga äga motsvarighet härtill. Af ålder var ordet neutr. i likhet med med flere andra, i isl. förekommande hedniska uttryck för de högsta makterna såsom regin, ráð, bönd Jiöpt; användt i kristen mening blef det mask. En antydan om dess forna kön ocli därmed oek om dess hedniska ursprung fins dock däri, att det sv. ordet lika litet som det isl. gud erhöll det mask. nom. märket. Det ursprungliga könet kvarstod dessutom i det äldre språket stundom, då fråga var om hednisk gud, såsom synes af pl. haipin gup, Guta Saga I; såsom neutr. användes ock afgup (Edq. II, 107). Leffler har i “Hedniska edsformulär i äldre Vestgötalagenu visat, att i de på flere ställen i denna lag förekommande uttrycken sva se mær gud hull och bipia sva sær gup hull adj. är att fatta såsom neutr* pl., och att dessa formulär — naturligtvis på nytt sätt uppfattade — måste hafva till ordalydelsen bibehållits från den tid, då de hedniska gudamakterna anropades såsom vittnen vid eders afläggande. En på likartadt sätt från heden tid kvarstående stelnad pl. form har man utan tvifvel äfven att med Leffler finna i det på några sv. runstenar förekommande kup hialbin samt beslägtade uttryck, hvarest verbets form enklast låter förklara sig såsom 3 pers. pl. konj. (se Bugge, Rökst. s. 25, 145).

I tyska språk förekommer mot gup svarande ord ej sällan som första led i sammansatta personnamn. Ett på samma sätt

*) Dessa äro : kop L. 379, (UFT), hvarest äfven gen. kos mopiv förekommer, L. 461 (UFT) och 507 (Dyb.) samt Säve 41; kos (ack.) Säve 38. Alla dessa runstenar äro irån kristen tid; äfven i isl. kunde den äldre formen go$ användas om de kristnes gud, Cl Vigf,'20&bildadt fsv. namn är goisl (för Goþgisl; så Bugge, Rökst. 68) Dyb. I, 235. Hit hör ock kvinnonamnet kojblauk ; L. 821 äf-vensom golauk L. 1551 (enligt UFT); jfr isl. Aslaug, por-

laug. Ett tredje dylikt namn är Gortner (för Gopormr liksom Rolver, isl. Hrólfr för Hroþulfr m. m.): kurms (gen.)

på den skånska stenen L. 1442.*) Namnet ingår ock i ortnamnet Gormsthorp DS III (1314), nu Gårdstorp, Qvibille, Hall. SRP nämnes en Peter Gormœson (1354); i detta namn ingår möjligen en svag form Gormi. — I alla dessa namn ingår den äldre formen gop. — Möjligen har man att se den osammandragna formen af namnet G orm i det i medeltidsurkunder ej ovanliga Guthormer, latin. Guthormus, Guthermus. Det beror på hvad ljud th här skall beteckna. Sådana skrifsätt som Gudthormus DS III, 94, G udhtJiornms III, 145 synas tala för spirant; å andra sidan förekommer dock Gutormus JU, 464, Gruttormer V, 587 (alt i orig. från 1300-talet). I fno. och isl. skrifves namnet ofta med det här eljest ovanliga th. Betecknar detta th tenuis t, torde ordet vara af främmande ursprung (jfr för öfrigt Munch, Saml. Afhandl. IV, 88). — Säkerligen ingår däremot gop, gup i den med Gorm närbeslägtade namnformen Gozormbir SRP n. 2675, Gudhsormber n. 2665, latin. Gozhormus DS Hl, 100. **) — Gup måste ock ingå i mansnamnet Gtipi : Gudhi SRP n. 1808, 2856, latin. Gudho DS V;

hit hör väl ock Gothi DS III, 88; namnet är väl ursprungligen samma ord som den isl. titeln goöi. En sammansättning med gup är vidare sannolikt Gupir : Gudhir SRP n. 693, Gudihir n. 416, Gudher n. 2107, Guther n. 289, latin. Gu-dirus DS II, 418, Gutherus IV, 611, Gudherus SRP n. 1715; väl ock Godher n. 2219. Gen. häraf ingår bl. a. i det gamla namnet på Göinge härad i Sk. Gothesbo (1085), Guthæsbo-hœreth m. m. (se Falkm. 131). Namnet är bildadt på samma sätt som isl. Egðir, HamÖir; jfr fty. Gotadeo, Cotadiu, Förstem. Äfven i en mängd andra fsv. personn. ingår gup-som första led. Sådana äro Gup- biorn (Gudbernus DS III),

-brander (Gudhbrander SRP n. 2136), -faster (Guåuastus

*) Åfven på den vestg. stenen 1384 läser L. kurm (ack.)> men en-

ligt Torin har inskriften kirm.

**) Med afseende på förra ledens gen .-form kan man jämföra sådana fty. namn som Coteihelm, Cotesthiu m, fl. hos Förstem.DS ID), -hvater (Gudvater DS DI), -lever (Gudlems DS ni; jfr Gudlams V), -lögh (kuj&lauk L. 1291), -lögher (Gudlo-ghus DS V), -mar (Gudmarus DS II, 683), -munder (vanligt),

-niuter (ku/miutr L. 1068 enligt Bugge, Forsaringen 37), -riker (Gudriccus DS Ht), -run (kuj&run L. 874), -sten (Gudst a nus DS m), -særker (Gudsercus DS IV), -ulver (Gudhul-

phus DS III), -var (knivar, kvinnon., L. 1393), -vi (Gudvia DS IV), -örn (ku/mrn L. 1134). *) — Enligt Munch a. a. 86 skulle dylika namn kunna sammanhänga med det isl. fem. gupr, gunnr strid. På nord. ståndpunkt är det dock eljest blott framför r, som n i ljudförbindelsen np plägar bortfalla, hvadan, med undantag för de namn, hvilkas sista led börjar med r, detta antagande synes mindre sannolikt. I några fall skulle emellertid möjligen efterbildning af ags. namn på Gud- (strid) vara- tänkbar. — öfverhufvud äro dessa namn, ehuru säkert i allmänhet bildade under heden tid, här af mera underordnadt

«

intresse, då gup ej är något uteslutande hedniskt ord.

Äfven i ortnamn förekommer gud-. Det ligger här närmast att tänka på sammansättning med ordet gup; men det är vanligen svårt att afgöra, om dessa namn ej äro från kristen tid. Af hedniskt ursprung äro sannolikt Gudzio SEP (1399), nu Gusjö, Fläckebo, Wml., Gusjön eller Gudsken(?), Transtrand, Dal. (DFÅ), Gudwijka, Grangärde, Dal. (D. Dal.), Gudsiös, Sm., DS III (afskr.) samt Gudsjö, Högby, öl.; sjöar uppkallade efter hedniska gudar förekomma, såsom af det följande synes, flerestädes. Här må ock nämnas Gullmarsfjorden, Bohusl., som i Sverres saga omtalas under formen Goðmarr.

— Gudhem i Vg., enligt VGL fordom ett af Upsala öds gods, efter hvilket ett härad uppkallats, har kanske sitt namn från heden tid; klostret byggdes möjligen på platsen för ett gammalt hedniskt tempel, måhända detsamma, på hvilket Joms-vikinga saga syftar med sin troligen öfverdrifna, men väl ej alldeles grundlösa berättelse om det mest ansedda gudahofvet i Gautland vid namn Goðheimr, med 100 gudabilder.

I åtskilliga ortn. ingår formen gupa-. Det kan sättas i fråga, huruvida man häri bör se gen. pl. af gup eller gen. af ett härur bildadt gupi, vare sig det nyss behandlade nomen

*) Flere ex. skullo i allmänhet för hvaxje namn kunna anföras.propr. eller ett appellai, som motsvarar det isl. godi och det pä da.runstenar förekommande ka^i; i dessa senare fall skulle dylika ortn. endast medelbart innehålla gup. Det förra anser

jag vara fallet i Älgudavi DS I, 460 (1272) m. m. (skrifvet

Algothawi, Algudhavi, Algudhui DS V; alla dessa former frän 1345), nu Alguvi, K aga, ög. Likaså i Alguthœ os Vald. Jor-deb. s. 60, gräns mellan Tönnersjö här. i Hall. och Sm.*) — Däremot kan jag ej afgöra förhällandet i Gudhaby DS III (1323), Värmdö, Upl.; Gudastom D. Dal., nu Qunsta, Rom-fertuna, Vml.; Gupabodhom DS V (1346), i den forna Ighulsiyd s. Vg.; Gwdhathoorph a. a. m (1311), gärd under biskopen i Linköping; Gtdhagarihom II, 187 (1295); samt Ga-desta, nu Guddestad, ö. Sallerup, Sk. (Falkm.). — På grund af senare sammansättningsleden är jag mest benägen att se gen. af gupi (eller Gupi) i Guthcelef s. Styffe (1354), nu Gualöfi och Gudebygget, örkelljunga (Falkm.), båda i Sk. —

I Liuthguthuwi **) s. DS II, 152 (1293; äfven Lypgupawi Hl, 152 frän böljan af 1300-talet, Lwdgodewi IV, Lydgudhaui V, odat, men “ej senare än 1350“, Ludgudavi Styffe, 1435), nu

Ludgo, Sdm., äfvensom i Lyuthgudhœreth Vald. Jordeb. (Lyth-gota DS V för 1341, Luthguda Styffe för 1387; ännu flere former hos Falkm.), nu Luggude här., Sk., ingår uppenbart ett

ett lUtpgupi, antingen en titel, “folk-gode“ (jfr isL aUsherjar-

goði Cl. Vigf.), eller ett propr. motsvarande Saxos Lyuthguthi (I, 381), en af Rings kämpar i Bråvallaslaget Det förra synes mig, på grund af -vi, sannolikt för det första namnets räkning.

*) Jfr med första leden i dessa namn fsv. almanna- Rdqv. II, 424,

isl. almanna- (t. ex. i Almannagjå, almanna-vegr.-éing) CL Vigf.

**) Det sista w beror väl på miss-skrifning. Man kunde eljest här se gen. af det hos Rdqv. II, 219 anförda fsv. fem. guiha, vare sig, här e&som eljest, i betydelsen gudinna eller i en betydelse prestinna, som ordet, liksom isl. gyåja, kundo förena med den ofvannämda. I den isl. literaturen torde oss, pl. œsir vara den oftast förekommande benämningen för de forne gudarne. I sg. användes ordet särskildt ofta om Tor; se Cl. Vigf. s. 46. — I sv. synes ordet ensamt stående ej hafva blifvit bevaradt från forntiden. *) Däremot har det som bekant i nyare tid upptagits från isl. under formen as, senare ås. Men att det äfven i Sverge fordom funnits, framgår på det mest otvetydiga vis af därmed sammansatta ord och uttryck. Så framför alt af dska, fsv. asækya, asikia, asikkia, ursprungligen “åsens (Tors) åkning44 (jfr Rdq. II, 221, 222 samt Leffler, I-omlj. 291).

Dialektiskt har den gamla vokalen a hållits kvar i dalsl. aseka, sk. aska (Rietz 14). — Äfven i det af Hyltén-Cav. I, 230 anförda åsaregn, i Värend förekommande uttryck för sommarregnet, måste en form af detta ord ingå. Sannolikt har man här den gamla gen. sg. (isl. åsar) med syftning på Tor; jfr de i Värend äfven brukliga namnen på detsamma, Gofarregn och Gobondaregn; på Gotl. heter åskregnet torsregn II, X. — Den gamla gen. pl. af ås ingår i det Värendska åsa-toren,

äökan naturmytiskt uppfattad, Hyltén-Cav., II, IX; detta är

uppenbart samma ord som det isl. Asaþórr. — I sammanhang härmed må nämnas det i en svensk folkvisa förekommande Oden Asagrim, Arwidsson I, 11. Grim är här säkerligen Odens namn, isl. Grimr, hvadan uttrycket är bildadt på samma sätt som det föregående (jfr ock Håvam. 142 Hroptr rögna, Bugge, Edda 395; Asaóðinn Tnglingas. k. 6). Mycket tvifvelaktigt är emellertid, om detta uttryck här utgör en omedelbar kvarlefva från heden tid; just på grund af det bibehållna a synes det mig sannolikast, att det upptagits i visan från någon äldre skriftlig uppteckning, hvars svenska ursprung åtminstone måste vara mycket osäkert.

*) I en hos Hyltén-Cav. II, 30 efter P. Budbeck anförd sm. sägen om Tor nämnas visserligen såväl asame som Asgård; men då den senare uppenbart ej anför sägnen ordagrant, kan det sättas ifråga, om ej dessa uttryck blifvit af honom sjalf insatta.Vidare är ifrågavarande ord en mycket använd beståndsdel i personn. Det uppträder här i det äldre språket ej blott under formen as-, utan, i likhet med förhållandet i da., äfven såsom CBS-, es-; den omljudda vokalen har väl här inkommit

från de böjningsformer hos det enkla ordet, i hvilka i-omljud af ålder tillkommer detta liksom öfriga w-stammar. För öf-rigt framträder på åtskilliga runstenar genom skrifsättet as en antydan om det bekanta förhållande, att ordet förlorat ett n, vare sig detta skrifsätt anger ett nasalt uttal af vokalen eller blott kvarstår som ett minne från en tid, då ett sådant her-skade; Wimmer, Runskr. 172. — As- har jag funnit i följande

sv. namn:

Asa: asa L. 1342 (T), 1349 (T), 1435 (Worm); asa L. 642, 1105," 1121, 1411, asu (Obl. kasus) L. 1288, 1686; osa*) L. 468 (Dyb.); aosa L. 1097 (B). Asa förekommer

dessutom på några ställen i medeltidshandlingar, t. ex. DS III

(1321).

Asbiorn: asbiurn på de sk. stenarne L. 143 L (B) och 1440 (B); hit hör ock det stympade asbiu.. på en nyfunnen sten i Vg (Torin II, 19); asburn L. 1429 (B), Sk., samme

man, synes det, som med samma namnform nämnes L. 1430

(Worm); asbiarn L. 595 (B); asbiurn L. 28, 228 (båda i UFT), 1068, 1085; asbion L. 576 (UFT); asbiarn L. 150 (Dyb.), 160 (Dyb.), 355 (UFT); asbirn L. 285 (UFT); gen. asbiamar L. 1067 och asbiernar L. 402 (UFT); osbiurn L. 1344 (T); 1449 (B), Sk. — Hit hör väl ock asbaun L. 1096.

Asboþ: asbop L. 1235.

Asdiarver: astiarfr L. 198**); Asderver de Norraby

(Upi.) ds m.

) På öfligt sätt återger jag de olika formerna af o-runan, utom den nasalt a betecknande (a), med o. Det synes mig dock sannolikt, att i de

här anförda namnen i allmänhet ljudet a betecknas härmed. L. 219 förekommer såväl formen oslaik som aslaks, såsom det synes, om samme man. Och namnet på runristaren Asmunder Kara sun skrifves visserligen särdeles ofta med a, nämligen åtminstone L. 70, 89, 93, 107,

211, 258, 260, 508, 1053, men ock med o, näml. L. 200, 756, 1049 (enligt

B. och Dyb.)> med a L. 187. — 1 några fall torde os- kunna bero på ags. inflytande.

**) UFT V, 74 uppfattas detta namn såsom AsUdjerf; men då på

samme sten såsom en broder nämnes asfast, synes den ofvan gifha med Dieterichs öfrerensstämmande tolkningen bättre.As faster: asfast (ack.) L. 198 (UFT); Asuastus DS III.

Asfriþer (kvinnon.): asfri/> (nom.) L. 132; osfri^r f) L. 1395.

Asger: askair L. 289 (UFT), Dyb. II, 239; askir L. 98 (UFT; samme persons namn skrifves askair L. 97 enligt B.), 702, 714 (Dyb.), 794 (UFT); oskir^L. 1073; osgir f) L. 1395; en gen. af detta namn är väl oskis L. 564 (UFT). — I medeltidshandlingar är detta namn ej sällsynt; latin, förekommer det som Asgerus DS III (1316); som Ascerus DS I, 435, 451 m. fl. st.

Asgrimer: Asgrim i Bandane, Dalsl. SRP (1379).

Asgun: askun L. 135 (Dyb.); osgun Dyb. I, 169.

Asguter: askut (ack.) L. 1348, 1349, 1370 (alt enligt Torin); askutr L. 592 (Dyb.) 1201, 1318, 1427, Sk.; askutar L. 1940; askut (ack.) L. 323, 587 (Dyb.), 1098, 1179; oskutr L. 1309, 1369 (T); oskut f) (ack.) 1416 Sk. — Namnet ingår i Asgutztorp, s. i Vg. (1382), Styffe, nu Algutstorp, Asgutz-rutn s. på öl. (1424), Styffe, nu Algutsrum samt i det Skånska Asgustorp, Hästveda, Falkm. 107. — Jfr for öfrigt Asgöter.

Asgœrþer: askiar(^) L. 320; askiarø.. (gen.) L. 794 (UFT). Ihre, dial. lex., uppger Asgäl såsom ett i Dal. förekommande n. propr. fem. — Namnet ingår i Assgerdébyn, Håbo, Dalsl.

Asgöter: askant (ack.) L. 994, Dyb. II, 1, 71; oskautr L. 1441 (B), Sk. Latin, träffas namnet såsom Asgotm DS II, 105 (1291), Asgothus de Bierlandom DS III, 146 (1313); den sistnämde kallas på en vidhängd pergamentslapp Asgøter af Berlandum (se s. 761, Anm. och Rätt.).

Asi: asi L. 358, 1029; asa (ack.) L. 167 (UFT); osiL. 114 (Dyb.). Hit hör vidare Asi in Kurneem (Upl.) DS III (1316) och Ase in Nyabro, Ög. IV (1333).

AsMl: askil L. 1246 (B), 1563 (enligt Torin); askihl L. 1251 (B); askil L. 210, 331, 638, 731, 1442, Sk. *) - L. 1390 läser Torin askatli, hvilket han fattar som nom. — Namnet ingår i Askelstorp, Stoby, Sk.

t) Första runans form är mig obekant.

*) Möjligen betecknar år-runan här ljudet œt då formen Eskil eljest är synnerligen vanlig.Aslaker, Asleker: aslaks (gen.) L. 219 (Dyb. — Densamme som oslaik på samma sten?); oslakrf) L. 1202;

oslaikf) L. 717. — 1 SRP träffas namnen Asldk Botolfsson (1874) och Aslak Thordson (1400), båda från Bohusl. — Det nu brukliga namnet Axel anses bildadt bäraf.

Aslögh: aslank (nom.) L. 734 enl. Dyb. (L. har alauk). AsWgher (mansn.): Aslogh, Vald. Jordeb., Bali. Aamoper ingår i Asmodetorp (1506), na Asmoarp, 66-

inge-Mellby,- Sk., Falkm.

Asmunder. Detta namn var i äldre tider vanligt. På runstenar träffas särskildt ofta namnet på den bekante runristaren A. Kara Sun, nämligen, såsom det svnes, på ej min-dre än 19 (utom de fall, där namnet bos L. fins upptaget, äfven enligt UFT L. 80); jfr s. 14, noten 1. — Men dessutom träffas äfven följande former: asmuntr L.

457 (Dyb); as-

munt (ack.) L. 896 (B); asmu (ack.) L. 1327 (B); asmuntr L. 993, 1071; asmutar L.l1940; asmut (ack.) L. 1101; os-muntr L. 1057 (B). — I DS ocb SRP träffas namnet flere-städes, t ex. under den latin, formen Asmundus DS II 91 (1290), 112 (1291), 615 (1310). Likaså ingår det i ortnamn, såsom Asmunstadhum DS IV (1331) samt Asmundathorp s. DS I, 50 (1145), nu Asmundtorp, Sk. (se Falkm. 108).

Asrv/n, Asruna: Asrwn relicta Kanuti Ketilbiorna-

son DS IV, 202 (1331; jfr IV, 646, V, 75); Asruna förekommer vidare SRP (åren 1364 ocb 1377; såsom det synes, om

olika kvinnor).

Asulver: asulf (ack.) L. 355 (UFT); aosulfr L. 81

(Dyb); osuhlfr L. 1057 (B). Asulphus förekommer DS II, 684, Asolfver SRP (1381).

Asvalder: Asvald i Sundhrœedhe (Sm.) SRP (1379). Asvar: asvar (kvinnon.?) L. 210 (B).

A8viper: den latin, formen Asuidus DS III (1316), Aswidus V (1343); gen. i Nicolaus Aswidi V (1343).

A8celver (kvinnon.): *) aselfi (ack.) L. 530.

t) Forsta mnans form är mig obekant.

*) Kvinnon. på mlver äro i äldre sv. ej ovanliga. Utom dem, som

i det följande upptagas, har jag träffat följande: A t nœlver (Amelfe, latin. dat, DS IV), Gunnelf, SRP (hvad genus kunilfr L. 160 har, syns

ej) och hrujfrailfr Dyb. II, 156 (ru^ilfr L. 7 enligt UFT och gen. rhu-Ä8Ö: Asø DS II, 684 (jfr isl. þórey, Bjargey hos Cl.

Vigf. under ey; fsv. Gunø DS IV).

Hit höra vidare möjligtvis det enligt Hyltén-Cav. i vä-rendska tingshandlingar från 1600:talet förekommande mansn. Asle, Åsle, hvilket ock synes ingå i Peter Aslason SRP n. 2320 (jfr fty. An sila, Forstem.); Asnidhir D. Dal. (afskr.; felskrifvet for Asvidher?); samt mansn. Asund DS III (1324; Fini.) I det värendska ortnamnet Askummatorp Hyltén-Ca-vallius I, 79 kunde ; ett namn *Asgumi ingå. Likaså synes ett *Askari (ett isl. Askåri) ingå i Askar amala DS IV i en

afskr.; såsom Åskåre fattas UFT III, 70 uskari Dyb. T, 93;

detta synes dock ovisst.

Som sista led ingår as i namnet Ulf as \ Vlfaas DS V (1346); jfr Rangwaldus Vlwasee son II, 212 (1296).

Den omljudda formen af as träffas i:

JEsbiom: esbiurn L. 10 (enligt UFT), 1403; esburn L. 1397 (enligt Torin), 1401 (T), esbiarn L. 1291; gen. æs-

biomar L. 1636 (på samma “hvalf4 skrifves namnet sedan med munkstil Esbeornar) *) I DS och SRP träffas namnet ofta under formerna Aesbiorn, Esbiorn, Esbern m. m., latin. Es-bernus. Och det brukas än i dag, dels under formen Esbjörn, Essbjörn (se t. ex. Rääf II, 124), dels såsom Jesper (jfr Freu-denth. 33.)

Esbargh: Esborg (kvinnon.) SRP (1351).

Esger: I runor har jag ej träffat detta namn, så framt

ej iskir (ack.) L. 1040 skall föras hit. I SRP träffas det på

några ställen, t. ex. Esger i Lerem, Vg. (1390), Esgerus i Knutstorp, Sm. (1353), Esgerus, kanik i Skara (1392). Utan

Jn 1 f«r L. 756 knnna oj till genas bestämmas): dessutom Runeluer ocli Odhelvir, båda DS 111, hvilka kunna vara fem. lika väl som mask. 1 isl. träffas kvinnon. þórelfr i Landn. Namnen äro säkerligen att med Rdq. II, 264 härleda af elfr; jfr þórelfr med mansn. þórálfr. Till böjn. måste do ursprungligen vara långstafviga ja-stamm ar.

*) Hit fór Dieterich ock isbiurn och dylika former; det är ganska sannolikt, att i här betecknar œ, e, men då äfven nord. namn på /s-förekomma, och således ingen säkerhet för dessa runformers sammanhang med as finnes, förbigår jag dem hiir, liksom i allmänhet de namn på is-, som kunde ställas vid sidan af de i det närmast följande upp-

tagna namnen.tvifvel år det detta namn, som ingår i Aesgesthorp, Aesge-

thorp DS II, 344 (1301); andra dylika ortnamn finnas hos Falkm. 106.

Msheper (kvinnon.): esij&i (ack.) L. 871.

Mshilder; gen. af detta kvinnon. ingår uppenbart i

Aesildœbothœ SRP (1353), nu Elsebo, Munktorp, Vg.

Eskel, Eskil: eskil L. 864, 895, 1151, 1360, 1666; hit hör väl ock iskil L. 1095 samt öskil L. 1172. I DS och

SRP m. fl. urkunder är detta namn under formerna Eskel Eskill, Eskil, Eschil m. m., latin. EskiUus, EscMlus, mycket vanligt.

ISsviper: Aesvidus de Næsi DS III (1314).

Sammanhang med as har äfven antagits för namn på Ast-, Est- med följande r; se Cl. Vigf. under åss. Sådana namn förekomma äfven i sv.; hos Hyltén-Cav. anföres II, 285 Åstridh såsom ett värendskt mansn. från 1600-talet, och kvinnon. Astriper, Estriper förekommer flerestädes (astri/? L. 459 (UFT); estrijfr L. 562 (UFT) m. m., hvarjämte i medeltids-

handlingar Estrid, Aestrid, latin. Estridis, ej är sällsynt). Här kan t mycket väl vara af fonetiska skäl inskjutet; då man emellertid äfven kan förklara dessa namn såsom bildade af dst*) kunna de här icke bestämdt bevisa något.

Då man i ortnamn träffas as-, ås-, är det i allmänhet sannolikast, att detta är af annat ursprung och sammanhänger med det fsv. appellativet as, pl. asar, nysv. ås, höjdsträckning; jfr Rdq. H, 269. Någon gång torde gudanamnet ingå. Sådant anser Hyltén-Cav. fallet vara med namnet på den smål. sjön Åsnen, af hvilken åtminstone en del fordom burit namnet Odensjön; se I, 127 f.; likaså med Asa sjön, I, 131.

Åsunden, Asundi i VGL, hör möjligen ock hit; sista leden sammanhänger väl med isl. unnr. — Med afseende på Åsa

källa, en “helig källa“ i Ö. Torsås, Sm., där ock en Torsa katta finnes (Hyltén-Cav. I, 132), kan man tveka, huruvida namnet Ursprungligen hänvisar på de hedniska gudarne eller den ås, efter hvilken socknen måste erhållit sitt namn. Nämnas må vidare Aasgardha t SRP (1376), nu Åsgårda, Saltvik, Åland. Likheten med isl. Asgarör kan dock vara tillfällig; jfr

Freudenth., Ål. ortn. 56.

*) I äldre ty. namn förekommer ansU, t. ex. Anstrat vid sidan af Ansrad (Förstem.); äfven här kan man dock tänka på inskjutning af i.Särskild uppmärksamhet förtjänar namnet på de 5 Åsaka-socknama i Vg. Den äldre formen Asaka *) fins hos Styffe anförd för Å. i Barne härad från 1407, i Kållands här. från 1404, i Skånings här. från 1452, i Vartofta här. från 1422 och i Väne här. från 1397. Härtill kan ytterligare läggas A sige s. i Hall., hvars namn i Vald. Jordeb. träffas såsom Asaka. — Möjligen kunna dessa namn vara sammansatta med aker och hafva förlorat ett r; **) i detta fall ha de nog intet att göra med gudanamnet. Häremot talar dock, synes mig, öfverens-stämmelsen mellan namnens form, i det alla i äldre tid sakna

r; SRP n. 2535 (1390) förekommer vid sidan af Asaka (Skånings här.) äfven Ranakra såsom namn på ett däri beläget hemman. Sammanställes vidare Toraka, ortnamn från en af svenska förut bebodd del af Estlands kust

(Russw. II, 180), ***) synes sammanhang med ordet åska ligga nära att antaga;

dessa ställen kunna erhållit namn däraf, att åskan där slagit ned eller, som man förmodligen fordom uttryckte det, “åsen“,

Tor, där “åkt ned“. Jfr ock ortnamnet Bisa på Runö samt

andra namn på Bisa-, Bis- från samma trakt (Russw. H, 249) f)

Ljuna, Hogstad, Ög. är möjligen att sammanställa med sk.

ljuna, blixt, ff)

Liksom as i personnamn ibland uppträder med omljud, kan en omljudd form af detta ord ingå i Aesberghæ DS V (1337), nu Edsberga, Landeryd, Og. Likaså tyckes gen. pl. af as ingå i sockennamnen Acsabro, nu Edsbro, och Aesatunir, nu Estuna, båda i Upl. (de äldre formerna i DS III från 1300-talets början); omljudet kunde från nom. pl. lätt intränga

*) Att namnet är pl., angifves af uttrycket “i Asakom", Silfverst.

D. I, 885 (1404).

**) Man kunde då jämföra Asakra DS Hl (1314), Hels.

***) Jfr gotl. toraka, dal. toråh, värendska toråket om åskan; se under Tor.

t) “Schlägt ein Blitz auf die Erde, so hciszt dieser bisa, bisen, oder bisa bylderRussw. II, 248.

tt) Endast medelbart er Djudes analogi af ortnamn innehållande

det liugn, som ingår i liugn elder, eller något bland de häraf bildade lygn, lygni, lygna (se Leffler, v-omlj. 78), enär det blixt betydande ordet här står som sammansättningslod. Utom do af Leffler anförda Lyg-

nista, 8dm (s. 78 not. 1) och Lyugnœshœreth, sk. (s. 81 not. 2) kan jag nämna Liugnææs DS IV, nu Ljungnäs, sm. k. och Lyghnobœk> Ed.

sm. SEP.

ki gen.*) Möjligen bör hit ock föras Esasta SRP (1391, dock äfven Essœsta, år 1371), k. nuv. Edesta, Vårdinge, Sdm, samt måhända ännu några andra namn. — I dessa fall kan man ej gärna tanka på det andra as, då detta är gammal a-stam. **)

"V an.

1 isl. användes vanir om en särskild grupp bland gu-darne; någon gång förekommer sg. vanr (se Egilson). Några sv. ortn. synas vara sammansatta med detta ord; antingen förekommer i dem gen. sg. eller den rena stammen. Sådana

äro Wansjö SRP (1365), utr. Vansjö i V. Löfsta“, Upl.; Vandala SRP (1397), nu Vannala, Österåker, Vanzsta DS IV, nu Vansta, Ösmo, Wansø s. III, nu Vansö, väl ock Wanwsa IV, nu Vannesta, Toresund, alla i Sdm.; Vanstadha SRP (1384), nu Vanstad, Locknevi, Sm. K.

Dessutom böija några nysv. ortn. med van-. Huru forsigtig man får vara med att af dem draga slutsatser, synes dock däraf att Vanstad s. i Sk. enligt Styffe år 1332 nämnes

under formen Watnstatha.

Ett i den isl. liter atur en ej sällsynt namn för gudarne är regin, äfven rögn. Ensamt förekommer något sådant ord ej i sv. Däremot är i namn ragn-, äfven rceghin-, en vanlig beståndsdel. Här kan emellertid ifrågasättas, huruvida ordet står i betydelsen gud eller med ett ursprungligare innehåll. Det är nämligen egentligen ett appellat., och den älsta betydelsen synes vara råd, beslut; jfr got. ragin. Ordets bruk i namn måste vara mycket gammalt, då det är vanligt äfven på tyskt

*) Jfr gen. pl. syna af sun Rdq. II, 151.

**) Den af Rdq. II, 32 efter Hof för detta ord anförda vg. pl. formen öser måste vara en nybildning. i gen.*) Möjligen bör hit ock föras Esasta SRP (1391, dock äfven Essœsta, år 1371), k. nuv. Edesta, Vårdinge, Sdm, samt måhända ännu några andra namn. — I dessa fall kan man ej gärna tanka på det andra as, då detta är gammal a-stam. **)

"V an.

1 isl. användes vanir om en särskild grupp bland gu-darne; någon gång förekommer sg. vanr (se Egilson). Några sv. ortn. synas vara sammansatta med detta ord; antingen förekommer i dem gen. sg. eller den rena stammen. Sådana

äro Wansjö SRP (1365), utr. Vansjö i V. Löfsta“, Upl.; Vandala SRP (1397), nu Vannala, Österåker, Vanzsta DS IV, nu Vansta, Ösmo, Wansø s. III, nu Vansö, väl ock Wanwsa IV, nu Vannesta, Toresund, alla i Sdm.; Vanstadha SRP (1384), nu Vanstad, Locknevi, Sm. K.

Dessutom böija några nysv. ortn. med van-. Huru forsigtig man får vara med att af dem draga slutsatser, synes dock däraf att Vanstad s. i Sk. enligt Styffe år 1332 nämnes

under formen Watnstatha.

Ett i den isl. liter atur en ej sällsynt namn för gudarne är regin, äfven rögn. Ensamt förekommer något sådant ord ej i sv. Däremot är i namn ragn-, äfven rceghin-, en vanlig beståndsdel. Här kan emellertid ifrågasättas, huruvida ordet står i betydelsen gud eller med ett ursprungligare innehåll. Det är nämligen egentligen ett appellat., och den älsta betydelsen synes vara råd, beslut; jfr got. ragin. Ordets bruk i namn måste vara mycket gammalt, då det är vanligt äfven på tyskt

*) Jfr gen. pl. syna af sun Rdq. II, 151.

**) Den af Rdq. II, 32 efter Hof för detta ord anförda vg. pl. formen öser måste vara en nybildning. i gen.*) Möjligen bör hit ock föras Esasta SRP (1391, dock äfven Essœsta, år 1371), k. nuv. Edesta, Vårdinge, Sdm, samt måhända ännu några andra namn. — I dessa fall kan man ej gärna tanka på det andra as, då detta är gammal a-stam. **)

"V an.

1 isl. användes vanir om en särskild grupp bland gu-darne; någon gång förekommer sg. vanr (se Egilson). Några sv. ortn. synas vara sammansatta med detta ord; antingen förekommer i dem gen. sg. eller den rena stammen. Sådana

äro Wansjö SRP (1365), utr. Vansjö i V. Löfsta“, Upl.; Vandala SRP (1397), nu Vannala, Österåker, Vanzsta DS IV, nu Vansta, Ösmo, Wansø s. III, nu Vansö, väl ock Wanwsa IV, nu Vannesta, Toresund, alla i Sdm.; Vanstadha SRP (1384), nu Vanstad, Locknevi, Sm. K.

Dessutom böija några nysv. ortn. med van-. Huru forsigtig man får vara med att af dem draga slutsatser, synes dock däraf att Vanstad s. i Sk. enligt Styffe år 1332 nämnes

under formen Watnstatha.

Ett i den isl. liter atur en ej sällsynt namn för gudarne är regin, äfven rögn. Ensamt förekommer något sådant ord ej i sv. Däremot är i namn ragn-, äfven rceghin-, en vanlig beståndsdel. Här kan emellertid ifrågasättas, huruvida ordet står i betydelsen gud eller med ett ursprungligare innehåll. Det är nämligen egentligen ett appellat., och den älsta betydelsen synes vara råd, beslut; jfr got. ragin. Ordets bruk i namn måste vara mycket gammalt, då det är vanligt äfven på tyskt

*) Jfr gen. pl. syna af sun Rdq. II, 151.

**) Den af Rdq. II, 32 efter Hof för detta ord anförda vg. pl. formen öser måste vara en nybildning.område. I ty.

förekommer det ensamt stående ordet ej i betydelsen gudar. Weigand utgår ock i sin Wörterb. vid förklaringen af hithörande ty. namn från betydelsen råd. Förstem. anser emellertid möjligt, att i namnen betydelsen gudar frambryter. Och Freudenth. utgår vid förklaringen af hithörande sv. namn från betydelsen “numina44. Omöjlig är en sådan åsigt visserligen icke. Säkerligen sträckte sig denna betydelse utom norden. Detta synes framgå af det i Heliand förekommande uttrycket regano-, regan-giskapu, det af försynen bestämda

•+

ödet; *) jfr metodo-giskapu (se Grimm 24). — Afven den förstärkande betydelse, som röjer sig i fsa. regin-blind, -thiof\

ags. regn-heard,-veard m. m., liksom i isl. regin -dómr,

ping m. m. synes lättare ha kunnat utveckla sig ur betydelsen gudamakt än ur grundbetydelsen. **) Flere af hithörande namn äro vidare bildade i likhet med andra, som innehålla af-gjordt mytologiska beståndsdelar.

Då således dessa namn åtminstone möjligtvis sammanhänga med religiösa föreställningar, upptager jag dem jag fun-upptager jag dem jag funnit i äldre sv.:

*

Ragna: ***) rakna L. 925 (såsom det synes, moder till raknburk). Detta namn ingår i Ragnotegher, Upl. DS m och Ragnotorp, Sdm. DS IV.

Ragnar: raknar L. 601 (Dyb), Dyb. I, 82; ragnar

L. 369. I SRP är detta namn rätt vanligt; så Ragnar n.

2001, 2046, 2059; Raghnar n. 2073, 2673. — Om det van-

*) Heyne yttrar i gloss.: In reganoeiner Reminiscenz aus dem Heidentume, scheint ein alter gen. plur. zn liegen, vergl. altnord. regin numina, dii.

**) I viss mån jämförliga äro de isl. uttrycken ty- hraustr, -spakr, i Snorraedda härlecda af Tyr, sannolikt riktigare af Vigf. förklarade “v alian t as a god, godly-wiseM.

***) Jag har varit tveksam, huruvida jag borde såsom normal form ställa ragn- eller raghn-. Jag har valt det förra skrifsättet emedan åtminstone i VGL gn är det vanliga, för så vidt båda konsonanterna ej

forst genom böjning kommit bredvid hvarandra (jfr i I brymsignce, egn, hœgna, sœgnarping, samt eljest agnabaka, ognarbot), äfvensom emedan af skrifsättet i handskrifter och diplom från medeltiden framgår, att redan tidigt g åtminstone ganska allmänt i denna ljudförbindelse öfvergått till gnttural nas al, som i sv. framför 11 plägar teeknas g. Jfr Kdq.

IV, 884.liga latin. Ragnerus hör hit eller till Ragnir, vågar jag ej afgöra.

Ragriborgh: raknburk L. 925*) I medeltidshand-

lingar är detta namn, skrifvet Ragn-, Rang-, Rag-, Ramborg o. s. v., ganska vanligt.

Ragnfaster: raknfastr L. 400 (UFT); raknfast

(ack.) L. 497 (UFT) (det är samme man, som nämnes L. 496 — rakinfast —, 498, 2009, måhända ock 2010); raknfastir L. 369; ranfastr L. 583 (UFT), väl densamme, hvars namn enligt UFT L. 584 skrifves rakfastr. I medeltidsdiplom förekommer namnet med växlande stafsätt på åtskilliga ställen.

Ragnfriper (kvinnon.): rahnfri/n: L. 508, 525 (Dyb); raknfrir**) L. 499 (Dyb); rahnfrø (nom.) L. 916 (Dyb), (ack.) L. 507; rahnfrø.. Dyb n, 50.

I diplom är namnet rätt vanligt, t. ex. Ragenfrid ***)

DS I 90, Ranfridis I, 393 m. m.

Ragnhilder: rahniltr L. 526 (UFT), 605 (UFT);

rakniltar (gen.) L. 400 (UFT). I diplom förekommer namnet flerestädes, t. ex. Ragnildis DS I, 617, 636 m. m.

Ragni: rakna (ack.) L. 526 (UFT); rakni på en nyfunnen sten i ö. Stenby s., Ög., AT; rakna (ack.) L. 904. Hit hör Ragne DS JU samt det latin. Rangno V (1341); jfr

ock SRP.

Ragnir: raknir L. 1339 f) Hit hör väl ock Ragni (ack.: R. stabularium) DS I, 473. Jfr Ragnar.

Ragn/munder: Ragmundus DS V, 645, 688. Möjligen är namnet Ramund uppkommet häraf med samma ljud-öfvergång ff) som i kvinnonamnen Ramborgh, Ramfridh, Ramfrö (hos Hyltén-Cavallius n, 286), samt i mansnamnet Ram-vald (se SRP IH).

Ragnvalder: rahnvaltr L. 397 (UFT); raknvalt (ack.) L. 436 (UFT) och 437 (samme man?) I medeltidshand-

lingar är detta namn under olika skrifsätt mycket, vanligt, fff)

*) Möjligen hör äfven ramborgar (gen.) hit; jfr Rdq. II, ‘268. **) Jfr hulmfrir L. 651.

***) Måhända en tysk form. t) Enligt Torin har stenen ej, såsom L. läser, por raknir, utan

pir raknir, ett isl. peir Ragnir.

tt) gn: ngn: ng samt slutligen, framför annan labial, m. ttt) Hit hör ock formen Ragneld SEP n. 714, såsom synes däraf, att samme mans namn skrifves Rangvald n. 640, Ragwald n. 641.Ragnvar: (mansn.): Ranguar i Wbby, Upl., SRP n.

2813 *) Jfr ock formerna Ra g var, Ravar i reg. under Ragnar.

Ragnvi: raknvi L. 504 (Dyb).

Ragnviper: rahnvijbr L. 200 (UFT). Namnet förekommer flerestädes i SRP t. ex. Ranguidher n. 3034, Rag-uidher n. 2931, Rawidh n. 2743. Den latin, formen Rangui-dus träffas DS 1H, 102, 270, Rangwidus V, 680.

Ragnpruper (kvinnon.): raknpmpr L. 926. Ragnælver (kvinnon.): raknilfr L. 378 (UFT); rahnilfl (ack.) L. 122. Hit hör ock Ranghélf socrus As-mundi fabri DS II, 230 (1297) och Ragnælf filia Hæmingi m (1312). — Jfr Asælver.

Möjligen kan ock ranbearn L. 288 (enligt UFT, där

namnet emellertid tolkas Rannbjörn) höra hit. — Mansn. Rag-leff SRP n. 981 synes stå för Ragnlever.

I några få namn förekommer omljudd vokal. Så i det

latin. Regnerus DS I, 140 (om en abbot i Nydala), II, 684; jag vågar ej afgöra, om det skall återge ett Rcegnir eller Rœg-nar. — Med afseende på andra kan man tveka, om dé äro af svenskt eller främmande ursprung; det förra kan åtminstone vara fallet med kvinnon. Rceghinmop, som latin, förek. såsom Reghimodis DS IV, 63, Rœghinmodis V, 676 (afskr.); samt med Rœghinmunder: (r)ikinmu .. L. 581 (UFT) samt

%

Reginmot L. 1636 (med munkstil; med runor skrifves samme mans namn.. ikinmon/?).

Rå (Råd).

Hákonarmál v. 18 förekommer om gudarna uttrycket råå ött ok regin. Att äfven ett fsv. rap på samma sätt varit brukligt, vågar jag sluta af sv. neutr. rå, mytiskt väsen (t. ex. sjö-, skogs-rå). Det synes mig nödvändigt att med Ihre etymolo-giskt sammanföra detta ord med vb råda. Dels förekommer

*) I reg. anses detta felskrifvet fór Rangnar; detta synes dock ej nödvändigt att anta, då man i Hårbar^sl v. 16 har Fjölvarr, och således nord. mansn. på var verkligen förekomma. Ragnvar: (mansn.): Ranguar i Wbby, Upl., SRP n.

2813 *) Jfr ock formerna Ra g var, Ravar i reg. under Ragnar.

Ragnvi: raknvi L. 504 (Dyb).

Ragnviper: rahnvijbr L. 200 (UFT). Namnet förekommer flerestädes i SRP t. ex. Ranguidher n. 3034, Rag-uidher n. 2931, Rawidh n. 2743. Den latin, formen Rangui-dus träffas DS 1H, 102, 270, Rangwidus V, 680.

Ragnpruper (kvinnon.): raknpmpr L. 926. Ragnælver (kvinnon.): raknilfr L. 378 (UFT); rahnilfl (ack.) L. 122. Hit hör ock Ranghélf socrus As-mundi fabri DS II, 230 (1297) och Ragnælf filia Hæmingi m (1312). — Jfr Asælver.

Möjligen kan ock ranbearn L. 288 (enligt UFT, där

namnet emellertid tolkas Rannbjörn) höra hit. — Mansn. Rag-leff SRP n. 981 synes stå för Ragnlever.

I några få namn förekommer omljudd vokal. Så i det

latin. Regnerus DS I, 140 (om en abbot i Nydala), II, 684; jag vågar ej afgöra, om det skall återge ett Rcegnir eller Rœg-nar. — Med afseende på andra kan man tveka, om dé äro af svenskt eller främmande ursprung; det förra kan åtminstone vara fallet med kvinnon. Rceghinmop, som latin, förek. såsom Reghimodis DS IV, 63, Rœghinmodis V, 676 (afskr.); samt med Rœghinmunder: (r)ikinmu .. L. 581 (UFT) samt

%

Reginmot L. 1636 (med munkstil; med runor skrifves samme mans namn.. ikinmon/?).

Rå (Råd).

Hákonarmál v. 18 förekommer om gudarna uttrycket råå ött ok regin. Att äfven ett fsv. rap på samma sätt varit brukligt, vågar jag sluta af sv. neutr. rå, mytiskt väsen (t. ex. sjö-, skogs-rå). Det synes mig nödvändigt att med Ihre etymolo-giskt sammanföra detta ord med vb råda. Dels förekommer

*) I reg. anses detta felskrifvet fór Rangnar; detta synes dock ej nödvändigt att anta, då man i Hårbar^sl v. 16 har Fjölvarr, och således nord. mansn. på var verkligen förekomma.nämligen dial.formen råd; Rietz anför för Österbotten gårds-råd, neutr. Dels träffas likbetydande ord, som uppenbart äro bildade af detta vb.; ett sådant är ner. rådande, neutr. *) (Hof-berg, Allmogeord i V. Nerikes Bygdem.); jfr råanet (best. form) i Vml. v. bergslag (YTA). Man har här sannolikt part. pres. af nämda vb.; samma form med annat genus träffas i det dal. råand, råöändi **) (Rietz, som dock skrifver orden såsom sammansatta). I Vg. förekommer enligt benäget meddelande af Professor Richert rådande med samma betydelse användt nästan såsom part.: “det är något rådande i sjön.“ I FinL, Petalaks, förekommer vidare rådarin med ungefär samma betydelse ***) — Däri, att rå enligt Rdq. II, 326 varit och i

folkspråket ännu är fem., eller att det enligt Rietz (under formen råd) på Gotl. brukas såsom mask., *) ligger intet hinder för denna tolkning. Ordet begagnades i forntiden antagligen mest i pl., och ur den best. formen rapin kunde ordets bruk som fem., slutligen äfven som mask., lätt ha utvecklat sig på samma sätt, som den gamla neutr. pl. lagh blifvit först fem., sedan mask. (se Rdq. H, 99; jfr ytterligare jul, sax o. d.). I no. folkspr. har det gamla råd i sin ursprungligare betydelse, råd, plan m. m. öfvergått till fem.; se Aasen under Raad; jfr ock det sv. någon, ingen råd.

Den betydelseöfvergång, detta ord undergått, är ej svår att förklara. Vid kristendomens införande kommo de gamla gudarna ofta att i folktron intaga en plats bland de lägre andeväsen, på hvilka man redan under hednatiden trott, och om hvilka vidskepliga föreställningar bevarats ända in i nyaste tidff).

*) Rietz anför detta ord såsom mask. och betecknar det genom 8krifsättet råd-ande såsom sammansatt; det senare står ej väl samman med den säkert intygade neutr. formen.

**) Det hos Hyltón-Cav. II, XVI anförda bergs-rånda från V. Dal.

är väl en sammandragen form af samma part.

***) MI skogon herskar rådarin, som man föreställer sig ofantligt stor, med ett till knäen nedhängande skäggM; Finska fomminnesfören-.s

tidskr. 1877 s. 182.

t) Möjligen är den af Rietz anförda dal. pl. formen råddar, mask.,

at. sammanställa härmed.

tt) Jfr t. ex. den no. sägnen om Tor med tungum hamri, Ham-merich, Ragnaroksmythen, s. 93, noten, där Tor betraktas ungefär som

en bland tursarne*Anmärkas må, att åtminstone gårdsråna skildras såsom människovänliga varelser, som vårda sig om gårdens bästa och trefhacL

I isl. begagnas ordet dis dels om gudinnor (så dis goda békkjar i Haustlöng om Idun, öndur-dis i Ynglingatal om Skade, Vana-dis i Snorra-edda om Fröja) *), dels, och vanligast, om andra högre kvinliga väsen; så om valkyijor (t. ex. Herjans dis, Guðrúnarkr. I, 19; i Krákumál talas om disir, wer frå Herjans höllu Oðinn hefir sendaru), ofta äfven om ett slags skyddsgudinnor; äfven synes det begagnas om nornorna (jfr Egilson, Cl. Vigf.) I omskrifningar begagnas ordet, på samma sätt som gudinnors namn öfverhufvud**), om kvinnor i allmänhet; ur detta bruk har man väl ock att förklara de få, hos Egilson anförda, fall, där ordet, äfven utan att stå i om-skrifning, begagnas i betydelsen kvinna. Snorra-edda uppger äfven betydelsen syster: heitir ok systir dis, jóðdís. Så kan ordet nog öfversättas, t. ex. i Loga dis Ynglingatal, men i detta o. d. exempel står ordet dock utan tvifvel egentligen på samma sätt som i öfriga omskrifningar, och att ordet i sig har betydelsen syster, behöfde starkare bevis. På den ibland äfven angifna betydelsen prestinna känner jag ej något exempel. Grimms sammanställning af dis med fht. itis, fsa. idis, ags. ides kvinna, förnäm kvinna, synes mig trots likheten mellan isl. dis Skjöldunga och ags. ides Scildinqa i Beövulf***) högst osäker på grund af ljudförhållanden, dels den i de ty. formerna förekommande förstafvelsen, dels olikheten i vokalens kvantitet (jfr Munch s. 60).

*) Ensamt stående förekommer dock ordet i isl. poesi mig voter-

ligt ej med samma betydelse som åsynja.

**) Jfr Snorra-edda s. 112: kona er ok kend vi<) allar Asynjure<)a

Valkyijur e^a Nornir e<)a Disir.

***) Då de sägner, som ligga till grnnd för Beovulfs-kvädet, ju äro nordiska och förmodligen äfven i nordon haft bunden form, kan denna

likhet boro därpå, att dis på ags. återgifvits med det i ljud nära stående ides. Anmärkas må, att åtminstone gårdsråna skildras såsom människovänliga varelser, som vårda sig om gårdens bästa och trefhacL

I isl. begagnas ordet dis dels om gudinnor (så dis goda békkjar i Haustlöng om Idun, öndur-dis i Ynglingatal om Skade, Vana-dis i Snorra-edda om Fröja) *), dels, och vanligast, om andra högre kvinliga väsen; så om valkyijor (t. ex. Herjans dis, Guðrúnarkr. I, 19; i Krákumál talas om disir, wer frå Herjans höllu Oðinn hefir sendaru), ofta äfven om ett slags skyddsgudinnor; äfven synes det begagnas om nornorna (jfr Egilson, Cl. Vigf.) I omskrifningar begagnas ordet, på samma sätt som gudinnors namn öfverhufvud**), om kvinnor i allmänhet; ur detta bruk har man väl ock att förklara de få, hos Egilson anförda, fall, där ordet, äfven utan att stå i om-skrifning, begagnas i betydelsen kvinna. Snorra-edda uppger äfven betydelsen syster: heitir ok systir dis, jóðdís. Så kan ordet nog öfversättas, t. ex. i Loga dis Ynglingatal, men i detta o. d. exempel står ordet dock utan tvifvel egentligen på samma sätt som i öfriga omskrifningar, och att ordet i sig har betydelsen syster, behöfde starkare bevis. På den ibland äfven angifna betydelsen prestinna känner jag ej något exempel. Grimms sammanställning af dis med fht. itis, fsa. idis, ags. ides kvinna, förnäm kvinna, synes mig trots likheten mellan isl. dis Skjöldunga och ags. ides Scildinqa i Beövulf***) högst osäker på grund af ljudförhållanden, dels den i de ty. formerna förekommande förstafvelsen, dels olikheten i vokalens kvantitet (jfr Munch s. 60).

*) Ensamt stående förekommer dock ordet i isl. poesi mig voter-

ligt ej med samma betydelse som åsynja.

**) Jfr Snorra-edda s. 112: kona er ok kend vi<) allar Asynjure<)a

Valkyijur e^a Nornir e<)a Disir.

***) Då de sägner, som ligga till grnnd för Beovulfs-kvädet, ju äro nordiska och förmodligen äfven i nordon haft bunden form, kan denna

likhet boro därpå, att dis på ags. återgifvits med det i ljud nära stående ides.a

Ett språkligt intyg om fsv. dyrkan af disir träffas i det bekanta ännu brukliga namnet på en marknad i Upsala Bistingen, Bisaping i UL., dysœthing DS DI (1322), disathmg V (1344), särskildt om härmed sammanhålles Ynglingasagans berättelse om dísablót, disarsalr i Upsala, k. 33.

Ordet ingår vidare i mansn. tesalfr L. 169 (UFT), som trots det egendomliga e ej synes kunna förklaras på annat sätt än såsom Disalfr. I kvinnon. är dis en rätt vanlig beståndsdel. *) Ensamt förekommer det såsom namn L. 1074 (ack. tisi); den svaga formen tisa träffas L. 813; jfr ock Olla Bysa de Voypala Fini., DS IV (1340), så framt man ej här har ett sammansatt namn, ett ursprungligt UUardisa. Dessutom har jag träffas det i följande namn:

Adis. Så DS Hl, 102. Däremot har L. 151 enligt Dyb. (I, 202) ej adis, såsom man förut läst, utan aj&is.

Frödis: frau tis Dyb. II, 197.

Hialmdis: hialmtis L. 774 (UFT).

Holmdis: hulmtis L. 70 (UFT), 434 (UFT; samma kvinna som på 434 nämnes ock 433 och 439); hulmtisi(?) (ack.) L. 393 enligt UFT.

HœpinÆBjWw- dis: haýintis L. 788 enligt UFT; hi^intis **) L. 724 (Dyb.) Jfr ock nutrici mee Hidhindisi

(dat.) DS IV (1329).

Opindisa: o/antisu (ack.) L. 1005.

Aemdis: erntis L. 724 enl. Dyb. Gen. af ett svagt Aerndisa synes ingå i Byrgir Aendyso SRP (1393).***)

Ödis: aiitisi (ack.) L. 745 enl. UFT (L. läser antisi); Ödiis i Bywdby, Sdm., SRP (1400).

Dessutom förekommer det stympade ... ntisa (nom.)

L. 1125.

I några ortn. synes dis ingå. Så i Bysebodhum DS II, 569 (1309) samt i de nysv. Bistorp, Rvstad Ög., Bisdala,

*) Med afseende på dis här begagnadt såsom senare led må jämföras s. 25, noten 2. Såsom Freudenth. s. 2 anmärker, synas åtskilliga af de regler fór poetisk omskrifning, som i Snorra-edda abstraherats ur “hufvudskaldernas" språkbruk, mer eller mindre omedvetet hafva följts vid bildandet af sammansatta nomina propria.

**) Syster till erntis.

***) Hvad bruket af gen. vidkommer, kan jämföras det i samma bref förekommande namnet Olawcer Abiöma.Sandsjö Smål., Disåsen, Brastad, Bohusl., (Holmberg II, 158)

och möjligen några andra. Det är emellertid omöjligt att af-göra, om ordet här står i betydelsen kvinlig gudom eller såsom nomen propr. Af större vigt är Dise offerkälla, Annelöf Sk. (Falfan. 216), där det förra har sannolikheten för sig.

II. De särskilda gudarne.

OdLen.

Svenskarnes dyrkan af denne gud framgår ej blott af främmande intyg, bland hvilka det märkligaste är det af Adam af Bremen, som omtalar, huru i Upsala tempel “Wodan44 fans af-bildad vid sidan af Tor; som vidare om “Sveonernas44 sätt att af bilda honom yttrar: “Wodanem sculpunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent;44 och om hans väsen: 44bella gerit hominique ministrat virtutem contra inimicos44. Ett be-stämdt fsv. intyg därom förekommer i C. Bur., där det s. 199 berättas, huru de hedniska svenskarne drogo den helige Filip-pus “tel mönstar i opsalom ok cuskajbo han tel at ofra marti som suæiar calla oj&en.“ *) Jämförelsen med Mars är af vigt, därför att den liksom skildringen hos Adam af Bremen be-stämdt visar, att Oden i Sverge varit en krigsgud, liksom han tecknas i den isl. literaturen.

Gudens namn ingår vidare i sv. liksom i andra germ. språk i namnet på den fjärde veckodagen. Ehuru väl detta hos germanerna är en öfversättning af det romerska dies Mercurii, får man för Sverges räkning ej omedelbart draga några slutsatser af denna sammanställning mellan Oden och Mercurius, enär veckodagarnes namn säkerligen genom sydgermanernas förmedling, ehuru redan före kristendomens införande, kommit till den skandinaviska norden (jfr Grimm 111 f.). I fsv. träffas formen (kloJcna) othcnsdagh i VGL II, (asku) opensda-gher i SML; opinsdaghcr i ÖGL och Sk. L.; opunsdaghcr i

*) I C. Bldst. “Swear Ok gøta kalladho odliin“ och i en annan

hs, “swea kalladhe odhin“; se s. 979. Sandsjö Smål., Disåsen, Brastad, Bohusl., (Holmberg II, 158)

och möjligen några andra. Det är emellertid omöjligt att af-göra, om ordet här står i betydelsen kvinlig gudom eller såsom nomen propr. Af större vigt är Dise offerkälla, Annelöf Sk. (Falfan. 216), där det förra har sannolikheten för sig.

II. De särskilda gudarne.

OdLen.

Svenskarnes dyrkan af denne gud framgår ej blott af främmande intyg, bland hvilka det märkligaste är det af Adam af Bremen, som omtalar, huru i Upsala tempel “Wodan44 fans af-bildad vid sidan af Tor; som vidare om “Sveonernas44 sätt att af bilda honom yttrar: “Wodanem sculpunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent;44 och om hans väsen: 44bella gerit hominique ministrat virtutem contra inimicos44. Ett be-stämdt fsv. intyg därom förekommer i C. Bur., där det s. 199 berättas, huru de hedniska svenskarne drogo den helige Filip-pus “tel mönstar i opsalom ok cuskajbo han tel at ofra marti som suæiar calla oj&en.“ *) Jämförelsen med Mars är af vigt, därför att den liksom skildringen hos Adam af Bremen be-stämdt visar, att Oden i Sverge varit en krigsgud, liksom han tecknas i den isl. literaturen.

Gudens namn ingår vidare i sv. liksom i andra germ. språk i namnet på den fjärde veckodagen. Ehuru väl detta hos germanerna är en öfversättning af det romerska dies Mercurii, får man för Sverges räkning ej omedelbart draga några slutsatser af denna sammanställning mellan Oden och Mercurius, enär veckodagarnes namn säkerligen genom sydgermanernas förmedling, ehuru redan före kristendomens införande, kommit till den skandinaviska norden (jfr Grimm 111 f.). I fsv. träffas formen (kloJcna) othcnsdagh i VGL II, (asku) opensda-gher i SML; opinsdaghcr i ÖGL och Sk. L.; opunsdaghcr i

*) I C. Bldst. “Swear Ok gøta kalladho odliin“ och i en annan

hs, “swea kalladhe odhin“; se s. 979.H. L.; odhansdaghin SRP n. 2697 (1393). Härledningen från den hedniske gudens namn utsäges bestämdt i C. Bur. Det heter nämligen där s. 61 (i fråga om julens namn: “Sua som manghe andre daghar som æn haua nampn af hejbnom afgu-fium ok po cristna dyrkt som opens daghar . ..Likaså heter det ock Sv. Medelt. Bibelarb. I, 68: “Fæmpta dagh*) ka-

lladho hedne romara diem mercurij oc ware fædher odhinsdagh afif enom hednom konunge oc het odhin, thy at the dyrkadho han fore gudh, thy at han war wældoghaster herra i landom i gamblom æwom.“ Här förekommer samma uppfattning af Oden som en historisk person som t. ex. i Ynglingasagan. — På samma ställe heter det ock om Tor, att han var “wældoghaster mz odhine“.

Oden fins ock, såsom Grimm s. 137 påpekar, nämd i ett par sv. folkvisor. Så anropas han i visan om Stolt Herr Alf (Arwidsson I s. 11): “Hielp nu Oden Asagrim44; och i visan om Grefve Guncelin (I s. 69): “Hjälp mig Othin thu kan bäst.44

Denna senare åkallan är lagd i munnen på en kämpe, som skildras såsom en hednisk rese; jfr ock de i samma visa förekommande uttrycken: “Hjälp nu Ulf och Asmer Gry“**) och “hjälp tu nu moder skratt.44 — Den senare sången förekommer emellertid äfven utom Sverge; Arwidson anser till och med den hos honom meddelade uppteckningen vara en öfversättning från da. I densamma nämnas ock bl. a. Widrich Werlandsson, Thidrick utaf Bern, Olger Dansk, hvilka sannolikt åtminstone under denna namnform först temligen sent blefvo bekanta i norden. Därför samt af skäl, som anförts s. 13, torde det vara alt för vågadt att häraf omedelbart draga några slutsatser rörande svenska hedniska förhållanden.

I många trakter af Sverige har allmogen ända in i senaste tider bevarat minnet af Oden. I allmänhet har han emellertid blifvit neddragen till ett ondt andeväsen, Laurentius

Petri talar i sin sv. krönika (enligt Hyltén-Cav. I, 222) om

*) Som första dag räknas här lördagen.

**) Jfr Grundtvig, Danm. gamle Folke v. I, 222, där det i den motsvarande da. visan förekommande “Ulff oc Asmer Grib<; sammanställes så väl med den nyssnämda sv. visans Oden Asagrim som med Oðin

Aesagrá i en visa från Färöarna.den landskunnige runokarlen och afguden, Rike Oden*) be-nämd. Uttrycket runokarl sammanställer Hyltén-Cav. med åtskilliga senare folksägner, i hvilka runkaflar nämnas, särskildt den i Xjudungen upptecknade sägnen om Kettil Bunske och Oden. Otvifvelaktigt är detta drag hedniskt, då Oden i eddasångerna skildras såsom runornas uppfinnare och herre.

Hos allmogen träfias namnet utom såsom Oden och det håraf (genom ett bortfall af den gamla dentala spiranten, h vartill så väl riksspr. som dial. uppvisa många motstycken) uppkomna Oen (i sammans, äfven On-) stundom under formen

Ode (Oe). Denna form anföres af Hyltén-Cav. från olika ställen i Smål., I, 218 (“gif dig Odhan i våld“, i tilltalsform i(Ode kom“, ur tingshandlingar från 1632), H, 31 och VILL. Den

har, på likartadt sätt som jätte, uppkommit ur den gamla formen genom bortfall af n, säkerligen därför att man uppfattade detta såsom best. artikel, hvilket det ju är i den stora massan af på samma sätt betonade ord på en**) Formen har en viss vigt, därför att den visar, att hos allmogen gudens namn bevarats genom oafbruten tradition från forntiden. Ur Oden, såsom detta namn nu genom bokspråkets inflytande uttalas med akut betoning, skulle ej eu dylik tvåstafvig form kunnat utvecklas.

Hos allmogen förekommer Odens namn företrädesvis i sammanhang med sägnen om den vilda jagten. Ehuru åtskillig medeltidsvidskepelse inblandat sig häri, äro dock grunddragen i denna folktro otvifvelaktigt af urgammalt hedniskt ursprung, sannolikt till och med äldre än den utveckling i uppfattningen af Odens väsen, som ligger till grund för eddornas skildring af denne gud. Särskildt synes denna sägen hemmastadd i Smäl. Här begagnas uttrycken “det är Odens jagt", “det är Oden, som är ute och jagar“, “Oden är ute och far“,

uOdcn far torbi“ (se Hyltén-Cav. I, 216, 220). Äfven förekommer om samma naturföreteelse, som eljest kallas Odens jagt, med en något olika uppfattning i Unnaryds s. uttrycket

*) Huruvida rik liär är ett gammalt med förändrad betydelse från

hednisk tid kvarstående epitet, att jämföra med rikir tivar i j&rymskv., eller blifvit användt med syftning på Oden som en rikedomens gifvare, såsom iian ofta framträder i folksägner, vågar jag ej afgöra.

**) Jfr dat. Odhenom i det längre fram anförda st. hos Olaus

Petri.Odans eller Odens här (a. a. II, 42, V). — Äfven i Og. förekomma dylika föreställningar; här begagnas uttrycket “Oden jagar44, äfven (med “folketymológisk44 ombildning af Oden) nord-jagten (a. a. II, VI). Till

samma krets af föreställningar hör den hos Rääf I, 68 meddelade sägnen från Ydre; här angifves dock intet namn på den vilde jägaren. Däremot anföres II, 60 från samma trakt Oden i betydelsen den onde. — I Sk. förekommer uttrycket Noens jagt, där Noen säkerligen är en

ombildning af Oen, Oden*) (Hyltén-Cav. H, VI). Uttrycket Odens jagt angifves dessutom för Sk. af Rietz s. 481. — I

Bl. har man yttrandet 44Noen far i luften44, a. st. — I Hall. förekommer uttrycket Odens jagt norr om Halmstad enligt

Möller, Ordb. öfver Hall. landskapsm. s. 138.**)

En beslägtad föreställning träffas i Upl., Roslagen, där folket begagnar uttrycket 44Oden far förbi44 om en eldkvast, som man tycker sig nattetid se fara genom luften. Här framstår dock Oden mera såsom en nattlig gengångare, som lyser på

sina i jorden gömda skatter (se Hyltén-Cav. II, VII).

Oden tänkes vanligen deltaga i den vilda jagten ridande på en hög svart eller hvit häst, ibland åkande efter stora svarta hästar (a. a. I, 221; II, VI; Rietz). I sammanhang med denna föreställning stod den för några mansåldrar tillbaka i Smål. öf-liga plägseden att offra eller gifva till Odens hästar ***) liksom det för ej så länge sedan på flere ställen i Sk. och Bl. förekommande bruket att, 44då man högg säd, lemna en liten hörna till foder åt Odens hästu. Från alla tre landskapen upp-gifves äfven formen Noens häst (se Rietz under Noen, Oden.)

*) Måhända framkallad af en viss skygghet att nämna gudens rätta namn.

**) Från Bohusl. känner jag väl ej något dylikt uttryck, men att liknande föreställningar funnits äfven här, kan man se af den hos Holmberg Hl s. 24—25 anförda folktron. Sägnen om den nattliga ridten på en svait häst med lösa skor liknar så afgjordt de i andra landskap förekommande skildringarna af Odens jagt, att man måste antaga, att den i den bohusl. sagan omtalade lagmannen Lauritz Olsson Green — på samma sätt som andra historiska personligheter i olika delar af Danmark och Tyskland — här trädt i stället för Oden. — Jtr ock a. a. II, 174 och 823. — Äfven i Värm. fins sägnen om den vilda jagten; se Mannhardt, Baumkultus 137 (efter Borgström).

***) Förloppet härvid finnes beskrifvet hos Hyltón-Cav. I, 212.— En af Rääf i norra Smål. antecknad läsning mot “floget44

hos hästar böijar

Oden står på bergen,

han spörjer efter sin fåle.

Enligt Afzelius I, 4 visar man i Asa s. i Smål. Odens stall och krubba. — I Högsrum s. på Öl. finnas stora stenar kallade Odins flisor, om hvilka det gått sägner, i hvilka äfven Odens häst förekommer (Grimm 141 efter Ahlquist.) — I den s. 30 anförda Ydre-sägnen uppträder jägaren på en hög häst och lemnar efter sig till belöning åt smeden, som matat hans jagthundar, en hästsko af finaste silfver. — I Vg. har man enligt Afzelius I, 4 sägner om, huru Odens hästar betat på de ängar vid Sätuna, som nu kallas Onsängarna. — Afven i Upl. måste dylika sägner förekommit enligt Geijers yttrande: “om hans (Odens) jagt och hans hästar ha berättelser varit gängse i flera landsorter, såsom i Vpland, i det på hedend omsminnen så rika Småland, äfven i Skåne och Blekinge44 (sv. folkets hist.

s. 95).

På sin nattliga jagt åtföljes Oden i den sm. sägnen af två svarta raggiga hundar (Hylten-Cav. I, 216); enligt meddelande

af Amanuens Lindal föreställer man sig honom här äfven följd af en otalig mängd hundar. Jfr ock de två stora hundarne i Njudungssägnen om Kettil Runske (a. a. II, VH). I Ydre-säg-nen omtalas två stora jagthundar. — I

sammanhang härmed står det på flere ställen i södra Sverge förekommande uttrycket Odens hundar om vissa flyttfågelarter, som uppe i luften låta höra ett egendomligt ljud. I Värend säges “det är Odens hundar, som höras i luften44 (a. a. I, 216). I Sk. talas om Noens hundar (a. a. II, VI), äfven, med folketymol. ombildning, Noaks hundar (Rietz; af berättelsen, att de jaga en trollpacka, synes sammanhanget med den vilda jagten). I Bl. förekommer Odens hundar (Rietz). Med afseende på Hall. yttrar Möller (a. a. s. 137): “0(d)ens hundar kallas (söder om Laholm) några flyttfåglar, hvilka vår och höst låta om aftnarna höra ett skällande

läte44.

Vidare ingår Odens namn sannolikt i det värendska noa-skeppet, namn på skyarne, då de antaga form af en lång strimma; äfven i vissa delar af Värend är Oden bekant under namnformen Noen, Noe (jfr Hyltén-Cav. I 258 f.) En liknande moln-

bildning kallas i Sdm. enligt meddelande af Kandidat S. Boije, Noaks ark, säkerligen en senare omtydning af ett gammalt hedniskt uttryck, hvari Odens namn ingått (jfr “Noaks hundar44). — Skeppet SUöblaönir, troligtvis älst en mytisk uppfattning

af molnet (se Mannhardt s. 90, 237), tillkrifves Oden i Ynglingas.

I sammanhang med uppfattningen af Oden såsom förnämligast krigets gud står den i Värend förekommande benämningen Odens foglar om alla de skilda arterna af korpslägtet (a.

a., I, 213).

För öfrigt skildrar den sv. folksägnen Oden i allmänhet som en gammal man, skallig och med långt grått skägg. Folktron tillägger honom en sid och vid hatt eller en stor öfver hufvudet neddragen hufva samt en hvit eller hvitgrå rock; i den ofta nämda Ydre-sägnen uppträder jägaren klädd i harnesk.

I en hos Hyltén-Cav. H, V efter P. Rudbeck anförd gammal Värends-sägen förekommer Oden med spjut i handen; enligt andra sägner bär han en stor staf. I Värend förestälde man sig honom äfven med arborst på ryggen, och man talar om Odens pilar (a. a. II, 233, IH); detta drag torde vara urgammalt. I den yngre sägnen har en bössa trädt i stället

Nämnas må ock, att man i Asa, Sm. visar Odens graf, (a. a. I, 131). Samma fornlemning åsyftas väl af Tuneld, då han talar om Odens kulle, en större grifthög i Asa s. — Odens graf visas enligt Tuneld ock i Odensjö s., Sm.

Ett uttryck, hvari vidare gudens namn ingår, är tjäna Oden. Det förekommer, så vidt jag vet, först hos Olaus Petri

• _

(sv. krön., utg. af Klemming, s. 13): “Men lijkare (än att våra förfäder dyrkat Oden för att få hjälp i strid) är thet at the haffua dyrkat honom för rijkedomar skul, at the skulle få godz och peninga noogh, och ther aff pläghar man än nu seya, at the tiena Odhenom som monga peningar och rijkedomar sam-manslagga.44 Samma uppgift träffas hos Loccenius (se Geijer, Svea Rikes Häfder s. 152). — I Finvedssägner om huru jät-tarne, då de blifvit gamla, “ödde sig själfva genom att stupa utför branta berg44, kallas detta att offra sig till Oden (Hyltén-Cav. II, 441).

I allmogens svordomar ingår ock Odens namn. A. a. T, 228, anföres efter P. Rudbeck från Sm. uttrycket Oden ta mig, hvarjämte detta äfven uppgifves för Sdm. Uttrycken kors förOden, ta mej Oden, far titt Oden, Dä w Oen anföras af Rietz för Sdm., Ög. och Sm*). — Oden i betydelsen hin onde angifves för Ög. af Ihre, dial. lex., och Kalén. — I sammanhang härmed må nämnas uttrycket odenstyg om hvarjehanda onda andeväsen: “älfvar och vättar, och jag vet ej hvad för odens-tyg“ (Rdq II, 108 efter Gaslander). Med ungefar samma betydelse anföres af Hyltén-Cav. I, 228 efter P. Rudbeck “onroot eller Odens root eller quarlåtenskap M; H, VIII ändras onroot till oa-rot, och detta uttryck, äfven foens oa-rot (jfr. s. 29), nämnes såsom ännu brukligt i Skatelöf s., hvarest äfven om hus där man lefver illa, säges: “där är visst själfve Ode“ **). Ihre anför dial. lex. ett vg. oahol stygt ställe, kyffe, som synes mig vara bildadt af Oden (Ode, Oe) i betydelsen ond ande.

Odens namn ingår i det af Rietz för Götaland uppgifna fågelnamnet odens-svala, ardea nigra. Ordet finnes åtminstone

äfven i Ner.; Hofberg 245. — I Runa för 1849 omtalas s. 21?

att växten odört, cicuta virosa, hos flere författare från 1(300-talet, såsom Bromelius, Palmberg o. a. förekommer under namn “Odört och Odens ört", “Odört eller Odensörtu. Tillika uttalas dock den förmodan, att namnet Odensört är att anse som författarnes godtyckliga utvidgning eller vrängning af odört ***). Hvad som emellertid ger deras uppgift särskild vigt och onekligen ganska starkt talar för dess riktighet är det a. st. äfven anförda äldre ty. namnet på samma växt Wodenduncl c (efter

Smidts da. Lægebog af år 1546). Det kunde ligga nära att

uppkalla denna starkt verkande ört efter Oden, hvilken genom att både i norden och Tyskland nämnas i besvärjelseformler för botande af sjukdom framstår såsom en läkekonstens gud, liksom den mot honom svarande indiske guden Våta i Veda anropas om helsa och läkedom f).

*) Med afseende på liknande uttryck från Danmark kan jämföras Geijer a. st.

**) Ur en besvärjelse, som synes öfvorsatt från da., anföres a. a. I,

423 ond rot.

***) Till de exempel på denna kortare form. som i Runa anföras från äldre tid, kan läggas odhyrth, odhyrt i ordspr. utg. af Reutcrdalil,

n. 744 och 1028.

Q

t) Det synes mig ej omöjligt, att formen odört innehallor ett mot Våta omedelbart svarande namn Opr.

m

3I personn. ingår Oden ej ofta i något af de nord. språken. I Sverge förekommer det i kvinnon. Opindisa (se s. 26). Ett mot det i Danm. ej jnst sällsynta mansn. Ojfönkarl (se t. ex. H. Feters. 44) svarande Odinkarl träffas dessutom i ett dom-

bref från ög. (1435); se Styffe 188 not 2. Ett härmed be-slägtadt Opinskarl synes vidare ingå i ortn. Onskarby, Tierp, UpL — DS IV, 54 nämnes i en afskr. en borgare i Stockholm

HUdébrandus östenkarsson; utg. förmodar, att det sista, troligen på något sätt förderfvade, namnet står för Othen-

Tcarsson.

I ortn. är däremot Odens namn en vanlig beståndsdel.*)

Jag har antecknat följande:

Upl. Odensåher, Almunge; Odensby DS III, 92 (odat.), nu Onsby, Alunda; Odensfors, Tierp (Tuneld); Odhinshnrgh

s., Styffe (1392; Othinsbarg DS II, 12, år 1286), nu Odensala; Opinsholmi (dat.) DS III (1315), enligt reg. “forte in

par. Byd, prov. Danderyd"; Odensholmen, Hammarby f);

Odhinsland (1369, äfven Othænsland, 1375), SRP, “tr. Ons-

lunda i Alunda s.“; Odenslunda, Fresta f); Odenslunda, Frö-sunda f): Odinslunda by, Styffe (1302), nu Onslunda, Tensta;

Onsike, Tibble.

Onsta, Tierp, hör däremot ej hit, enär det enligt reg.

till DS IV är att sammanställa med “Olstadhe par Tyerpp“ s. 259.

Sdm. Odhinsheke DS IV (1331; Odinseke, SRP, år 1365), nu Onsike, Ytter-Selö.

Dessutom anför Bergström s. 29 ett Onsberga samt s. 20 ett Onsala, som fordom hetat Odinsala.

*) Föga troligt är att i dylika, åtminstone i något nämnvärdt antal fall, Oden är vanligt personn. Visserligen förekommer på detta sätt Othen, Odin. Oden någon gång, i Norge, Danmark och England (se H. Peters. 44, 45; Cl. Vigf. under OOinn), men som det synes, mycket sällan. Och i Sverge har jag ej funnit något säkert dylikt fall; på

“Othin i Husarö", Silfverst. D. I, 438 i en, såsom det synes, “på flera ställen felaktig11 afskr. kan jag ej lägga någon vigt, då det så lätt kan vara miss-skrifning fór öthin. — I en mängd af ifrågavarande orta. anger fór öfrigt senare leden (där den t ex. är harg, vi, lund, sal), att den förra är gudan.

t; Fins nämd i en 1673 skrifven förteckning på upl. minnesmärken, införd i Runa 1848.Ner. Odens backe, Asker; Odhinsm SRP (1385), nu

Odens vi, Viby.

Vml. Odensnäs, Vestervåla; Onsyö, D. Dal (1548), nu Onsjön, Norberg; Onsjö, Vestanfors; Odensvi s., Styffe (1399), nu likaså. En gård Odhinswi i den lika nämda s. förekommer SRP (1351).

Hels. Onsäng, Ljusdal.

Jämtt. Odensala, Brunflo.

Värm. Odenstad, SRP (1361), likaså nu, Gillberga. Dalsl, Odhensö i den gamla Nes s., Styffe 137 not. 1 (1421); synes vara att sammanställa med nuv. Onsön, Ed.

Kan Odhnemskog s., Styffe (1397), nu Ånimskog, höra

hit?

Vg. Odensåker sv Styffe (1371; Odinsakyr DS V, år 1345), nu Odensåker; Odensberg, Edsvära; Odens kulle Gökhem (Tuneld) *); Odhens kyœlda, gränspunkt mellan Gudhems kloster och Håkonatorp, DS II, 23 (1287); Onskälla på Hälleberg (Rietz s. 789); Odenslunda Plistad; Onsered, T v ärred ; Onsjö, Larf; Onsjö, Naglum; äfven formen Odensjö anföres af Tuneld; Othensö, SRP (1371), “k. Onsön i Thorsö s.

»

Vg.“ Uppenbart är det samma ort som i POL uppges under

namn af Odensö, Torsö s.

ög. Odhensaker, SRP (1382), nu Odensåker, Kuller-stad; Odensberg, Nykyrka; Odensborg och Odensfors, Vreta kloster; Odensgöl, Yxnerum; Odenstomta, Kuddby.

DS I, 278 nämnes “par. Kullarstadha Odhins<et“, som synes tillhöra Linköp. stift. Det torde således vara det nyss nämda Kullerstad (med gården Odensåker!).

8m. Odensås, T veta, Odenslanda, Vederslöf (med en

Odens lund; Hyltén-Cav. I, 138); Odhinsredha s. SRP (1389; äfven Odhensrydh 1418, Odensöryth 1413, Styffe), nu Odensjö**); Odensjö, Barnarp; Odensjö, Skatelöf. Gården har väl sitt namn eiter Odensjön, en del af Åsnen, se Hyltén-Cav. I, 130. Odensvallahult, äfven skrifvet Odensvalah. ***), Urshult;

*) “Man skall fordom här dyrkat Oden“.

**) “I O. skog fins ett monument i form af ett altare, som anses helgadt åt Oden. Äfven fins här en graf kallad Odens grafTuneld.

***) Är den senare namnformen den ursprungliga, är väl ställets namn bildadt af fågel-namnet O den svala.é

Oihinswi s. SRP (1384: Odhensvi Styffe, år 1408) nu Odensvi, K.; Odhenswi SRP (1351), äfven O demøø DS V, 261 (afskr.), nu Odensvi, Högsby, K.

01. Om de stora stenar, som nämnas Odins flisor, Högsrum, och Odinsten, Högby, samt om dem gående sägner se Grimm 141 (efter Ahlquist).

Othanby (1279) hör väl trots den af Styffe från år 1456 anförda formen Odenby ej hit, då den nuv. formen är Otten-by (Ås).

Sk. Odensberg (se Grimm 139); Onsema(?), Fagerhult (Falkm.); Ofhœnshœreth, Vald. Jordeb., nu Onsjö här.; Othins-lunda s., Styffe (1430), nu Onslunda; Odensjö, Röstånga, Onsjö häi*. (Falkm.); Othenströö, socken och sätesgård i Onsjö här., Styffe (bl. a. 1350), nu Strö eller Onsjö-Strö; Othensworœ*) DS IV (1340), nu Onsvala, Tottarp; Othinsöö s. Styffe (1406); det nuv. namnet Ösjö, motsvarande ett gammalt Öisyöö (1327;

se Falkm.), torde vara ett helt annat ord.

Nuv. Odenryd, Gustaf, hör ej hit, då den äldre formen

är Udileröd (1624), Falkm.

För åtskilliga af de anförda sk. namnen träffas fór ofrigt flere gamla former hos Falkm. 161 m. fl. st.

Sall. Othensalæ s., Styffe (1403; Othænsale Vald. Jordeb.), nu Onsala; Odensjö SRP (1377), nu Onsjö, Söndlmm.

Fivd. Hit höra Onsby i Esbo och Odensö i Pojo s., Nyl. enligt Freudenth. Nyl. ortn. s. 25. Vidare anför Rietz såsom finska ortn. Odensnäs (1 mil från Nådendal) och Odens-holm, Pojo, af hvilka dock det sista kan vara detsamma som det nyssnämnda Odensö, äfven i Pojo. — En falsk antikvitet är däremot enligt Freudenth. Eg. Fin. ortn. s. 18 noten hem-mansn. Odinsnäs i Snappertuna kapell af Karis s., hvilket namn blifvit till först på 1830-talet.

Odens namn ingår vidare sannolikt i Odinsholm (äfven Odensholm, Odesholm m. fl. former) utanför Estlands kust. öns namn uttalas nu Ootsholm, hvarmed kan jämföras otsdag,

*) Den af Falkm. äfven anförda formen Öthenswarœ kan väcka tvifvel, om detta namn verkligen hör hit, i det den synes ange sammanhang med det i sv. medeltidsurkunder ej just sällsynta mansn. Öåhin isl. Auðunri) ; den kan dock bero på felskrifning, enär flere gamla former af detta ortn. med o finnas.det på Nuckö brukliga namnet på onsdagen. Jfr Russwurm I, 132 f., hvarest äfven omtalas sägnen, att Oden med sina skatter ligger begrafven på ett ställe på ön.

En sv. ort Odhinstum, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes Silfverst. D. I, 409.

Odens tillnamn.

I den isl. literaturen förekommer en högst betydande

mängd sådana. Till några af dessa kunna med mera eller

mindre sannolikhet sv. motsvarigheter uppvisas. I de flesta fall är det dock svårt att med full visshet ådagalägga öfver-

ensstämmelsen.

Ett mot isl. Gautr svarande Göter anses af Säve, Gudan. 76 ingå i namnet Gösta, äldre Gözstaver, Göstaver (Rdq II, 263; i de gamla diplomen vanligen latin., t. ex. Gødstauus

DS I, 453, Gøzstawus III, 16, Gøstams I, 140; bärafdetnu

vanliga Gustaf). Denna härledning passar val samman med senare ledens betydelse; “Odens staf*4 var en för de gamle nära liggande omskrifning fðr spjutet, och namnet blefve således ungefar liktydigt med Asger. Den synes

därför vara att föredraga för sammanställningen med folkn., hvilken for öfrigt träffas redan bos Peder Swart, som tolkar Gustaf Vasas namn

••

(“Götstaff“) Baculus Gothorum. — Afven i några andra namn

såsom Göte (t. ex. DS III), Götar (latin. Gøtarus DS III), Götmar SRP, Götulver, DS IV träffas ett Göt-, som här dock kan sammanställas med folkn. Sammanhang med Odens ifrågavarande namn för dylika bildningar antar Maurer, Bekehrung II, 50 not. 19. Att på likartadt sätt bildade namn förekomma äfven på ty. ståndpunkt, bevisar åtminstone ej omöjlighet af dylikt sammanhang, då spår af Gaut som gudan. finnas i Tyskland; se Grimm 345.

Möjligt är vidare, att det i några ortn. ingående Göts-syftar på Oden. Sådant kan t. ex. vara fallet med Gözstadha, Styffe (1393), nu Gösta, Vånga, Ög. Men man kan här ock tänka på mansn. Goter, isl. Gautr (egentligen väl ett sompersonn. brukadt folkn.: “en götisk man"). — Sockenn. Göss-lunda, Vg. hör ej hit, då dess äldre form är Gythislunda, Styffe

(1367).

I ortn. sådana som Götaui SRP (1399), nu Götevi eller Götvik, Ekeby, och Götavi, SRP (1352 m. m.), nu Götevi, Vallerstad, båda i Ög.., ligger det närmare att tänka på sammansättning med folknamnet i gen. pl. än en motsvarighet till den i isl. om Oden äfven använda namnformen Gauti. Samma torde förhållandet vara med de i Ner. belägna Götatvi, SRP (1354), Vinteråsa och Göthalunda s., Styffe (1427), nu Göt-lunda, då Ner. möjligtvis ursprungligen tillhört Götaland (se Tergberg, den äldsta territor. indeln. och förvaltn. i Sverige, s. 14).

Ett annat isl. namn på Oden, som möjligen ägt motsvarighet i fsv., är Hår, den höge. Att nämligen detta namn, och ej blott adj. har i sin egentliga betydelse hög, ingår i det ej just ovanliga mansn. Hamunder (t. ex. latin. Hamundus DS m, 98; jfr ock åtskilliga härmed sammansatta ortn. i SRP),

isl. Håmundr, synes ganska troligt, om därmed jämföras namnen Gup-, As-, Ræghin-, por-, Frö-munder; vanligen är det ock subst., som bilda första led i namn på -munder. — Detta Odens tilln. torde vidare ingå i mansn. Hasten, isl. Håsteinn; jfr Gup-, por-, Frö-, Vi-sten. Då namnet Sten säkerligen älst gifvits med syftning på den heliga offerstenen (se Maurer, Bekehrung II, 196), passar sammansättning med gudan. här väl. Namnet träffas t. ex. DS Hl, 67 såsom Hastanus, i SRP

—

under den sv. formen Haasten. — Afven andra med Ha- började fsv. namn finnas, såsom Ha-friper (Hafridis DS II, 16 m. m.), -kon (flerest.), -riker (DS DI), -ulver (L. 824), -mper (Havith SRP) samt Havar (DS III), utan att jag dock af dem vågar draga bestämdare slutsatser. — Diet. fattar namnet

hasvi L. 381, haosvi L. 380 (väl samma person; båda i UFT) såsom ett kvinnon. med grundbetydelsen “des Hohen Heiligthum“; detta synes mig dock tvifvelaktigt, enär mig ve-terligt kvinnon. på -vi eljest ej förbindas med föregående led i gen.*)

*) Ordet kan lika väl vara mansn. och kunde i detta fall förklaras som best form af ett adj. motsvarande isl. höss grå; jfr träln. Hösvir

i Eigsp.Afven i åtskilliga ortn. ingår har; i allmänhet torde det här vara rent adj., blott utmärkande höjd, dock ligger det i några fall nära att tänka på betydelsen den höge, Oden. Så i Hasta, SRP (1392), om man härmed jämför namnet på den s., hvari orten ligger, Odensala (Upl.); här kunde gen. Has ingå. Jfr ock Falkm. 137. — På grund af senare leden kunde man ock tänka på Halunda (Ericus in Halundum, DS HI, år 1311), nu Hållunda, Tibble, Upl. — Särskildt frestande är att

söka en påminnelse om Oden i namnet på det ej långt från sistnämda ort belägna Håtuna, där ju det gamla Sigtuna låg, hvars namn bestämdt erinrar om “Hropts sigtoptir* i Völuspå; ortn. Torstuna, Frötuna, Ulltuna, Närt un a träffas alla i Upl. För den vanliga förklaringen talar dock det isl. appell, hátún hög plats.

En svag gen .form motsvarande den i Hávamál synes ingå i Havamyr (Kytiluastus de Hauamyri), DS II, 602 (1310).

En motsvarighet till Odens isl. binamn Herjcm har men velat finna i det i några sv. lagar såsom okvädinsord nämda hœriansun, herians son, hœrienson (se Schlyter). Såsom Docenten F. Tamm för mig påpekat, har emellertid detta sv. ord, som endast förekommer i fyra tämligen unga lagar,

nämligen Söderm. L., Bjärk. R., M. Erikssons Stadsl. och Christoffer s Landsl., direkt motsvarighet i medeltidens lågtyska. I äldre da. synes ordet ej häller förekomma, men väl senare; det da. hœriœnskeeth, “nequitia“, visar sig genom ändeisen vara en från ty. lånad bildning. Jag tror därför med Docenten Tamm, att detta sv. ord är ett ty. lånord; hvilken betydelse det ty. ordet ursprungligen haft, är för mitt nuv. syftemål utan betydelse. — I den isl. literaturen förekommer Heijans sunr, äfven sammanskrifvet herjanssonr, flerestädes, i allmänhet såsom rent okvädinsord, utan att röja något slags sammanhang med

Oden *). I Rolf Krakes S. (Fornaldar S. I, 107) kallas till

och med Oden själf 44herjans sonrinn enn fúli ok enn <5trúi“. — Afven det isl. uttrycket torde bero på lån från lågty., hvar-

*) T. ex. Flateyjarb. (Christ. 1860) I, 256: .. . mer þ&tti æiga at læida dræingium ok herians sonum pdX at huerr putuson kallade mig

fodur at ser; j&idreks 8. (Christ. 1853) (106 : J&ann friå skal ok setia,

at eigi J&ori hverr herians son at bioda mer einvigi (variant till : hver bickia eð& greybaka) m. m.fór äfven det isl. adv. heijansliga, som synes vara bildadt efter let ty. heriensliken, talar.

I isl. forekommer Uarl väl ej egentligen som tilln. till Oden, men begagnadt om honom (egentligen i betydelsen åldring*» jfr Hårr, gen. Hárs). I den bekanta vers, som i Snorraeddan lägges i Lokes mun, då han såsom />ökk uppfordras att “gråta Baldr or helju“, kallas Balder “karls sonrw, den gamles, Odens son. — Det ligger nu nära att söka én ursprunglig hänsyftning på Oden i namnet Jcarlvagnen eller karlavagnen på en stjärnbild, som den germ. folktron satt i förbindelse med denne jud. Hos nederl. diktare från 15:de århundradet träffar man aämligen uttrycket Woenswaghen, i en del af Tyskland Hac-kelbergs Gespann fse Mannhardt 132), och på nord. ståndpunkt bör, såsom Bugge påpekat, rei<5 Rögnis i Sigrdrifum. förklaras l öfverensstämmelse härmed. — Hvad det sv. uttrycket angår, kan jag, då jag ej känner det från riktigt gammal tid, ej be-stämma dess ursprungliga form. Redan i Gustaf I:s bibel träffas (Job 9, 9) Karlawagnen, hvilket såsom innehållande en gen. pl. ej omedelbart kan syfta på Oden. Härjämte fins dock äfven hos Spegel Karl-wagn, och dial., i Vg., träffas enligt Runa 1843, s. 15 noten rent af har svagnen. För dessa uttrycks större ursprunglighet synes det da. Karlsvognen tala. — I isl* synes blott det icke sammansatta vagn förekomma*).

Grimm erinrar 138 f. vid omnämnande af fty. ortn. såsom Wodenesweg o. d. om Upl. L. Jcarls vægher om allmänna landsvägen. Här har man dock säkerligen ej att se någon påminnelse om Oden, då uttrycket fullständigt lyder “karls vægher ok konungs“, samt, såsom Schlyter i ordboken visar, i flere juridiska uttryck karl i betydelsen den enskilde ställes i motsats mot konungen.

Däremot torde ett katt karl (jfr Rdq. H, 30) med syftning på guden ingå i ortn. Kalswi, DS IV (1335), nu Kalfs-vik, Österhaninge, och Kalswi, DS V (1345), nu Karlvik, S. Nikolai, båda i Sdm. Åtminstone vet jag ej någon bättre för-

*) Mot den ofvan gifna förklaringen synes det i Rimbegla förekommande kvenna-vagn om Lilla Björnen strida; dock är det väl ej omöjligt, att detta uttryck uppkommit i följd däraf, att man i karl inlagt en annan betydelse, än det här i sammansättningen älst ägt. På likartadt sätt kan ock den sv. formen karlavagnen ha uppstått.klaring att gifva för dessa ord, hvilkas sista led anger en gammal gudstjänstplats.

Måhända ingår namnet Ygg (isl. T g gr) i ett sådant ortn.

som Ygxstadhum DS II, 701 (omkr. 1300; väl nuv. Yxstad, Rogslösa, Ög.) eller i mansn. Hyggiulphus II, 377 (1303).

En motsvarighet till Odens isl. namn pund/r torde ingå i ortn. Thundrøshcereth, Vald. Jordeb., hos Styffe Tundersæ (1389), nu Tönnersjö, Hall., kanske ock i Tundderstadher DS II, 181 (afskr.). — Mansn. Tönnes hör säkerligen ej, såsom man trott, hit, utan är uppkommet af Antonius; enligt Russw. II, 356 heter Antonius-dagen på Nuckö och Wormsö tönnisda•

Hvad som eljest här kunde uppletas, synes mig ännu mera osäkert. Ortn. på Grims- (jfr t. ex. reg. till SRP; Grims-Jiögh, Grimskelda, GrimsrydJi nämnas DS II, 173) kunna likaväl vara sammansatta med mansn. Grimer som med Odens tilln. — Däraf att Oden i en isl. saga (Fornaldar s. Norðrl. II, 25) uppträder under namnet Höttr (Hatt), vore det utan

tvifvel för djärft att draga slutsatsen, att sådana ortn. som Hattas (i andra handskr. Hatteras), VGL, nu skogen Hattåsen, Gullered s., Vg., eller Hattasiohult SRP (1364 m. m.), nu Hattsjöhult, Sandsjö, Sm., äro uppkallade efter guden.

T o r.

Om den särdeles stora betydelse, som tron på denne gud

äfven i Sverge ägt, finnas talrika intyg. Adam af Bremen

nämner honom svearnes mäktigaste gudomlighet; vid beskrif-

ningen af Upsala tempel heter det hos honom: “statuas trium

deorum veneratur populus, ita ut potentissimus eorum Thorm medio solium habeat triclinio".

Femte dagen i veckan, romarnes dies Jovis, fick hos germanerna äfven namn efter åskans gud. Sv. Med. Bib. I, 68 heter det om denna dag: “ware forfædher kalladho han thors-dagh aff Thoor som wældoghaster war mz Odhine**. Jfr ock Cod. Bur. 61, där pors daghar räknas bland de dagar, som ännu under kristen tid hafva namn “af hej&nom afgu^um".För öfrigt träffas formen pors dagher, hvaraf det nysv. torsdag,

flerestädes i de gamla lagame, särskildt i sammansättningarna hcelghi, skiær-porsdagher (båda i VGL I).

I folktron har minnet af Tor med seghet hållit sig kvar, något som till stor del synes bero på den egendomliga till en mytisk uppfattning alt framgent lockande arten af den natur-företeelse, åskan, hvaraf han ursprungligen var en personifikation, och hvarmed han städse tänktes i närmaste samband. Mindre än Oden synas han hafva öfvergått till ett mot människorna fientligt väsen; däremot tänkes han bekämpa trollen, liksom han i den isl. sången och sagan skildras som jättarnes fruktansvärde fiende. Anmärkningsvärda sägner, i hvilka Tor uppträder på ett fullt personligt sätt, äro den hos Hyltén-Cav. IT, 30 efter P. Eudbeck meddelade sm. sägnen om Lyftesten, hvilken, om Rudbecks uppteckning får anses tillförlitlig, innehåller högst märkliga enskildheter; vidare den bohusl. om Tor i Hafgård och hans guldhammare, Holmberg ni, 15; jfr ock sägnen om den af Tor dräpte jätten a. a. II 118. — I sammanhang härmed må nämnas den bekanta hos Arwidsson af-tryckta folkvisan om Torkarl (Torckar), från hvilken Trolltram stulit guldhammaren, för hvilken visa den gamla j&rymskviða ligger till grund. I betraktande af det sätt, hvarpå folkvisor utbredt sig från ett af de skandinaviska landen till de andra, har man dock, såsom Jessen påpekat, knappast rätt att, däraf att denna visa, till hvilken no. och da. motsvarigheter finnas, förekommit i Sverge, omedelbart draga slutsatsen, att det nämda hedniska kvädet varit kändt i vårt land. — En visa om Tore,

som slog bergresame, fins anförd Runa folio 1873 s. 19. Möjligt är, att med Socke-Thore (en förvrängd motsvarighet till öku-j&órr?), “Skivers" eller “Stivers man*, “med hammar och tång“ i en vall-låt från norra Bohusl. (se Dyb., Sv. Vallvisor

och hornlåtar, Stockh. 1846) syftas på Tor. Jfr ock visan och sägnen Runa 1842, 21. — Om med “unge Thor“, i visan Runa 1844 s. 106 eller “hoje Thor“ i versen hos Hyltén-Cav. II, LIH ursprungligen syftats på guden, kan jag ej afgöra.

1 synnerhet är det såsom åskans vållare, som Tor lefver i allmogens minne, och hans namn har i uttryck, som syfta på åskan, ofta rent af öfvergått till en benämning för denna naturföreteelse. Dels anföres från olika delar af mellersta ochnorra Sverge samt Finl. namnet Tor*), till och med Helge Tor (i Helge Tors kalla, Skatelöf, Sm., om hvilken sägnen gått, att den store Tore gud låtit henne upprinna, Hyltén-Cav.

I, 133; jfr ock visan hos Eietz 729), vidare förekommer Tore-gud (jfr det följande), likaså den bestämda formen Toren (Ihre anf5r ur Laur. Petri postilla: “Likasom thoren hade slaget them ned“; enligt Säve, gudan. 78 kallas i Vesterdal, åskans herre Tot ’en; "Toren går“, Jämtl., Hyltén-Cav.), Torn (Vb.; Gotl. Samma ord är väl det af Ihre i betydelsen åskdunder anförda torn), hvarjämte Hyltén-Cav. från Värend anför Åsatoren, Gobondatoren, från Jämtl. Fader Toren. Dels förekomma i de flesta delar af vårt land omskrifvande benämningar såsom Tor gubben**), Gobonden eller Gobon, Gofar (äfven Guffar), Gogubben, Kornbonden, Åkergubben, de dal. Skaurmann, Skairkalln m. fl., af hvilka flere utmärka guden såsom en regnets och årsväxtens herre; jfr Eietz samt den särdeles fullständiga och intressanta samlingen hos Hyltén-Cav.

II, IX. Här må ock nämnas det estsv. bisen, Russvurm H, 248. — Anmärkningsvärda äro uttrycken Kommoden (Södra Värend; han fattas här som en person, se Hyltén-Cav. I, 230), Kornmoen (Sk.), Gomoen (Sk., Bl.); en ombildning häraf är väl kornmogen i betydelsen kornblixt. Äfven utom Sverge finnas motsvarigheter; i da. fins Korn-mo eller -mod, kornblixt; och för no. anför Aasen, ehuru med frågetecken, Kornmod, m. wmatte Lysglimt i Luften (som af Lynild i lang Frastand)**. Kan senare leden stå i något samband med namnet på Tors i Eddorna omtalte son Móði ? 1 detta fall vore jag benägen att föreställa mig saken på följande sätt. Móði hade ursprungligen varit ett tillnamn till Tor, utmärkande honom i hans gudomliga vrede, “ásmóðr“; ur detta uttryck hade sedan, såsom det ofta gått, utvecklat sig föreställningen om en son

*) Märkligt är uttrycket uTor i fjellw, som af Holmberg, Nordbon under hednat. s. 578, anföres som ett i folktron lefvande namn på torsdagens herre; häri ligger ett minne af den gamla uppfattningen af molnet som berg.

**) Khyzelius yttrar i sin Brontologia Theologico-historica, Stockh. 1721, s. 15 om åskan: “Thetta kalle wi Dunder, Thor- eller Åskio dön, och thet gemena folcket på landsbygden säger tå, at Thot gubben, (Ja-gubben eller ock Komgubben åker eller går.M — Jfr Russw. II, 101,till gaden, under det dock ordet i allmogens språk fortfarande mvändes att beteckna åskans herre. Om det no. moe, mogje. moje, m., “Solrøg, tørre Dunster som vise sig i Luften i varmt Veir; tynde Skyer i Horizonten* (Aasen), står i något sammanhang härmed, kan jag ej afgöra.

Åtskilliga i olika allmogemål förekommande uttryck, 3om beteckna, att åskan går, låta den gamla personliga uppfattningen skina igenom, i det att sådana predikat som gå, åka, köra användas. Sådana äro t ex. Toren, Åkerbonden går, Gofar körer, G obonden åker (Ihre), de dalska Skairkalln åk (Orsa, DFÅ), Skurmann ok nið (österdal., Säve, gudan.); det finska Tor bullrar, estsv. liuo bisin buldrar, bisin kastar äjld (Russwurm II, 248). En samling dylika uttryck fins hos Hyltén-Cav. H, IX; jfr ock Rietz under Thor.

Här må påpekas, att i flere trakter af vårt land åskan fattas som ett kvinligt väsen. Man har härpå namnet Goa, bestämd form Goan (Sdm., Ner., Vg., ög., Hall., Bohusl.; jfr uttrycken Goa går, körer, åker; se Rietz, Hyltén-Cav., Hofberg); ifven Gomor, Gumor, Gomora, Gomåra (Värm., Dalsl., Sk., Hall., Bl.; se Rietz). Säkerligen ingår i dessa namn älst adj. god. — Härmed kan jämföras att man enligt Aasen på flere ätällen i Norge i betydelsen “Torden, Tordenskrald," har Íius-breia, Husprei, f., samma ord, som i äldre ordsamlingar träffas med betydelsen hustru*). — Just på grund af öfverens-stämmelsen synes det icke vara för djärft att betrakta dessa uttryck såsom minnen af en gammal åskans gudinna, fastän eddoma ej omtala någon sådan. Zimmer har i Zeitschr. för

Deutsches Alterth. 1876 visat, att Fjörgyn, Tors moder,

utvecklats ur en, ursprungligast visserligen som manlig tänkt, gudomlighet för åskan. Jfr ock Grimm 157. — Denna förklaring synes mig sannolikare än en annan, som också fallit mig in, att nämligen de behandlade fem. nord. orden kunde vara nybildningar, beroende därpå, att det sv. åska, hvars grundbetydelse utan tvifvel snart

råkade i glömska, samt det i Norge vanliga, i ett par sv. dial. äfven förekommande tora äro fem.

*) Aasen yttrar därom: Dette ... kunde maaskee opfattes som

“ Fruen'“ (el. Thors Frue),Tors namn ingick ock i bekräftelseformler. Härom yttrar Olaufr Petri i sin krönika s. 12: “Om thenna guden plä-ghade the allmenneliga sweria och seya, Ja Thore gudh, Ney Thore gudh, som än nw när gambla bönder i brukning är. 4< Enligt Hyltén-Cav. I, 283 brukades samma uttryck ännu vid slutet af 1600-talet i Värend. — Enligt meddelande af Amanuensen Lindal forekommer i den gamla sv. komedien Vitulus flerestädes eden: vid Tor. — Härmed kan för Danmarks räkning jämföras, att eden “Nej, Tore gud!“ ännu på Worms tid

förekom (se Geijer, Svea Rikes Häfder T, 153.

Namnet ingår vidare i åtskilliga ord och uttryck såväl i riksspr. osm munarterna, särdeles i benämningar på åskan, hvilken därmed betecknas såsom ett verk af Tor. Så i ordet tor-dön, fsv. þordön, thordyn, mask., Rdq II, 51; dialektformen torendön anföres af Hyltén-Cav. II, X (jfr da. Torden, no. dial. Toredyn, Toredun; isl. tycks ej äga någon omedelbar motsvarighet, ty det i nyare isl. poesi förekommande j&orduna är enligt Cl. Vigf. bildadt efter da. Jfr ock sk. gomosdön.). Detta sammansatta ord ingår vidare i åtskilliga dial. uttryck såsom tor-dönsstenar, forntida stenredskap, äfven om echeniter, Rietz; de gamla stensakerna betraktades såsom den förkroppsligade blixten, vapen, hvilka åskans gud slungade efter trollen. Ur någon mytisk föreställning utgå väl ock växtnamnen tordöns-

nässla om Urtica urens (Runa för 1849 efter Smith m. fl.; örten skall på Isl. anses af alla växter äga den kraftigaste verkan mot trolldom) och tordönsskräppa (äfven döneskräppa) om Rumex domesticus, Sk., Rietz,*) — Af tordön är ock det af Rietz för Sk. och Bl. uppgifna verbet tordöna, åska, bildadt; jfr da. tordne. Om det från Dalsl. och Bohusl. angifna lik-betydande torna, såsom Hyltén-Cav. H, X antar, hör hit eller är bildadt af den best. formen af gudens namn, kan jag ej af-göra.

Ur en medeltidshandskrift, “troligen från början af 15:e århundradet4*, anför Rietz ordet toraakt: “eth stort t. oc liong-eller4\ Mycket nära stående bildningar äro t or åk, tordön, hos

*) I skällsordet tordönanöt, Sk., Rietz, står väl däremot första loden blott förstärkande ungefär som blixt — i blixtfull, dunder — i åtskilliga dialektord.Lind (dial. anför Hyltén-Cav. II, IX ordet från Dal. *) liksom den best. formen tor åket från Värend) och det föråldrade gotl. torsaka (Rdq. II, 210; Hyltén-Cav. uppger a. st. formen toraka; Ihre, Dial. lex., anför såsom gotl. torsåka); jfr ordet åska samt en del s. 44 anförda dialektuttryck. — Att ortn. Toraka, Röthel, i en af svenskar förr bebodd del af Estland (Russw. I, 71) synes sammanhänga härmed, har redan s. 19 anmärkts. — En något afvikande uppfattning 1 igger till grund för uttrycket torgång om åskan, Jämtl. och Ångml., Hyltén-Cav. a. st. — Från Gotl. uppgifves såsom namn på åskdundret vidare torsskraild,

Hyltén-Cav. H, X; jfr da. Tordenskrald. — Dial. förekommer

ytterligare toril, hastigt öfvergående åskväder, Vb., Finl., och torevär (jfr no. Toreveder, ty. Donnervetter), åskväder, Dalsl. (Rietz).

För blixten upptar Lind uttrycken torhlixt, toreld; det senare fins ock i Rhyzelii s. 43 omnämda arbete, där i titeln talas om “Åskeslag, Thor-eldar och andra stora brandskadar“, hvarjämte det dial. uppgifves för VmL, Ångml., Jämtl. och Härjed., under formen toreneld för Dal. och Hels., såsom Tors-älld for Gotl. (Hyltén-Cav., Rietz). För den förkroppsligad tänkta åskstrålen, hvilken folktron velat återfinna i forntida stenredskap äfvensom i forsteningar m. m., finnas ock åtskilliga tillhörande uttryck. Sådana äro torkil, t or enkil, Dal., Hels., Ångml., torskäil, Gotl. (Hyltén-Cav. Jfr ty. Donnerkeil); tor-

vigg eller torvigge, torn- eller tor en-vig g, Upl., Medelp., Ångml.,

Jämtl., Götal., Finl., (Hyltén-Cav. H, 222, IX; Rietz. Jfr uttrycken åskvigg, govigg, estsv. bisavigg); törsten, Medelp., Jämtl., torensten, Hels. (Hyltén-Cav. Jfr gobonda-, gomos-sten m. fl. sv. dialektuttryck äfvensom no. torestéin, da. Tordensten, ty. Donnerstein) **).

Åskmoln kallas enligt Rietz i Dal. tornmoln, i hvilket uttryck gudens namn, ehuru sannolikt med folketymol. ombildning ***) synes ingå; jfr dal. skaurmannsmoln, sk. gomonamoln.

*) Jfr torack beld'n om åskviggen, Orsa, DFÅ.

**) En något olika uppfattning röjer sig i sm. åskapilen (Hyltén-Cav.), hvarmed kan jämföras åskieskott hos Bhyzelius s. 15. — Jfr ock estsv. bisikula.

***) Med afseende på uppfattning af molnen såsom tom kan jämföras Mannhardt s. 91.Likartadt synes förhållandet vara med det gotl. tornstackar, Hyltén-Cav. n, X. Senare leden måste vara detsamma som stack, kjortel, isl. stakkr, ett klädesplagg; jfr ett annat namn på åskmolnen, åskakåpor, a. a., I, 231. Den i viss mån be- slägtade uppfattningen af molnet såsom hatt finner man i uttrycken tor enhattar, Hels., Ångml., Jämtl.; jfr värendska gofar-

hattar m. m., a. a. H, IX. — Andra mytiska namn på åskmolnen äro torgubbar (jfr. s. 43, likaså de värendska gofara-,

åska-gubbar) och tor g uv ar, båda från Ångml. och Jämtl., a. a. H, X; det sistnämda ordets senare led är uppenbart att sammanställa med ångml. guvä, f., regnmoln, som hastigt far öfver himlen (Rietz), isl. gufa, rök, ånga. — Ett synnerligen anmärknings värdt uttryck är det enligt Säve, gudan. 78 i Vesterdal. förekommande torshamrar om små svarta åskmoln; jfr torhamrar, torenhamrar om åskmoln, Ångml., Jämtl., Härjed.

(Rietz, Hyltén-Cav.). Älst var Tors hammare säkert en mytisk uppfattning af blixten, men då det ursprungliga sammanhanget råkat i glömska, kunde man lätt komma att se hammaren i åskmolnen; jfr förhållandet med Odens hundar (s. 31), älst sannolikt vindar (jfr Mannhardt 111), samt ty. Donner-ziege, no. mekregeit, Scolopax gallinago, där hvad som ursprungligen troligtvis varit ett mytiskt namn på åskmolnet, öfvergått till benämning på en fågel. — Vigtigt är ock det gotl. Tors bukkar om åskmolnen (Hyltén-Cav.), då detta uttryck visar, att den i Eddorna förekommande myten om de bockar, som draga Tor, varit känd ock i Sverge. På samma myt syftar ju ock folkseden med julbocken. — Ett anmärknings värdt mytiskt namn på åskmolnen, som dock ej omedelbart innehåller Tors namn, är det a. a. anförda sk. gomosaven; senare delen är tydligen slägt med det i flere delar af Sverge dial. förekommande mask. ave, som enligt Rietz i Vg. har betydelsen moln (jfr ock verbet ava), men eljest betecknar en vattensamling eller en vattensjuk, af vatten omgifven mark. Den gamla uppfattningen af molnet som vattensamling ligger väl älst till grund för uttrycket. — Nämnas må ock det estsv. bisaborg (udie groszen dicken Gewitterwolken fubren den Namen b.", Russw.

U, 248), där molnet är fattadt som åskgudens borg*).

*) Jämföras kan det värendska gobonnatorn, Hyltén-Cav. I, 231, ifall detta ord är bildadt af torn; för£ synes anse, att gudens namn omedelbart ingår däri.Äfven åskregnet nämnes enligt Hyltén-Cav. II, X på Gotl. efter guden torsregn, jfr s. 13. — I Värm. användes enligt. Geijer, Svea Rikes Häfder I, 153, uttrycket torshålan om sydvest eller den trakt på himmelen, hvarifrån åskväder mest uppkommer. — Här må ock nämnas det gotl. torspjäskä, fem., ett kvinnotroll, som anses fly för blixten in i ett hus, där äskan slår ner, Rietz (äfven torenpjäsket, Hyltén-Cav.).

Också ett verb med betydelsen åska har allmogen bildat af Tors namn; Rietz anför från Hels. och Medelp. dä to- rar. Tora förekommer ock som fem. subst. i Värm. och Hels., liksom detta ord i no. dial. är det vanliga uttrycket för åskan; det synes vara den substantiverade infin. af nämda verb. Vid sidan af det s. 45 nämda verbet torna fins på samma sätt i Bohusl. torna, tordön, åskväder (Holmberg).

Enligt Hyltén-Cav. I, 243 är det mytiska väsen, som i allmänhet i Sverge af allmogen kallas gloson, i T veta här. af Sm. kändt "såsom Torresuggan eller Thors-suggan". Ehuru den förra namnformen är underlig, synes dock det sammanhang med Tors namn, som a. st. antages, ligga närmast. Då det fins anledning att sammanställa gloson med den i Eddoraa Frey eller Preyja tilldelade galten Gullinbursti, om hvilken H. Petersen s. 65 sökt visa, att han ursprungligast tillhört Tor, är det ganska anmärkningsvärdt att i Sverge för henne finna ett namn, som synes ställa henne i förbindelse med denne gud.

Gudens namn ingår vidare i växtnamnet forsnässla, Scro-

phularia nodosa, Sdm., Rietz ; likaså i torcskä-gg, Sempervivum tectorum, Ner., Dal.; jfr ty. namnet Donnerbart, medeltidslat. barba Jovis, franska joubarbe; växten har i norden liksom hos de gamle romarne ansetts afhålla blixten från de hus, på hvil-

kas tak den är planterad (se Runa 1849 s. 20).

Huruvida det Runa 1842 s. 20 anförda namnet på en folklek från Vml. Torhök har något att göra med gudens namn, är dunkelt.

Om den efter Tor benämda torsdagen har redan talats. Denna dag har in i senaste tider af den svenska allmogen flerestädes högtidlighållits på ett sätt, som vittnar om, att den under hednatiden åtnjutit särskild helg. Detta helighållande har i Sm. betecknats med uttrycket “hålla torshelgäfven

helga Tor“ och “helga Toregud“; se Hyltén-Cav. I, 188; H,HL — Gudens namn tan vidare synas ingå i tor smånad, januari Från äldre tid känner jag ett fall, där detta ord förekommer, nämligen i Ordspr. utg. af Reuterdahl s. 19: “æ grätha karla thards(!) manadha grødha“; det står här om mars månad (den lat. öfversättningen har marcius). Troligt synes mig dock, att detta ord ursprungligast ej haft med Tor

att göra. I isl. förekommer nämligen fiorri, jfrorramánaðr såsom namn på den första månaden efter midvinter. Detta ord ställes, säkerligen med rätta, af Vigf. i förbindelse med verbet fiverra (jfr part. j&orrinn); “the month of the waning or “eb-bing“ winter“. Motsvarighet härtill fins i no. torre, “den “Maane“ som følger næstefter julemaanen og for det meste omfatter en stor Deel af Februar“ (Aasen); likaså i Sverge, nämligen i vg. torre, mask., torrmånad (med öppet o), Rietz. Det är nu föga troligt, att två till betydelse och ljud hvarandra så nära stående ord från början varit af olika ursprung. För den isL formens ursprunglighet tala de omedelbara motsvarigheterna därtill inom andra nord. språk, och jag tror därför, att det sv. torsmånad är en på folketymologi beroende nybildning, ehuru af jämförelsevis hög ålder. Därför att den är

4

mindre ursprunglig, tala ock de växlande former, som förekomma ; i Ner. fins nämligen tormånad om januari (Rietz), och i Danm. förekommer formen tor-maaned, här om mars. På det vanliga sv. torsmånad synes mig analogi från ordet torsdag ha verkat. — Att emellertid ordet i Sverge redan tidigt

omtydts så, att man däri velat finna guden Tors namn, synes ock af några hos Rietz anförda gamla rim, där Tor förekommer som namn på en månad, dels januari (Sm.), dels äfven

mars (Sk.; Rietz s. 17, 131, 729), äfvensom af de epitet, hvilka i dessa rim tilläggas Tor. I ett från Sm. heter det:

“Tor slår med sin slägga“;

och i ett från Sk.:

“Tor mä sitt långa skägg“.

Det förra uttrycket tyckes syfta på Tors hammare; med det senare kan sammanställas, att folksägnen i likhet med den isl. sagan föreställer sig Tor rödskäggig (se Hyltén-Cav. I, 230), samt att man enligt Nilsson, Skand. Nordens Urinv. U, 45 i Sk. förr kallat åskans vållare “den gamle med skägget44*).

*) Ett annat ord, hvilket, ehuru icke ursprungligen hithörande,

4Mycket vanligt var det hos de gamle nordboame att använda namn vid bildandet af afledda och sammansatta mans-och kvinno-namn. Bedan i fornisL skrifter finner man uppmärksamheten fäst härpå (se bL a. H. Petersen s. 38, 42). De hithörande sv. namn, hvilka jag funnit, äro följande:

pora: j&ura *) L. 64,868,1158,1346 (T), 1349 (T), 1367 (enligt T), 1383 (T.), 1564, VFT H, 23; por* L. 22, 23,347

(samtliga i UFT), 1117. Namnet fins dessutom i diplom, t. ex. DS III, 578. Det ingår ock i det sammansatta kvinnon. Ingipora, som fins på flere runsi

poralder (väl för *porvalder): Thoraldus DS I, 95; IV,

204.

porblom; detta namn är under växlande skri&ätt mycket vanligt: ^urbiurn L. 67 (Dyb.), 231 (UFT), 264, 299 (UFT), 626 (UFT; samme man nämnes ock som ^tirbiurn 2009), 1052, 1207, 1396 (enligt T.), UFT n, 29; ^orbionrn L. 1231; jtarburn L. 10 (UFT), 1112, 1139, Dyb. H, 190;

ýurbun L. 1221; ýnrbiorn L. 591 (Dyb.), 842, 1010; pux-

biarn L. 541 (UFT), 647 (Dyb.), UFT II, 70: ^urbirn L. 377 (UFT); ^orbiurn L. 27, 589 (b&da i UFT); ^orbiorn L. 85 (enligt UFT); jforborn L. 749 (UFT); ^orbiarn L. 138, 181 (UFT), 234 (Dyb.), 453, 569, 637 (dessa tre i UFT), 890, 1291; jtorbiaárn L. 897; ^rbrn L. 1036 (enligt Dyb.); torbiam L. 384 (UFT) hör väl ock hit. I diplom är sär-

skildt den latin, formen Thorbemus ganska vanlig. Första leden förekommer ock under formen Thör-, Thyr-, Thir-; se

särskildt SBP. — jÞurburna L. 943 synes vara ett af detta mansn.

bildadt kvinnon.

porborgh; detta namn synes ingå i ortn. Thorborstadh,

Upl., DS V (1341).

porbcergher: Thorberger Magnusson SBP (1375), Thorbeergh, Styffe 109 not. 4 (1408); jfr ock Laurins Thor-

genom folketymoL omtydning blifvit ställdt i samband med Tor, är tor-dyfvel, såsom synes däraf att djnret enligt Holmberg, Nordbon under hednat s. 578, på ett eller annat ställe kallas torbock; äfven namnet

torbagge torde bero på en dylik omtydning.

*) Äfven böjda former inräknas här och vid de följande ord, där

de obl. formerna ej på något anmärkningsvärdare sätt kanna växla, under nom. formen.bierghson DS IH, anm. och till., s. 761. Latin, forekommer Thorberghus RagnwaUzson DS Hl (1323), Thorbergus IV, 230 (1331), Thorbergus Pacd IV, 507 (1336).

pordiarver: j&orterf (ack.) L. 668 (UFT). porfaster: /mrfastr L. 29 (UFT), 537, 618 (UFT), 813 (nyupptäckt sida; Dyb.), 1297, Dyb., Runa folio I, 77;

pvrts&tr L. 269 (Dyb.); j&orfastr L. 399 (UFT), 786, 843;

äfven /íorfatr L. 749 (UFT) synes höra hit. Jfr ock jfrrfstr L. 786 (UFT). I diplom träffas Thorvast i Haslabek SRP (1368), Björn Thorvastason SRP; latin. Thorfastus DS IV (1339), Thorvastus DS III flerestädes.

porfriper: purtrip (nom.) L. 1098; pwrtrp AT II, 102; porttip (ack.) L. 367 (UFT). — Det sista namnet är säkert mask., det första synes vara fem.

porga/rper: Gothus Tor gårdi D. Dal. I, 63 (efter ett aftryck af en handling från 1403); jfr Munch 74.

por ger: /hirkair L. 1045; j&urkir L. 849 samt enligt AT på en nyf. sten i ö. Stenby, Og.; />urker L. 1054, 1552; j&orkair L. 1121; ^orkir L. 145 (Dyb.), 199 (UFT), UFT

II, 54; po rker L. 1038 (enligt Dyb.). I SRP fins Thor ger som namn på tre olika personer; Thorgerus DS 131, 320. Hit hör ock Thyrgerus IV, 5.

porgisl, por g ils: jfturkisl L. 389 (UFT), 737 (Dyb.), 903, 967, 1105 (enligt OFT), 1577 (Sk.); ^urkils: L. 817; ^urhils *) L. 651; j&orkisl L. 120, 360, 569, 748 (dessa tre i UFT); j&orgisl Dyb. I, 169; /torkiösl(!) Dyb. II, 1;

pov-

kils L. 994; pörhils L. 1634. I diplom förekommer Thor-gisl DS HI, 98; andra yngre former kunna särskildt ses i SRP reg. under Thyrgil, där dock äfven former hörande till namnet porkel finnas samlade; jfr ock Freudenth. Det latin. Thor-gUlus (äfven ThrogiUus m. fl. former), som träffas flerestädes i medeltidshandlingar, hör hit; se Munch, Saml. Afh. IV, 188. Häraf som bekant namnet Truls, egentligen väl, såsom Munch antar, en da. form.

por gnyr: Thor gny i Holthoptom (nu Hylletofta, Sm.) SRP (1353). Hit hör ock namnet på den bekante Vestgöta-lagmannen under Olof Skötkonung, por gnyr, enligt Snorre Stur-

*) h synes beteckna gh, i det ordet blifvit behandladt, som voro det

ej sammansattlason son till en porgnyr porgnysson. — Hör namnet Torgnej er, Arwidsson I, 12, hit?

porgrimer: /»urkrimr Dyb. n, 119, /mrkrim (nom!.) L. 591 (Dyb.). porgrimer DS V, 661 (1347), Torgrim i Rythe (Dalsl.), SRP (1378). — Namnet ingår ock i ortn. Torgrims-byn, Skållerud, Dalsl.

porgun, porguper: ^urkunr L. 905 (Dyb.); ýurknn (nom.) L. 816; ýorgun L. 17 (UFT); ^urkty&r L. 1312; porka.pt L. 726 (Dyb.) *). Med fall tydlighet framgår namnets fem. kön i det sista fallet, med stor sannolikhet ook L. 17, 816; i de öfriga fallen kan könet ej urskiljas. — Namnet ingår i Torgunnehagen, Gestad, Dalsl.

porguter: ^urkutr L. 670 (UFT), 1170, 1228, 1236, 1675; ^orkutr L. 994. Hit hör väl och tnrkatr på en sk. sten, Valleberga s., Sami. till Sk. hisi VH (1873), 3. Måhända hör ock /»urhutr L. 214 (Dyb.) hit; jfr noten s. 51

I SRP förekommer Thorgut Nidisson. Namnet ingår i Thur-guzthorp SRP (1395), nu Törestorp, Jung, Vg. — Jfr oek

porgöter.

por g ær per (kvinnon.): poxkaxpr L. 551 (UFT); vidare gen. formerna porls.&rpax L. 382, porkerpe^T) L. 199 (båda i UFT) och porkiairpax L. 818. Namnet ingår i de dalsl. ortn. Torgerdentd, Ryr, Sundal, Torgerdsbyn, Lerdal.

porgöter: /rarkaut (ack.) L. 43 (UFT). Hit hör väl ock det latin. Thorgotus DS I, 188, V, 551; jfr ock SRP under Thrugot.

porhvater: Thorwatus DS Hl, 100. Måhända bör det

under porguter nämda jfttrhutr föras bii

pwir: pvrir L. 82, 259, 260, 310, 456, 531, 696 (alla utom det första i UFT), 852, 893, 1078, 1115, 1128, 1129, 1262,1297,1345,1372,**) 1400, Dyb. n, 20 ***); porir L. 112, 396 (UFF), 441 (UFT), 791, 842, 843, 1329, 1330 (samme man ock nämd T. H, 25), 1375 (dessa tre hos T.), Dyb. I, 268. Hit hör väl ock jfraurir L. 826. Om ack. pora, L.

*) L. 1105 står enligt ÖFT ej ^orkun, utan ^orkil.

**) Jfr T. n, s. 19.

***) Där på a. st. namnet står i oblik' form, framgår dess mask. kön af sammanhanget; man knnde eljest tänkt på kvinnon. Pyri.t

1152 och 1396 (efter T.) betecknar ett fioree och hör hit, eller

förutsätter en nom. pori med svag böjning, vägar jag ej af-göra. I diplom träffas namnet flerestädes såsom Thor er, Thore, latin. Thorirus, Thurirus. De nysv. namnen Tore, Ture höra hit.

porkarl: j&urkal L. 652 (Dyb.) *). Om jÞorkar L.

401 (UFT), 906, 1282, /iiirkarR Dyb. II, 170 hör hit eller

till porger, kan jag ej afgöra. — I ortn. Torkarby, Vaxala,

UpL, äldre Thorkarlaby (i ex. DS III, år 1816) synes ett när-beslägtadt mansn. porkarli ingå; jfr ock ett i SBP nämdt

Thorkarlaby, som synes ligga i Hels. (1368).

pOrkcetU (porkel, porleif): jfrarkatil L. 1071, pxa-kitil L. 637 (synes ock förekomma Dyb. II, 146); /»urkil L. 41, 542 (båda i UFT), 851, 974, 1181, 1362 (T); jSurkl L. 1112, Dyb. II, 222; ^orkil L. 337, 553, 616 (båda de sista i UFT), 989, ll05 (enligt ÖFT) 1296, 1365; j&orkel L. 128

(enligt UFT). I medeltidsh andlingar förekommer namnet under växlande former, Thorhil, Thörkil m. m.. flerestädes.

porlaf, porluf **) (kvinnon.): Torlaff, Finl. (1382), Freudenth. 53 (1367 står enl. T. ej porlaf, utan jftmi). pta-

luf (nom.) L. 1279; jfr ock ortn. Thorlouetorp DS IV (1327), nu Torlarp, Berga, Sdm.

porleker, porlaker. Den förra namnformen ingår i ortn. Torlexnæs, Torsáng, D. Dal. (1442)***); den senare träffas såsom jftirlakr L. 1110, j&orlak (ack.) L. 1099. Hit hör ock Thorlacus Vald. Jordeb. 57 (Hall.).

porlever: Thorlef i Sodhæland (Sålanda, Skepplanda, Vg.) SBP (1390). Jfr ock " Jønis i Thorlefsarwe", D. Dal.

— Hör Thorleffare SBP (1400) hit?

porlögh: Thorloghe (dat.; kvinnon.) DS III, 186 (1314). porlögher: Thorloger SBP (1400); jfr ortn. Torløgis-nes D. Dal.

*) Da samme sten har 111 (haUi), iftir, kan man ej gärna tänka på porkel.

, ,**) Den sista formen har fått u- omlj. på likartadt sätt som isL

Alöf, Olof.

***) pomaXk (mask. ack.) L. 664 skall möjligen föreställa por-

laik.pormoper*): Thormod SRP (1359), Thormodk SRP (1391).

pormunder: jformnntr L. 637 (UFT); ýurmontr L.

475 (UFT). Thormunder SRP (1367); latin. Thortmndus DS

ni, 86 (1312); IV, 129 (1329). Jfr ock ortn. Thormunzstœ DS D, 115.

porodder: pxirot (ack.) L. 277 (UFT); porot (ack.) L. 144. Hör pootr Dyb. I, 155 hit ?

poroddi: pxunM L. 358.

porriker: Toricker D. Dal. (afskr. af en handling frän

1492).

porsten: /rarstain L. 100 (UFT), 444,511,516 (de två sista hos Dyb.), 537, 549 (båda i UFT), 651,774,785 (båda i UFT), 971, 1079, 1297, 1334 (T); jfrostain L. 41 (enl. UFT); ^urtsain Dyb. n, 116 **); ^urstan L. 130; j&urstin L. 162 (UFT), 207, 300 (båda hos Dyb.), 308 (UFT), 499, 573 (båda bos Dyb.), 796, 855, 1066, 1144, 1156, 1186, 1214, 1235, T. 39; Justin L. 1150; jfrnrtsin L. 1119; fursten L. 789 (UFT); (/»urutin L. 1161 ?) ^ourstain L. 802; jforstain L. 95 (UFT), 234 (Dyb.), 365, 539, 569, 661 (de tre sista i UFT), 833, 897,1326, Säve 90; ^ostainL. 94 (UFT); /»orstin L. 27 (UFT), 98,111 (Dyb.), 169, 212, 396, 428, 589 (de tre sista i UFT), 680; ^rstill Dyb., Runa 1873 s. 28. I medeltidshandlingar är namn et

vanligt.

porttlver: pravii (nom.!) L. 469 (UFT); Thondphtts DS 1H, 65 (1312), Thuruluus III, 98.

porun, poruper (kvinnon.): pnnm L. 89 (UFT), 1246; prvra.pt (samma som nämnes L. 89) L. 90 (UFT); ^nronar (gen.) L. 869; /tornn L. 78. Hit hör ock dai Thorunni (i ett lat. diplom) DS III, 288 (1316) samt Thorund Anunds-

dotter SRP (1369); jfr ock Nicolaus Thurúnason DS V, 694 (1347). Måhända bör ock Thorum (nom.) DS Hl, 90 föras, hit. — Det af Hyltén-Cav. H, 287 anförda gamla sm. kvinnon.

Töron, Tören hör väl hit.

porvar (kvinnon): L. 977.

porvi (pyri): pnrri L. 76 (på samma sten, om den åamma, gen, ^urviar), 483 (båda i UFT); nom. pnri L. 444,

*) Jfr Bagge, Rökst. 42, noten.

**) Enligt Dyb. sannolikt samme man. som namnes L. 516.1141, 1371 (på intetdera stället framgår namnets kön af sammanhanget) torde ock höra bit. — Namnet synes ock ingå i några ortn., bL a. Th/rituna, det forna namnet på Tortuna

s., VmL

þorviþer: Thorvidher Silfverst. D. I, 426. — Snorre Sturlason omtalar i Olof den heliges saga k. 96 en svensk vid namn porvidr stami. — De af Hyltén-Cav. 1, 285 ur värend-ska tingshandlingar från 1600-talet anförda namnformerna Truf-uid, Truffwidt, Truved, Trued måste höra hit.

þorœlver (kvinnon.): Johannes Thorhcelpha son DS II,

271 (1298). Jfr isl. kvinnon. pórdfr, fem. till þórdlfr.

porper: pvrpr L. 468 (Dyb.), 891, 934, 1204, 1231, 1397 (T), 1409, 1438 (Sk.), 1582 (T), 1583; purpir L. 1353, pOTpr L. 91, 96 (båda i UFT), 101, 151, 166, 170, 434 (de tre sista i UFT), 953, 1201, 1550 (Dyb.), 1637, 1903, Dyb.

II, 130. purupt L. 881 synes vara en gammal osammandragen form af detta namn, motsvarande isl. porröðr.

Ej fullt så säkra synes några andra med por- begynnande namn. L. 1286 förekommer poraipir. Diet. sammanställer senare leden med ed, isl. eiðr; häremot synes dock ändeisens i tala. Måhända hör den samman med isl. heiðir hök (mansn.

Lars Heedher SRP u. 2992 synes höra hit; jfr ock no. namnet Haukr). — I SRP n. 1527 förekommer mansn. ThorgÖler, måhända blott skriffel för Tborgöter; det a. a. n. 2002 förekommande Thortin torde vara skriffel för Thorstin, Torsten (eller får mgn här tänka på det isl. teinn, som enligt CL Vigf. förekommer som senare led i mansn.?). — L. 1030, där L. har pmxstlp, läser Dyb. Sana fol. 92 ^nrhal, hvilket namn Säve hos Hofberg anser motsvara det isl. pórháttr. Som ordet

står i nom., är dock frånvaron af r anmärkningsvärd. — L.

1269 träffas namnet paxipr; genns syns ej. Det synes mig ligga närmast att sammanställa det isl. kvinnon. puridr för *pór-rtðr. — IVald. Jordeb. förekommer s. 61 från Hall. por-lokaer (står i gen. förhållande, men då de icke latin, namn,

som därmed äro koordinerade, stå oböjda, tycks det ha nom.

form); sista leden kunde motsvara isL laukr. — Mansn. ToU-

werr, Hof, DiaL Vg., torde stå för äldre ^orvar^er. — Äfven

det a. a. anförda mansn. Tor järn torde stå i samband med gudens namn.Mansn. j&raniutr L. 806 har man ansett stå för *jhir-niutr, hvilket ej synes omöjligt; jfr formen Throgillus o. d.

— Torgyi de Fflugunæsy DS IH (1324) synes vara en förändrad form af porger eller porgisl; jfr no. Tergje, Torgjus.

Äfven förekommer Tors hamn såsom senare led i sammansatta mansn. Så i

HcBrghpor: Bominus Bei thorus de Klewomh DS II,

91 (1290); Berthorus de Brysmini II, 557 (1308); Besse Bertors sson (jämtl.) V, 270 (1344).

Hafpor(?): SEP n. 691 nämnes en riddare Johan Haf-

thorsson, hvars namn emellertid n. 181, 2866 skrifves Hac-

thorsson, Hakthorsson.

Halpor (Haldor): Haldorus Magnusson DS Hl, 605 (1323); Haldorus de Tuni IV, 655 (afskr.). Namnet fins ock flerestädes i SRP.

Hialmpor: Hialmdorus (abbas in Wemem) DS III, 587 (1323).

KetUpor, Kœldor: KetUdor Lippce (Hall.) Vald. Jordeb. 60. DS II, 9 nämnes Rød Kyældor son, II, 235 och flerestädes Sigmundus Keldorsson; IH, 503 skrifves dennes namn S. Lœtildorson, antagligen skriffel för KœtUdorson. — Hit

hör ortn. Keldorviik DS IV, 368.

Mœghvnpor: Meghinthor in Rwetum DS EL, 123 (1291); jfr ock I, 101 Salter Megindoris fUius (“habitatores Farthu-saheriz", således från Hall.).

Salpor (?); det nyss anförda Satter, namnet på Megin-dors son, synes höra bit.

Sighpor: sihpor L. 1556 (UFT).

Hit hör ock den stympade namnformen ... n^urs (gen.) L. 81, som måste stå för stain^urs eller något dylikt (jfr UFT IV, 79). — Ett beslägtadt namn synes ingå i ortn. Ling-porsthorp DS IV, 699 (afskr.); måhända ett *Liugnpor, af

liugn (ljungeld)?

I nyare tid förekommer ej så sällan Tor, Thor såsom mansn.; detta ej blott bland de bildade klasserna, där man kan tänka på ett senare direkt uppkallande af guden, utan äfven hos allmogen. Se t. ex. Hyltén-Cav. I, 102 (Thor Skåning, år 1621), U, 285; Rääf, II, 124). I äldre tid är detta bruk ej vanligt. I runinskrifter har jag funnit por ensamt såsommansn. blott tre gänger, L. 825 *), 1335, 1556 (på denna sista

iten nämnes sitøor såsom son tUl poi). — Om L. 1339, där nan förr orätt läst por raknir, har talats s. 22 not. 4. —

[skrifha handlingar är Thor rätt sällsynt och synes först förekomma mot medeltidens slat. Jag har antecknat följande ställen. DS nämnes IV, 552 noten en Thor Brodersson, M)rgmästare i Vexiö (1505). D. Dal. förekommer, i ett origi-lalbref af 1495, Pedher Torsson; enligt ett äldre aftryck af)n handling frän 1403 den latin. ack. Torum Omulfi; i en af-skrift af ett bref från 1464 träffas Herman Torsonn, men då [samma dokument formen Tolsonn äfven fins, synes det till

grund liggande namnet vara Tord (öfVergången från rd till l &r ju dial. vanlig). Silfverst. D. fins, dock i “en på flera ställen felaktig afskrift", Thor i Berghom (1405). — Det synes mig därför troligt, att då man i senare tid träffar Tor som namn, detta, för så vidt det verkligen beror på gammal tradition, i allmänhet är uppkommet af Tord.

Mycket vanligt är att träffa Tors namn i början af ortn. Då man ej har tillgång till fornformer, är det emellertid ytterst svårt att afgöra, huruvida i dylika fall Tors- är gen. af gudens namn eller af något därmed bildadt mansn., såsom Tord eller Tore, som undergått stympning. Till och med i äldre tid visar sig någon gång sammanblandning. — Då ortn. böija med Tor- (utan s), kan man tänka på sammanhang med adj. torr. Sidenbladh antager s. 106, att gudanamnet, då det ingår i ortn., alltid står igen. form. Detta har jag dock ej vågat antaga, då, såsom man sett af andra sammansättningar, formen tor- af gudens namn är ej ovanlig (jfr t. ex. ioråk vid sidan af torsåka), och då man ju vidare i ortn. träffar Frö- jämte Frös-. Jag har derför, ehuru på särskild plats, upptagit äfven namn på Tor-, då någon omständighet syntes mig tala för

sammansättning med gudanamnet

De hithörande sv. ortn., hvilka jag träffat, äro:

Upl. Thorsakers hundare, Styffe (äfven prouincia Thors-akir DS Ht, år 1314, prou. Thorakir **) V, 333), det gamla

*) Närmast följande ord är stympadt, och det är ej omöjligt, att

por här är första led i ett sammansatt namn.

**) Frånvaron af gen. « är här särskildt anmärkningsvärd.namnet på ToretuHa här.; T or sbro, Ramsta (Tuneld); Thorsene

SEP (1375), nu Torsne, Alunda (väl för ett *^ors-vin); Thors-

holm DS III (i en afskr. af ett dokument från 1324; Thors-

holmi, dat., V, odat., enligt utg. från 1344), nu Toraholma, Frösunda; TorshaU, berg, Viksta, (Wiberg, de par UpL Wiksta); Torslund, Almunge (TCK); Thorslunda DS V (“in Thoraluo-dum par. Aekrö", 1342), Ekerö (fordom hörande till Sdm., Styffe); Torslunda, Fröj eslunda; Thorslunda DS IV (“in Thorslundum par. Hagha“, 1335), nu Torslunda, Haga; Torslunda, Odensala (TCE); Torslunda, Tierp; Tordunda», Sånga; Thorslunda SRP (1375), nu Torslunda, Torstuna; Tordunda, Täby; Tors-löt, Knifsta (TCE); Tor smyr a, V endel; Torskåret, Rådmansö; Torsätra gärde, Bro (Liljegr.); Torssättra, V. Ryd (Tuneld);

Thorstuna s., Styffe (1389), nu Torstuna (Torstuna här. se Thorsaker); Thorsvi s., Styffe (1410), nu Torsvi (en ort

Thorsvi, nu Torsvibyi denna s. nämnes SRP år 1378).

Osäkert är Torsäker, Hammarby, då en annan namnform, Tjursåker, anföres af Tuneld. — Torsby, Värmdö, hette äldre Thorisby, DS m (1323), och innehåller således icke omedelbart Tors namn.

Sdm. Thorsahir s., Styffe (1408), nu Torsåker, Thors-berg SRP (1381), nu Torsberga, Steuqvista; Thorshargher (latin. Thorsharchum DS I, 355, år 1252; Thorssargh III, 316, år 1317; Thorsherghy DI, 347, år 1318, m. m.), nu Torshälla (såväl stad som landsförsamling); Thorslunda SRP (1375 m. m.), nu Torslunda, Husby-Oppunda; Thorsn s., Styffe (1407; äfven Thors, så DS III, 289, år 1316. Namnet är väl uppkommet af *j&ors-vin), nu Toresund; Thorsnees, SRP (1348), Torsåker; Thorstaähum, “tr. Torsta i Lunda s.“, SRP (1357), Thorungi (dat.) s., DS I, 733, nu Turinge.

Hit hör vidare med stor sannolikhet Thorlunda DS III (1322; •'Vfrardum de Thorlundum"); reg. sammanställer Tor-lunda i Torshälla s.; måhända ock Thorø DS IV (1335), nu Torö, Sorunda. — Knappast hör däremot Thorlunda, Ripsa,

SRP (1368), hit, då den nuv. formen är Torrlunda. — Nuv.

Torsta, Nykyrka, uppträder i det äldre spr. med skiftande former. DS IV, 666 träffas, dock blott i en afskr., Thorstum,

men IV, 589 träffas j&orastum (1338) ocb SRP Thorista (1393).Ner. Torshögen vid Skyberga, Hardemo, enligt Hofberg (dä traditionen appger, att denna hög är uppförd öfver en konung Tor eller Tore, är detta väl en senare pä grund af namnet uppkommen sägen).

Hit hör väl ock Torsbacken eller Torebacken, äfven Tors-hammarbacken, namn på en höjd i Mellösa s., Buna 1848, 25.

VnU. Thorsmusa par. Malmum, DS IV (1331), reg. sammanställer nuv. Torsmossen i Odensvi s.

Hit nör vidare möjligen Thorlunda, SBP (1385). “tr. Torunda i Munktorps s.“

Däremot innehåller Torstad, St. Eytterna, gudens namn ej omedelbart, då fomformen är Thorista, SBP (1368 m. m.); ej häller Tortuna s., då den äldre formen är Thyretuna, Styffe

(1399).

Dal. Thorsang s., Styffe (1400), nu Torsång.

Måhända hör ock hit Torvalien, Äppelbo.

Gestr. Thorsaker s., Styffe (1343), nu Torsåker; samt

det i nämda s. belägna Torshyttan.

Hels. Hit hör möjligen Torön, Järfsö.

Medelp. Torsboda, Hässjö.

Ångml. Thorsakir s., Styffe (1319), nu Torsåker. Jämtl. Torsåker, Myssjö (se Hyltén-Cav. II, XXXVI);

Torsfjärden, Ström; Torsgård, Eagunda. Måhända hör ock gårdn. M Thurung i Haffradal (på gränsen till Hafverö i Medelpad)w, Styffe (1405) hit.

Värm. Tor sberget, Ö. Ullerud; Tor sby, Fryksände; Torsby, Båda; Torsgården, Väse.

Dalsl. Tor sberg, v. om ödeborg kyrka, Buna 1843.

Ifrågakomma kunde ock Torskog s., Styffe (1531), men då

den nuv. formen enligt Sidenbladh är Torrskog, ingår häri sannolikt adj. torr. Om Torud, Byr och Tösse (Lignell) hör hit, är svårt att afgöra.

Vg. Tor sås, Brunn; Tor sberg, Undenäs; Tor sbo, Dalstorp ; Torsbo, Gällstad; Torsborg, Saleby; Torsrud, Bansberg; Torsjöhidt, Undenäs; Torsta, Töllesjö; Thorswnd, fiskeri i Kållands här., SBP (1399); Torsvid, Amnebärad. Äfven Torso s. hör säkerligen hit, då den med det nuv. namnet stämmande

formen Thorsö af Styffe uppgifves från 1344 (samma ort ärí

väl ock Thors# DS n, 571, odat.), under det den a. st citerade biformen Torisö först Sr från 1471.

På grund af senare leden synas mig följande namn osäkra: Thorslefua s. (1404; äfven förekommer den besynnerliga formen Tarslefi 1398), Styffe; Torstorp (orter med detta namr förekomma i Ek, Habo, Hagelberg och Håkantorp s.). Häi synes det mig sannolikast, att något mansn. (1 ex. Tord) ingår hvilket är så mycket mera möjligt, som för flertalet af namnen blott nutidens form är känd. — DS Hl, 739 (afskr.) nämnes en gård, såsom det synes, i Yg., som i samma dokumenl kallas Thoristorp, Thorsstorp och Torsstorp.

Däremot ingår möjligen gudens namn i Torhult, Sträng-sered och Torlunda, Timmelhed.

Ög. Tors berg (Tuneld); Torshag, Qvillinge; Tors Mint berg i samma s. (Tuneld); Tors måse (Grimm 169 eftei Broocman); Tor sjö, Godegård. Nuv. Torr sjö, ö. Byd, förekommer i SBP med växlande iormer, såsom Thorzshyd (1389). Thorsyde, äfven Tborsrydh, Thorsridh, i hvilka gudens namo synes ingå (möjligen dock mansn. Tord; se den första formen med z).

Möjligen ingår vidare Tors namn i Thorberghum DS V (1344; förmodas i reg. ligga i ög.); Thorlunda SRP (1383),

nu Torlunda, Borg och Löt; Torlunda, Vånga (Tuneld); Thore SBP (1362 m. m.), nu Torön, Skällvik (jfr Tuneld). Däremol ej i Torstorp, Bisinge, då fomformen är Thoristorp SBP (1890); Torsborg (eller Torstorps borg) vid nämda Torstorp (Tuneld) har väl först i senare tid fått sitt namn. Ett mansn. synes ock ingå i det af Tuneld anförda Thorforss eller Toleforss, som förut skall hetat Tolarp, Kärna s.

Sm. Torsån (Hyltén-Cav. I, 131 m. m.); T hors aas s. (1335, äfven Wästra Thorsaas, år 1476, Styffe), nu V. Torsås; Thorsaas s., Styffe (1403), nu ö. Torsås; (jfr det enligt Hyltén-Cav. I, 135 af allmogen begagnade uttrycket “Tors socknar"); Thorsaas s.,Styffe (1391), nu Torsås, k.; Torsberg “eller Torssaberg“, Lidhult (Tuneld); Torsbo, Madesjö, k.; Torsby,

Ed, k.; ThorsfaUa SBP (1385), nu Torsiåll, Gladhammar, k.; Torsholma, Hallaryd; Torshvdt, V. Torrås (Hyltén-Cav. 1,139);

Torshultemåla, Kråksmåla, k.; Tors hutte, nära sjön Bolmen

(Hyltén-Cav. I, 73); Torsa katta, ö. Torsås (a. a. I, 132);Helge Tors källa, Skatelöf (se s. 43); Torsnäs, i Konga här. (a. a. I, 135); Torsryd, SRP (1354), nu Torseryd, Odensjö; Torsjö, Habo; Torssjö, Höreda; Thorsio, SRP (1387), du Tor-

sjö, ö. Torsås (“Här märkes en större grifihög, hvaruti Thor skall vara begrafven“, Tuneld); Torstalyeke(?), Kalfsvik;

Thorssö, Styffe (1352), Sunnerbo här., fordom s., nu en del af Berga. — Ett Thorsryth, som synes ligga i Sm. (“Slæta" s.)

nämnes dessutom DS H, 143.

Måhända hör ock Thoras, SRP (1380), Frinnaryd, hit. — Osäkra synas Torseryd, Höreda (Tuneld), Torsatorp (på en ö i Åsnen; Hyltén-Cav. I, 136), Torstorp (två sådana i k., i Ma-desjö och Söderåkra); likaså Torarp, Svennarum (Tuneld).

Öl. Thorslundha s., Styffe (1346), nu Torslunda (“I gamla kyrkan var ett af sten hugget menniskobufrad, kalladt Thorshufvud"; offerlund och offerkälla vid kyrkan m. m.; Tuneld).

Gott. porsborg, Guta S., nu Torsborgen; Tors brunn,

Ardre.

Från Bl. könner jag ej något ortn., som med någon högre grad af sannolikhet kan hitföras. Med afseende på sockenn. Torhamn, hvars ålder är mycket osäker, kan jämföras Siden-bladh under Torrum.

Sk. Torsbromölla (1610), nu Torsebro, Färlöf, (Falkm.); Torshult, Allerum; Thorsöe (1624), nu Torsjö, Riseberga

(Falkm.). Äfven Torsjö, Solberga, synes höra hit, då den älsta formen är Torsyo (1349); dock förekomma äfven former, som tyda på annat ursprung, såsom Thwresö och Thordsö (se Falkm.)

Däremot hör svårligen Torseke, Fjälkeatad, hit, trots de rätt gamla formerna Thorseeghe (1551), Torsege (1624); den älsta formen är nämligen Tvarsager (1495); jfr Falkm. s. 55. Ej häller torde Thorlösæ s., Styffe (1398) höra hit, utan till adj. torr, då den nuv. formen är Torrlösa; jfr Sidenbladh. Falkm. nämner s. 43 ett Thorgaard (1624), nu Torfgårda, Munka Ljungby, hvars nuv. form lättare låter förklara sig ur en sammansättning med torr än med Tor.

Namnet Torup är i Sk. rätt vanligt Det är troligen bildadt af mansn. Tord; härför tala de fomformer, som förekomma. Så bette t. ex. Torup i Hvitaby fordom Thororp och Torup s. i Bara härad Thordtorp. Medt

afeeende på dessa och närbeslägtade sk. namn får jag för öfrigt

hänvisa till Falkm. s. 179 f.

Hall. Tor sjö, Gunnarp. Osäkra synas Torstorp, Grime-ton och Vinberg, och Torås, Valda. Torup s. hör ej hit, då den gamla formen är Thordatorp (1413; äfven Thororp, 1402), Styffe.

*

Bohusl. T hor sby s., Styffe, nu Torsby; Torsby, Teg-neby; Thorslanda s., Styffe, nu Torslanda; Torskog, Vester-landa. Afven Tose s. hör hit, då den gamla namnformen enligt Holmberg II, 184 var Thorseiöis.

Däremot hör ej Torsbo, Qville, hit, då den gamla formen

enligt a. a. II, 109 var Thorisboer.

Ftnl. Jag har här blott att lemna en sammanfattning af uppgifterna i Freudenthals olifca arbeten. — Följande ortn. synas höra hit; i Nyland Tor sborg, Torsböle, TorskuUa, Torso alla i Karis (ett Torsjö i Karis nämnes hos Rietz);

Torsby, Pemå; Torsvik, Kyrkslätt; däremot höra Torsbacka, Ingå och Torby, Pojo, ej hit. då de ha sidoformerna Thordsbacka och

Thordeby; äfven Thors, Helsing, synes snarast innehålla gen. af något mansn.; i Eg. Finl. Torsböle, Kimito; Åland Tosarby, älst “enligt Arwidssons Handl. anno 1431 Torsalby“; Torshol-ma, Hammarland; däremot ej Torsholma, Kumlinge, äldre Tolffzholma, Tolzholma. —- Stor-Tors och Lill-Tors, Närpes s. (Freudenth , Närpes dial.), äro väl snarast bildade af något mansn., hvari Tord namn ingår.

I sammanhang må nämnas de af Russw. II, 180 samlade estsv. ortn., som kunna höra hit. Utom det redan s. 46 behandlade Toraka äro de Torsgrunn, Tortall och Torväg; man kan dock här äfven tänka på tör (II, 356) i betydelsen tom, fyrbåk, sjömärke.

Till alla dessa ortn. kan ytterligare läggas det DS III, 287 nämda Thorsrum, (“in Thorsrumi“), hvars läge ej synes kunna närmare bestämmas.Frö.

I den isl. literaturen nämnes Freyr såsom en af sveame med särskild ifver dyrkad gud; jfr bl. a. Ynglingas. k. 13. Härmed kan jämföras, att hos Saxo, s. 384, svearnes tappraste kämpar i Bråvallaslaget uppgifvas såsom uFrö dei necessarii“, liksom att han, s. 278, med uttrycket "filii Frö“, såsom det synes, betecknar TTpsalakonungame. Om ett ärligt offer af svarta offerdjur åt guden yttrar han dessutom s. 50: “Fröblod (väl en da. form för *Fröblof) sveones vocant“.

Hos Adam af Bremen nämnes vid hans beskriihing af Upsala tempel Fricco såsom den tredje af de gudar, hvilkas bilder här voro föremål för dyrkan. Det antages allmänt, att härmed syftas på Frö, och utan tvifvel med full räti Att antaga någon särskild gud Friggi strider mot alt hvad man eljest känner om nord. förhållanden; och bland de kända gudars namn, på hvilka man här kan tänka, ligger Frös närmast. Enligt den isl. literaturen intar ock denne gud jämte Tor och Oden en särskild öfver de andra gudarna höjd ställning (se H. Petersen 97 f.; om afbildningar af guden talas a. a. 33, 37), så att man har att vänta just honom nämd här.

— Det synes mig för öfrigt antagligt, att Adams af Bremen “Fricco“ beror på förblandning af namnet på den gud, hvars bild jemte Tors och Odens fans i Upsala tempel, och det i någon mån liknande namnet på gudinnan Frigg, hvilken säkerligen ock dyrkades i Upsala (jfr ock Grimm 278).

Något bestämdt minne af Frö såsom en särskildt väsen synes ej hafva hållit sig kvar i den sv. folktron. Däremot ' finnas inhemska intyg om hans dyrkan i de personn. och i synnerhet i de talrika ortn., i hvilka hans namn ingår. Med afseende på de förra, till hvilka andra germ. folk äga motstycken, kan det visserligen starkt ifrågasättas, huruvida förra leden ursprungligen innebar en hänsyftning på en viss bland gudarne, och om icke Frey-, Frö- här älst stod med ordets egentliga betydelse herre, d. v. s. gudomlig herre, gud (i allmänhet). Men då man i Skandinavien med visshet ägt en gud med namnet Freyr, och då af nära anhöriga den ene kunde bära- ett namn på þor-, den andre ett på Frö- (frustin L.589 är son till jtorstin, frustain L. 444 broder till ^urstam *);

Snorre Sturluson omtalar i Olafs s. helga, k. 96, en svensk vid namn Freyvibr daufi, broder till þorviðr stami), synes det otvifvelaktigt, att man en gång i Sverge förbundit dylika namn med tanken på den nämde guden.

De hithörande sv. personnamnen äro:

Fröbiom: freubiurn L. 26 (UFT); fraibi&rn L. 352 (UFT). Ffrøbyrnus de Viby DS II, 116 (samme man är väl den Frøbemus, som nämnes U, 394, III, 431), Frøberntts, m, 98. Den sv. formen träffas i SRP, där Fröbjöm i Flec-hestum (VmL, år 1369), Fröbiorn i Kiuista (Vml.; 1399) samt Stenbiorn Fröbiorna (näml. so»; år 1390) nämnas. — Det åländska ortn. Frebbenby, äldre Fröbðnby, Fröbeneby (Hammarland ; Freudenth., AL ortn. 55) måste innehålla detta mansn.

Friibþrgh: Frøborg DS HT, 100.

Frödis, se s. 26.

Fröger: fraikair L. 671 (UFT), 691 (UFT; samme man nämnes såsom frnikir (?) L. 690); dat. fraikiri L. 1049;

frikir UFT H, 54. Namnet träffas DS III såsom Frøger s. 90, latin såsom Frøgerus flerestädes, såsom s, 86, 88, 98 m. m. Samma namn är väl det Frödger, Frödgir, latin. Fröd-gerus, som träffas på några ställen i DS och SRP. Frö- synes här hafva blifvit ombildadt efter analogi af namnen på ödh-,

Iftröguper (Frögunn). Kvinnon. friikitør L. 171 tolkar UFT väl med rätta på detta vis.

Fröhvater: Frøuatus DS V, 440 (1345).

Fr ömunder: Frömundus DS III, 101; Frömund i öjdby ög., SRP (1367); hit hör väl ock Holmger Frödmun-dason SRP (1394). Namnet ingår ock i ortn. Frömundaby

(1390), nu Främby, Kopparberg, Dal, SRP.

Fröriker: fMurikr L. 547 (enligt UFT H tilL); Frø-riccus “rusticus par. Holdanes“ (Upl.) DS DI, 100; Frørieus in Arby (Upl.) Hl, 267.

Frösten: fraustain L. 835, 842; fraustin L. 353 (UFT); frettstin Dyb. Runa 1873 s. 28; firianstin läser Ste-

*) Båda stename äro från kristen tid, och de där nämda personerna äro väl således ej omedelbart uppkallade efter hedniska gudar; men utan tvifvel ha namnen från hedentid varit brukliga inom siägten.phens hos T., L. 1846; fraistain L. 467 (enligt UFT), 492; frustain L. 407, 444 (båda i UFT), Ull; fnutin L. 388 UFT), 479, 589 (UFT), 1575 (Gotl.); frttsten L. 728 (Dyb.). #•

Afven i medeltidshandlingar är namnet rätt vanligt. I DS har

jag träffat den latin, formen Fröstanus II, 112, 381, 515, 569,

III, 86, IV, 113, 508; IV, 378 nämnes Ingewcddus Frøsteens-son. I SRP träffas namnet Frosten Jonsson (1375); Karl Fröstensson och Margaretha Fröstensdotther (båda från 1391); vidare ett sigill med omskrift 8. Olavi Fröstenson (1400). Rääf omtalar namnet Frösten såsom förr användt i Ydre. — Hit hör ock ortn. Frøstenstørp DS JH, 512 (afskr.), ög.

Fröviper: Fryuidus i Nesby (Sm.), DS V, 245 (afskr.); Frøvidher i Fuglha (Gestr.) Silfverst. D. (afskr.). Jfr ock s. 63*

L. 782 förekommer dessutom ett frukakr, som UFT uppfattas som ett mansn. Frögång, ett isl. *Freygangr; måhända är det en felristning (för frukair?). På en nyfunnen runinskrift UFT in, 15 fins ett namn, som böljar fruk.... — Den på ett par ställen i DS IH nämde Frovinus “Consul Stockh.", synes bära ett egentligen tyskt namn; jfr fht. Fröwin.

Mansn. Swen Fröö, Hyltén-Cav. I, 92 må ock nämnas,

ehuru dess sammanhang med gudens namn synes tvifvelaktigt.

I ortn. förekommer dels gen. formen Frös-, dels formen Frö-, hvilken senare väl i likhet med den i personn. ingående är att fatta som stammen. — I några få ortn. förekommer ett FröiaFröa-, som man sammanstält med gudinnan Freyja. Detta synes mig mycket tvifvelaktigt. Dels skulle man väntat sig formen Fröiu-, dels förekommer i ett par af dessa namn Frö- såsom sidoform. Sannolikt äga därför äfven dessa ortn. sammanhang med den manlige gudens namn.

I isl. förekommer väl af Freyr blott gen. Freys, men af andra till samma dekl. hörande mask. träffas ju ofta en gen. på -jar, ofta hos samma ord växlande med en gen. på s; för fsvenskans räkning anför Rdq. II, 43 f. gen. byiar, byriar, bæk-kiæ, þyniæ. Det synes därför ej vara vågadt att för dessa ortnamns förklaring anta en fsv. gen. *Fröiar (jfr det fem. möiar), vid sidan af Frös. I de flesta af dessa namn börjar senare leden med r. *)

*) LSngt mera vågadt vore det utan tvifvel att i Fröia- se gen. af ett svagt mask. *Fröi, omedelbart motsvarande got. frauja.Jag upptar därför här äfven dessa namn, ehuru särskildt, efter de öfriga.

De ortn., i hvilka jag funnit Frös namn, äro:

Upl. Frösåkers skiplagh, Styffe (1344), nu Frösåkers härad; Frøsaaker, gård under Upsala kyrka DS III, 15 (1311) m. m., äfven skrifvet Frøsakir; Frøbro, DS V (1341) nu Fre-bro, Tierp; Frööby, Skepptuna, nämnes Runa 1848 efter en handling af 1673; Fröslunda, SRP (1356), nu Frösslunda, Al-tuna; Fröslunda s., Styffe (1386); den gamla formen fins än kvar, men har stundom blifvit förändrad till Fröjeslunda; Frösund s., DS III (1314); den nuv. formén Frösunda uppgifves af Styffe från 1401; Frösunda, 3 stycken, Lilla, Nedre, Stora, alla i Solna s.; det första fins nämdt DS V såsom Litlafrø-sundæ par. Solnö (1347); dessutom nämnes IV ett Frøsund, enligt reg. i Solna (1337); Fröösätra, Åker, nämnes Runa 1848 efter en handling af 1673; Frösätra, Husby; Fröstolft s., Styffe (1343), nu Frösthult; Frötuna Skiplagh, Styffe, nu Frötuna; däri ligger Frötuna s., Styffe (1413), nu Frötuna; Frötuna, SRP (1381), nu Frötuna, Rasbo; Frøtunum DS III (1311), nu Frötuna, Tibble; Frösvik, ö. Ryd (Tuneld).

Tvifvelaktigt synes Fröösta s., SRP (1385), nu Fresta, då enligt Styffe äfven formerna Fræsta (1409) och Fræksta (1445) förekomma. — Hit hör icke nuv. Frösvik, Danderyd, hvars äldre former enligt Styffe äro Frydzwik (1424) och Fredzwiik (1425); ej heller Fröjsta, Alunda, äldre Friastadum, DS Hl,

92 (odat.); sannolikt ej häller Frövi, Balingsta, som i DS H (t. ex. 151) förekommer under formen Frødhawi, i SRP såsom

Frodhevi.

Sdm. Fröberghum, SRP (1370), nu Fröberga, Lunda; Frøberghe par. Wluildæ kyrkio, DS V, 462 (1345), enligt reg. nuv. Fröberga, Öfver-Selö; Frøslundum DS V (1346), nu Fröslunda, Fors; Frøslunda DS DI, 151 (odat.), IV, 244 (1331),

nu Fröslunda, Öfver-Selö; Frölunda (och Frönäs), Sorunda;

Frölunda SRP (1381), nu Frölunda, Stenqvista; Frösjön (sjö), Vårdinge; Fröstuna s., Styffe (1408), nu Fmstuna; Frösui, SRP (1397), nu Frösvi, Österåker; Frövi (Bergström s. 29.)

Ner. Frötuna, Götlund a; Frösvidal, Kil; Frøui DS IV (1334), äfven Frøsui, V (1341), nu Frövi, Frösvi, Edsberg.

Vml. Frøsaker DS Ht (1318; äfven Frosaker V, 721, år 1347), nu Frösåker, Kärrbo; Fröberga (Norrfröberga),Malma; Fröberga, Torpa; Frögärde, Björks ta, nämnes SRP för år 1354; Frøshamar, DS II, 115 (1291), nu Fröshammar, Arboga; Fröslundir in par. Haraker, DS 11, 49 (1288), nu Fröslunda, Haraker; Frøsswi DS IV i en afskr.; formerna

Fröswi, Froswi förekomma SRP (1399); nu Frösvi, Kolbäck; Frösm (1357), Froswi (1399), SRP, nu Frösvi, Romfartuna; Frövi, Näsby; Frøwi, DS V (1342), nu Frövi, Skultuna.

En ort Frøbolset, möjligen i Vml., nämnes Silfverst. D.

I, 278 (1403).

Vb. Fröbäcken, Nysätra.

Jämtl. Fröå grufva; Frösöö s., Styffe (1429; den no. formen Frøysøy DS V, år 1346), nu Frösön.

Värm. Fröbol, Elgå; Fr öv ettern, sjö i Bjurkäm (Örebro län); jfr Ullvettern.

Dalsl. Fröskog s., Styffe (1531), nu Fröskog; Schlyter förmodar, att det i VGL nämda A.næ frö skulle vara samma ort; Fröviken, Ödeborg.

Tg. Froåkra, Lyrestad; Fröyal s. (1444, äfven Frial, 1430), Styffe, nu Friel; Frøsberg s., DS III (1316), nu Freds-berg; dessutom nämnes en gård i Vg. Frøsbiærgh DS I, 546 (1279); Frökinshæraþ, VGL, nu Frökinds här.; Frökulla,

Sventorp; Frösslunda, Sunnersberg; Frölunda s. (Askims här., således i Göteb. län), Styffe (396); Frölunda s. (Kinds bär.), Styffe (1402); Frølundæ, Silfverst. D. I, 366 (1404), nu Frölunda, Gällstad; Frömaden, Hössna; Frörydh s. (1397; äfven Fröiaridh, 1422), Styffe, nu Fröjered; Fröstorp, Håf; Fröstorp, Kyrkefalla; Frösvi s., Styffe (1397), nu Frösved.

Ög. Fröåsa, Kisa; Fröberga, Skönberga (Hammarkinda här.; ett i Silfverst. D. I, 426 nämdt Frøbærgha synes ligga i Aska här.); Fröshälla, Kärna; Fröklint (berg; Tuneld); Frös-la nämn DS IV (1337), nu Fröslunda, Svinestad; Frörmn, Rin-gerum; Frösäter, Vårdsberg (ÖFT); Frøswi, DS III (1311), nu

Frösvik, Oppeby; Frösäng, Åby.

Hit hör kanske ock Fröslegårdarna, Kärna $FT). Osäkert är Fröstorp, Ö. Harg, då det enligt reg. till D. S. IV

torde vara att sammanställa med det gamla Frøstensthorp

(1334).

Sm. Fröale s., Styffe (1398), nu Fryeled; Fröåsen, ås och gård i Albo här., Hyltén-Cav. I, 135; Fröboqwarn, DS V(afskr.), Högsby, K; Fröséke, Asheda; Frøseke, Elghult, Silfverst. D. (afskr.); Frøredhom i jæredhe s., a. a. (1401), nu Fröreda, Järeda, K.; Frøsryd s., DS Hl (1321; uppträder ock

under de yngre formerna Frøaryth IV, år 1337, Fmaryþ V, 1347, Fröaridh, SRP, 1394; Styffe anför dessutom tormen

Fröyarydh från 1438), nu Fröryd eller Fröderyd; Fröstarp (?), Mortorp, K; Frösvi, Blacksta, K.; Frövi, Högsby, K.; Frövik, Jersnäs; Frösö, ö i Åsnen (Hyltén-Cav. I, 135); Frösöhult, Kinnevalds här. (a. a. I, 136).

Öl. Frösåkrarna, Gårdsby; Fröby gårda färjeplats, Vick-

leby; Frøslundum, DS IH (1312), nu Fröslunda, Stenåsa; Frönäs, Persnäs.

Gotl. Fröyal s., Styffe, nu Fröjel.

Sk. Frösboholm, Vidsjö; Fröslöf Valleberga; Frörum,

Fågeltofta (se Falkm.).

Måhända hör ock Frönshult, Högsröd (Falkm.) hit Hall. Frösböke skog, Slättåkra; Fröböke, Breared; Fröslida, Torup.

.'Bóhusl. Frölanda, Herresta; Frötorp, Foss, hör blott skenbart hit, då den äldre formen enl. Holmberg n, 170 är Friðthorp.

Från Fini, känner jag Frönäs, Närpes s. (Freudenth. Närpesdial.)

En gård Frøknæte, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes DS n, 700.

På några ställen träffas ett ortn. Frö. Så t. ex. SRP åi 1360, nuv. Frö, Lillkyrka, och 1367 m. m., nuv. Frö, Skärkind, båda i Ög. Huruvida detta står i samband med guden, kan jag ej afgöra.

De äldre sv. namn, i hvilka formen Fröia-, Fröa- ingår, äro:

Vg. Fröiaridh, se Frörydh; ög. Frøæwerke, bäck hörande under Husby kyrka, DS IH (1319); Sm. Fröiarwni SRP (1383; äfven Fröyarwm, 1387), nu Fröjerum, Txnerum

K.; Frøaryth, se Fröryd. Här må ock nämnas de sk. örtn Fröjaberg, V. Karup, och Frö atorp, Örkened, Falkm. 126.Ull.

Jag hax redan här närmast efter de tre främsta gudarne upptagit namnet på denne gud, därför att det utom dessa ej finnes någon, hvars namn är ens tillnärmelsevis lika vanligt i sv. ortn.

Namnets nom. form förekommer ej i fsv. Otvifvelaktigt har den lydt Uller eller Ulder, motsvarande isl. Uttr. Gen. heter på isl. Ullar (enligt Egilson i Snorra-edda en gång UUs); ordet är troligen gammal w-stam, väl med Säve gudan. 83 att sammanställa med vulpus ära, härlighet. I fsv. förekommer ock i sammansättningar gen. Ullar-, hvaraf sedan Ullær-, Utter-, På ett ställe träffas formen Ulpær (VGL), någon gång Ulder- (för äldre *Uldar-). Ibland förekommer ock Ulls-, En vanlig form är Ulla-; den har nog i allmänhet genom bortfall af r uppstått ur Uttar- (jfr namnen på Nærdha-). Då i isl. en svag form Utti äfven träffas, är det emellertid möjligt, att

den nämda sv. formen åtminstone ibland hör dit. Ur detta Utta- har sedan den äfven förekommande formen Ullæ-, Ulle- utvecklat sig.

Om Ulls namn ingår i personn., är ovisst. Om kvinnon. Olla dysa har talats s. .26 Dyb. II, 170 förekommer ett mans. ulkautr. Äfven fins ett Ulviper; så D. Dal. Wluidir i Ger-dhum (1387); jfr ock det a. a. förekommande ortn. Ulwedz-bodha (det latin. Ulvidus är rätt vanligt, men synes ock återge det fsv. Ulvidin; jfr isl. Ulfheðinn. DS II, 203, afskr. nämnes en Ulvidus judex, som i den gamla sv. öfvers. af handlingen kallas Vlwidin Domare). *) Man behöfver dock ej med nödvändighet här tänka på guden. I fty. finnas namn på Vuld- (t. ex. Vuldebert, Vuldulf, Förstem.), där sammanhang med gudens namn är mycket ovisst (jfr namnen på Vuldar-). Ulvij&er kunde för öfrigt sammanhänga med ulver; detta torde vara fallet med

sådana runstungna namn som ulfastr, ulfri^er.

Att i ortn. de ofvan nämda gen. formerna härröra från gudens namn, kan med säkerhet antagas vid dem, hvilkas senare led är ett ord, som utmärker en plats för gudstjänst;

*) En dylik latinisering l&g så mycket närmare som -tn, -en förväxlades med artikeln; SBP n. 1641 träffas dat formen Oluidhenom.

*sådana äro de mycket talrika sammansättningarna med vi, äf-vensom de med lund. I andra finnes möjlighet af ett annat ursprung. Föga troligt är, att appell, ull ingår i ortn., då dess betydelse mindre väl lämpar sig derför. Saxo synes visserligen med sitt “campus laneus“ s. 445 afse UHeråker, men hans härledningar äro ej mycket värda *), och detta lat. uttryck visar blott, hvilken betydelse man på hans tid, långt efter kristendomens införande, kunde inlägga i namnet. Men det fins mansn. på hvilka man kunde tänka. Jag vet ej något säkert fall, där det ursprungligen enstafviga Uller, isl. Ullr förekommer som personn. **) De hos Rdq. II, 263 anförda formerna ulir L. 1390 och Oler L. 1640 (den förra på en runsten, den senare med munkstil på en grafsten, båda från Yg.) synes det mig ligga närmast att betrakta som tvåstafviga, således föreställande ett Ollir eller UUir efter ;a-dekl. (det förra

måhända ett Yllir; jfr sockenn. Yllestad, Yg., DS III, 79 Vlli-stadhum, 81 Yllistadhum). Men i DS III, 88, 89, 96 förekommer några gånger ett namn TJlle (skrifvet Vlle).***) Alla personer, som bära detta namn, äro från Upl. Namnet har jag eljest ej träffat. Då u och o i fsv. så ofta växla (se Rdq. IV), kan dock detta vara blott en annan form af ett just i samma handlingar rätt vanligt, äfven eljest förekommande namn Olle, Olli, latin. Ollo. Hvilkendera formen är den ursprungliga, vågar jag ej afgöra, då härledningen ej är klar ;f) emellertid är Olli den vida vanligare formen. — På gen. af detta namn kan man naturligtvis tänka, då man i sammansättningar träffar ett Ulla-.

*) Se t. ex. hans härledning af “Hyldetand*4 8. 361.

**) I sig själf vore ett sådant mansn. ej omöjligt, då i fomty. vul-þ*s förekommer åtminstone såsom sista led i namn. Försten, anför utom ett par osäkra fall formem Sigisvulthus och Cuniuld.

***) Den svaga böjningen af detta namn framgår däraf, att i samma lat. dokument, hvari det finnes, träffas former sådana som Toste, Gissle, Boue, men å andra sidan Thorirus. — I den isl. literaturen känner jag ett ställe, där Ulli kan vara mansn. Det är i Heimskringla, 01. S. Tryggvas. k. 53, där trälen Kark drömmer, att någon säger honom, att Ulli var död, hvilket Håkon Jarl uttyder så, att hans son Erlend månde vara dräpen. Vigf. vill här fatta Ulli som deminut af Erlend. Äfven här synes dock Ulli kunna vara gudens namn.

t) Möjligen råder sammanhang med det fly. namn Uldila, som af

Förstem. föres under vul/>us.Men då detta mansn. i det hela är ganska sällsynt, särdeles i den hos ortn. stående formen med u, synes det föga troligt, att det ingår i något betydligare antal ortn. Då gudens namn däremot med säkerhet ingår i en mängd sådana, är största sannolikhet därför, att det äfven utgör beståndsdel i öfriga namn, som böija på samma sätt, och som med afseende på sin sista led erbjuda likhet med sammansättningar, i hvilka andra gudan., såsom Oden, Tor, Frö, ingå. Jag har derföre härnedan upptagit samtliga dylika ortn., jag funnit.

Upl. Vllarakir (prouincia), DS III, 147 (1314; äfven Vllæraker III, 274, år 1316, Wlderaker III, 228 i en afskr.), nu Ulleråkers här.; tingsstället bar ursprungligen samma namn, formen Uileraker anföres därför hos Styffe från 1323; i hundaret låg ock kronogodset Husaby-Ulleraker (1345), nu Husby, Styffe; VtteraJcyr par. Symbetunum, DS V (1346), äfven Vlderaker, SRP (1389), nu Ulleråker, Simtuna; Vllabolstad, DS IH (1316), nu Ullbolsta, Jumkil: l/llabride, SRP (1353), •*k. Ullbro i Tillinge"; Ullfors, Tierp; Vllatanum, DS IV

(1335), nu Ultuna, Bondkyrko s., Ulleråkers här.; UUevi, Bro.

Ulls namn torde ock ingå i Vlstatum (Sueno de V.; af ett Ullstadha?), DS Hl (odat.), Ekeby, samt i Ulleniuna, Skepptuna. Ett par andra möjligen hithörande namn äro FZ-

dun (för *Uldvin ?), DS IV (1331), nu Ulna, Ö. Ryd, (den nuv. formen förekommer redan a. a. s. 457, år 1335, "in Vlnnoo", och V, 322, "in Vlnu"), och Ulsa (för Ullstadha?) i "de VI-sum", DS V (1344), Lena, enligt reg. möjligen nuv. Uggelsta.

Sdm. Ullælund ("i Jæjfrirs sokn ... i Vllælunde", DS V, år 1344); Wttalundum, SRP (1356), nu Ullunda, Ytter-Selö; UUavn, SRP (1366), nu Ullevi, Gåsinge; Vllæui par. S. Nicolai, DS IV (1330), nu Ullevie; Wllaui "in par. Sorunde", DS IV (1331), nu Ullevi; Ullevi, Vingåker.

Ullaberg, Björnlunda har erhållit sitt namn först i nyare tid.

Ner. Ull avi, Kil (en borglemning i Kil kallas enligt Hofberg Ullaviklint); Ulldvi, Sköllersta.

Hit hör möjligen ock Wluardha (Ulvardba), SRP (1384), som i reg. förmodas vara nuv. Urvalla, Götlunda.

Vml. Ullnäs, Grythytte, Ullersäter, Näsby; Vllawi, SRP (1389), nu Ullvi, lrsta (i samma bref förekommer ock ett Vila-by, som i reg. anses felskrifVet fór Vllavy samt äfven motsvara nuv. Ullvi); Ullvi (Ulfvi), Köping; Vttawy, SEP (1382 m. m.), nn Ulfvid, Munktorp.

Hit hör möjligen ock Ulsa ("in Vlssum"), DS IV (1330),

gård under Vesterås kyrka.

Dal. Vllevi D. Dal. (1450 m. hl), nu Ullvi, Leksand.

Ångml. Uldanger s., Styffe (1316), nu Ullånger.

Ovisst är, om Ullbergsträsk, Jörn, Vb., kan höra hit.

Värm. Ullvettern, sjö i Bjurkäm (Örebro län); jfr namnet på den dermed sammanhängande sjön Frövettem; UUœrö, Nidhra och Öffra, socknar, Styffe (1440; Ulj&ær ö, VGL), nu N. och Ö. Ullerud; Ullerörsälfven, det gamla namnet på Klar-älfven; DS I, 605 (1282) förekommer "in ampne Wllærørh."

Måhända hör ock Ulleshyttan, Gustaf Adolf, hit. Ulleberg,

Karlstad, kan vara ungt.

Dalsl. Utterö, gård under gamla Nes g., Styffe s. 137 not 1 (1421; i sammanhang härmed nämnes i samma pergamentsbref en gård Odhensö), är väl samma ställe som nuv. Ullerön, Ed. Dessutom upptar Lignell Uttdaln, Rölanda, och UMön, Tydje.

Vg. Uttarydh i Kinds här., SEP (1383); TJUasyo s., Styffe (1413), nu Ullasjö; Uttersund, Senäte; Uttstorp(?), Forshem; Ullervi s., Styffe (1278), nu Ullervad; jfr ock Ullærvis bro, bro öfver Tidan vid Ullervad, VGL. Hit hör ock Ullene s., Styffe (1449), nu Ullened, i hvilket namn vin synes ingå; i denna socken ligger en gård Ullevi.

Ullstorp, Hagelberg, hade enligt Silfverst. D. I, 274 förr formen Vlffstorp.

Ög. Uttabolstad, SEP (1367 m. m.), nu Ulberstad, Skärkind; VUakalf, SEP (1386; dat. Wllakalfwe 1384), nu Ulle-kalf, Högby (är Vllacalff, "col. sub Öjabro", ort i Härberga, DS IV, år 1337, att sammanställa härmed?); VHastempna(?), DS El (1317), nu Ullstämma, Landeryd; Wlzthorp(?), SEP (1385), nu Ullstorp, ö. Eyd; Ulleved, Hogstad; Ullawi, SRP (1376; skrifvet Vllaui 1399), nu Ullevi, Järstad; Ullavi, SRP (1381), nu Ullevid, Kimstad;

Wllaui, DS III (1318) samt flere-städes i medeltidshandlingar, hvarest äfven skiljes mellan Lilla och Stora U.; nu Ullevi, S. Lars; Ullervi, DS IH (afskr.; äfven Vllaui, SRP, 1385 m. m.), nu Ullevid, Örberga; Vlælue (dat.),SRP (1360), nu Ullälfva, Törne valla; Vlælwom (dat.), SRP (1358 m. m.) nu Ullälfva, Örtomta (troligen samma ort skrif-ves Oldhelfdhum år 1361).

Ett osäkert ord är Vlsbyrgh, SRP (1354), "tr. Ulfsberg i GammalkiT4, då det möjligen är samma ställe, som i SRP (1393) förekommer under namnet Wlfsbergb. — Ett endast skenbart hithörande ord är Ullstorp, Fifvelsta, enär fornformen enligt SRP är Ulfstborp.

Sm. Vllaui par. Vestirwik, DS IV (1340) m. m., enligt

reg. nuv. Ullevi, Gamleby, K.

Hit höra möjligen ock Ulznœs (i texten "origt "Utsnäs),

SRP (1380), nu Ulfsnäs, Öggestorp samt de hos Hyltén-Cav. nämda Ulzarydh (I, 96) och ölsryd (II, 369). Mycket osäkert är på grund af sitt enkla l Ulaas, SRP (1382, nu Ulås,

Voxtorp.

ÖL Ullevi, Gårdby.

Sk. Uttatofta, äldre Wlletoft, Ö. Sallerup; måhända ock Ullebergskrok Svedala, Ullarp, äldre Wllerup, V. Vram, Ullstorp i Hör och Önestad ^se Falkm. 186).

Ulstorp s., Styffe (1435), nu Ullstorp, är osäkert, då sido-formen Ulfistoi*p förekommer så tidigt som 1508. — Ulleröd, Hammarlunda, hette enligt Falkm. förr Ylleröd.

HaU. Ullaryth s., Styffe (1334), nu Ullared.

Eohusl. Ulleråker, Hjerthem, fordom Ullarakr (Holmb.

III, 59).

Njord.

Jag återger på detta sätt, såsom man ända till nyaste tid vanligen plägat, namnet på den gud, som på isl. kallades Njörðr. Den fsv. nom. formen lydde antagligen *Niorper. Ordets vokalförhållanden svara mot dem i hjort, jord m. fl. ord. Den nu stundom använda formen Njärd är bildad dels med tanke på med gudens namn sammansatta ortn., i hvilka dock en gen., älst Niarþar, ingår, dels efter mönstret af det tämligen ensamt stående fjärd, hvarest genitivens vokal synes ha inträngt i nom.Denne gud, om hvilken det i Yafpr. v. 38 heter: "hofum

é

ok hörgum hann ræðr hunnmörgum", tyckes äfven i Sverge, att döma efter de rätt talrika efter honom nämda orterna, varit föremål för ganska ifrig dyrkan. De hithörande ortn., hvilka jag funnit, äro:

Upl. Närdinghundra här., Nærdhin^iahundæri, DS IIL 148 (1314), äfven Nihærdhungahunder Ett, 269 (1316), Nærd-hundæri V, 44 (1341). I detta namn ingår uppenbart gudens namn blott medelbart (ty på den sist nämda enstaka formen synes ingen större vigt vara att lägga), snarast väl ett däraf bildadt patronymiskt ord. Jfr ock namnet på den i här. belägna sjön Närdingen. Nœrdhalundum par. Aeækrö, DS IV, 141 (1329) m. m., nu Närlunda, Ekerö; Ncerthastaff\ SRP (1354), nu Nälsta, Spånga; Nierdhatunum s., DS II, 265 (1298; äfven Nyærdhatunum El, 64, år 1312, Nerthetunum H, 124, år 1291, Nerdhatunum III, 14, år 1311, Nardhetu-num IV, 409, år 1335, m. m., nu Närtuna.

Äfven Nærdhasten, DS n, 259, synes tillhöra Upl.

Sdm. Nœrdhelunda, Styffe (1414; äfven Nerdalund, SRP, 1366), nu Närlunda, Gåsinge; Nœrdhalunda, SRP (1366), nu Närlund, Husby-Oppunda; Nerddestum, DS IV (1334), nu Nälsta, Ytter-Selö.

Ner. Nærdhæm, DS V, 693 (1347; jfr ock SRP åx 1390), nu Nalavi,*) Kräklinge; Nærdhæwi par. Vigby, DS V,

660 (1347; äfven Nærdawi SRP år 1385), nu Nalavi, Viby. Det DS I, 506 nämda “Nærtbawi in Næricbia“ är väl en af dessa orter.

Vml. Nerdalunda, SRP (1386; Nærdhalunda 1392), nu Närlunda, Badelunda.

Jämtl. WUfer i Nioerda nämnes DS IV, 302 (1333). Ög. Nœrdhawi, SRP (1379;, “k. Närby, Drothemu;

Nærdhawi, SRP (1374), nu Mjärdevi, Hagelstad; Nycerdhawi,

SRP (1355), nu Mjärdevid, Slaka.

jBl. Här bör möjligen upptagas det till gudens namn

säkert hörande Niœrdholm Vald. Jordeb. 51, hvarom s. 138

*) ä-ljudet har såsom i vara, kvarn m. fl. ord framfor r förändrats till a, och rd har, såsom ofta dial., öfvergått till l, ursprungligen väl “tjockt".yttras: “Mon det kan være Noije by i Tsanna sogn (Ysane, BL), der ligger på en holm, i Lister herred ?u

Egendomligt är, att i de anförda orden redan i fsv. i efter n vanligen saknas. Detta beror dock säkerligen ej på frånvaro af brytning, utan därpå att ljudförbindelsen m- med följande vokal varit svår att uttala. Något med nia- eller ni<e- böljande fsv. ord har jag ej träffat (frånsedt det gotl. niauta). Betraktar man de tämligen analoga orden med ursprungligt nm-, visar det sig, att nysv. visserligen stundom har kvar j, men att språket ock i några fall befriat sig från den hårda ljudsammanställningen genom sammandragning af iu till y. Så har nysv. nyra jämte njure (den förra formen redan i fsv., Rdq. n, 230), vanligen nypon för njupon, alltid nypa, nysa för äldre niupa, niusa (men njuta). Sannolikt bar derför i detta ord för underlättande af uttalet i bortfallit på samma sätt som i nysv. bärga, äldre biargha, biærgha.

Ti (Tyr).

Namnet på den gud, som på isl. heter Tyr, träffas i sv. i några sammansättningar, af hvilka visar sig, att ordet här har den ursprungligare vok. i bevarad.

En af dessa sammansättningar är namnet på den tredje veckodagen, tisdagen. Ordet träffas i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: “diem martis, som wi kallom tiisdagh, thy at han dyrka-dhis fore örlöghis gudb.“ Så ock i Ordspr. utg. af Reuterd. s. 43: “Tiisdagh ær tima dagh.“

Efter guden är vidare växten tibast, Dapne mezereum, uppkallad. Dial. träffas äfven former sammansatta med en gen.; så dal. tisbast, taisbast; på samma sätt är ock hels. tistbast att förklara (se Rietz, äfvensom Runa 1845, s. 59, där en mängd dial. former äro anförda). Andra dial. former äro tir-, tirs- bast *) Jfr no. ty-, tys-, kjus- bast (Aasen). I äldre sv. förekommer enligt Rietz ock tivedh, hvartill äfven dial. motsvarigheter finnas; jfr no. tyvid, tived. Ett annat dial. namn är taisbär (dal.). Barken kallas i Jämtl. tivebark.

*) r år här utan tvifrel det stelnade nom. märket; jfr da. Tirsdag.Gudens namn synes vidare ingå i kvinnon. Tifriper: ti-

frit (ack.) L. 1000, latin. Thifridis DS IH, 93, Tifridis om olika kvinnor DI, 96, 701, IV, 105. — Ett möjligen hithörande mansn. *Tibrander synes ingå i det jämtl. ortn. Ti-brandsholm (Styffe, s. 354).

Ett ortn. finnes, i hvilket gudens namn säkerligen ingår, nämligen Tiveden, fsv. Tivij&er (VGL), DS I, 738 (omkring 1270) Tyvid, V, 562 (1346) TyuijS; i de sista fellen utmärker troligen y, såsom så ytterst ofta i gamla diplom, ljudet i.*) — Andra sv. ortn. började med Ti- finnas ock, men i dem torde i allmänhet, såsom man vanligen antager, ingå ett motstycke till isl.]&y, trälinna, pir Rigsý. 10 (jfr j&yborinn, fsv. j&ij&borinn, VML, j&ybarn, VG och GL); särskildt synes detta vara fallet med ortn. sådana som Tiarp, Tierp. **) Åtminstone kan saken ej närmare afgöras, då man ej har fomformer, genom hvilka kan bestämmas, om begynnelseljudet älst varit t eller p. — Grimm upptar s. 180 såsom hithörande de sv. ortn. Tistad, Tisby, Tisjö.

Måhända fins pä ett ställe gudens namn äfven ensamt stående bevaradt. Efter denne gud var ett af runtecknen

upp-kalladt. Ett intyg om, att äfven i Sverge förhållandet varit sådant, kan möjligen ligga i den gotl. runinskriften 101, där det enligt Säve som tidsbestämning står: “k suntahr tir brim (d. ä. prim). Här är det dock, såsom Säve påpekar, äfven möjligt att upplösa t ir (verbet är). Hvilkendera tolkningen som bör föredragas, är knappt möjligt att afgöra.

Det Tyr, som af Hyltén-Cav. anföres I, 234, n, X, vågar

jag ej föra hit, då dess ljudförhållanden mycket skilja sig från hvad man enligt ofvan anförda former närmast har att vänta.

*) I det sist anförda brefvet skrifves t. ex. drøtnyng, tymi, fynnæs

m. m.

**) Tibble s., Upl., hette förr Thigbile, Styffe (1343).I Snorraeddan heter det: “eitt gras er svå hvitt at jafnat er til Baldrs brdr“. Man träffar ock i södra Sverge liksom i andra skandinaviska länder på några växter (Anthemis cotula, Pyrethrum inodorum, Matricaria m. fl.) namn, som förutsätta grundformen baldersbrå. Rietz uppger från Bl. ballerbrå, från Sk. baldersbrå (väl en normaliserad form), ballersbrå, ballerbrå; Hyltén-Cav. I, 285 från Sk. ballingsbro, från Sk. och Värend balsebro. Runa 1849 s. 21, där denna växts namn

omtalas, heter det: “För närvarande äro nästan blott vräng-ningar deraf gängse, såsom: Ballensbro, Balsebro, Barbro m. fl.“ — Härmed kan man jämföra de hos Aasen anförda no. formerna balder-, baldur- braa, balderblom m. fl., nyisl. baldurs-brå, fårö. Baldurs braa (Runa).

I ett rim, som Runa 1842 s. 44 anföres efter Wessman

och Sjöborg, förekommer namnet Balder, och det synes ej osannolikt, att bäri innehålles en fördunklad hänsyftning på striden mellan Balder och Höd. Visans ålder synes dock ej kunna närmare bestämmas.

Ovisst är, om mansn. sttifbaltir L. 734 har med gudens namn att göra. Om Balders namn ingår i ortn., är ej fullt

säkert. Baldræstum (dat.) DS III, 221 (1315), nu Ballersta, Halla, Sdm., torde höra hit; måhända ock Baldringe s., Sk. Jfr Palkm. 108. — Nuv. Ballersta, Kumla, Ner. hette förr Baldastom (dat), SRP (1375), och Ballersberg, Ukna, Sm. Baldesberg, SRP (1383), hvarigenom deras sammanhang med gudan. blir tämligen tvifvelaktigt. Nysv. namn, som möjligen kunde ifrågakomma, äro Ballersjö, Åsbräcka, Yg. och Balderum, Vånga, ög. Grimm nämner 1210 ett Baldursberg (?) i Sk. Freudenth. anför från år 1667 Balderö, Sund, Åland. Balders-näs, Steneby, Dalsl. är väl en ung form; Lignell anför sidoformen

Ballnäs. Sandsjö Smål., Disåsen, Brastad, Bohusl., (Holmberg II, 158)

och möjligen några andra. Det är emellertid omöjligt att af-göra, om ordet här står i betydelsen kvinlig gudom eller såsom nomen propr. Af större vigt är Dise offerkälla, Annelöf Sk. (Falfan. 216), där det förra har sannolikheten för sig.

II. De särskilda gudarne.

OdLen.

Svenskarnes dyrkan af denne gud framgår ej blott af främmande intyg, bland hvilka det märkligaste är det af Adam af Bremen, som omtalar, huru i Upsala tempel “Wodan44 fans af-bildad vid sidan af Tor; som vidare om “Sveonernas44 sätt att af bilda honom yttrar: “Wodanem sculpunt armatum, sicut nostri Martem sculpere solent;44 och om hans väsen: 44bella gerit hominique ministrat virtutem contra inimicos44. Ett be-stämdt fsv. intyg därom förekommer i C. Bur., där det s. 199 berättas, huru de hedniska svenskarne drogo den helige Filip-pus “tel mönstar i opsalom ok cuskajbo han tel at ofra marti som suæiar calla oj&en.“ *) Jämförelsen med Mars är af vigt, därför att den liksom skildringen hos Adam af Bremen be-stämdt visar, att Oden i Sverge varit en krigsgud, liksom han tecknas i den isl. literaturen.

Gudens namn ingår vidare i sv. liksom i andra germ. språk i namnet på den fjärde veckodagen. Ehuru väl detta

hos germanerna är en öfversättning af det romerska dies Mercurii, får man för Sverges räkning ej omedelbart draga några slutsatser af denna sammanställning mellan Oden och Mercurius, enär veckodagarnes namn säkerligen genom sydgermanernas förmedling, ehuru redan före kristendomens införande, kommit till den skandinaviska norden (jfr Grimm 111 f.). I fsv. träffas formen (kloJcna) othcnsdagh i VGL II, (asku) opensdagher i SML; opinsdaghcr i ÖGL och Sk. L.; opunsdaghcr i

*) I C. Bldst. “Swear Ok gøta kalladho odliin“ och i en annan

hs, “swea kalladhe odhin“; se s. 979.H. L.; odhansdaghin SRP n. 2697 (1393). Härledningen från den hedniske gudens namn utsäges bestämdt i C. Bur. Det heter nämligen där s. 61 (i fråga om julens namn: “Sua som manghe andre daghar som æn haua nampn af hejbnom afgu-fium ok po cristna dyrkt som opens daghar . ..Likaså heter det ock Sv. Medelt. Bibelarb. I, 68: “Fæmpta dagh*) ka-

ladho hedne romara diem mercurij oc ware fædher odhinsdagh afif enom hednom konunge oc het odhin, thy at the dyrkadho han fore gudh, thy at han war wældoghaster herra i landom i gamblom æwom.“ Här förekommer samma uppfattning af Oden som en historisk person som t. ex. i Ynglingasagan. — På samma ställe heter det ock om Tor, att han var “wældoghaster mz odhine“.

Oden fins ock, såsom Grimm s. 137 påpekar, nämd i ett par sv. folkvisor. Så anropas han i visan om Stolt Herr Alf (Arwidsson I s. 11): “Hielp nu Oden Asagrim44; och i visan om Grefve Guncelin (I s. 69): “Hjälp mig Othin thu kan bäst.44

Denna senare åkallan är lagd i munnen på en kämpe, som skildras såsom en hednisk rese; jfr ock de i samma visa förekommande uttrycken: “Hjälp nu Ulf och Asmer Gry“**) och “hjälp tu nu moder skratt.44 — Den senare sången förekommer emellertid äfven utom Sverge; Arwidson anser till och med den hos honom meddelade uppteckningen vara en öfversättning från da. I densamma nämnas ock bl. a. Widrich Werlandsson, Thidrick utaf Bern, Olger Dansk, hvilka sannolikt åtminstone under denna namnform först temligen sent blefvo bekanta i norden. Därför samt af skäl, som anförts s. 13, torde det vara alt för vågadt att häraf omedelbart draga några slutsatser rörande svenska hedniska förhållanden.

I många trakter af Sverige har allmogen ända in i senaste tider bevarat minnet af Oden. I allmänhet har han emellertid blifvit neddragen till ett ondt andeväsen, Laurentius

Petri talar i sin sv. krönika (enligt Hyltén-Cav. I, 222) om

*) Som första dag räknas här lördagen.

**) Jfr Grundtvig, Danm. gamle Folke v. I, 222, där det i den motsvarande da. visan förekommande “Ulff oc Asmer Grib<; sammanställes så väl med den nyssnämda sv. visans Oden Asagrim som med Oðin

Aesagrá i en visa från Färöarna.den landskunnige runokarlen och afguden, Rike Oden*) be-nämd. Uttrycket runokarl sammanställer Hyltén-Cav. med åtskilliga senare folksägner, i hvilka runkaflar nämnas, särskildt den i Xjudungen upptecknade sägnen om Kettil Bunske och Oden. Otvifvelaktigt är detta drag hedniskt, då Oden i eddasångerna skildras såsom runornas uppfinnare och herre.

Hos allmogen träfias namnet utom såsom Oden och det håraf (genom ett bortfall af den gamla dentala spiranten, h vartill så väl riksspr. som dial. uppvisa många motstycken) uppkomna Oen (i sammans, äfven On-) stundom under formen

Ode (Oe). Denna form anföres af Hyltén-Cav. från olika ställen i Smål., I, 218 (“gif dig Odhan i våld“, i tilltalsform i(Ode kom“, ur tingshandlingar från 1632), H, 31 och VILL. Den

har, på likartadt sätt som jätte, uppkommit ur den gamla formen genom bortfall af n, säkerligen därför att man uppfattade detta såsom best. artikel, hvilket det ju är i den stora massan af på samma sätt betonade ord på en**) Formen har en viss vigt, därför att den visar, att hos allmogen gudens namn bevarats genom oafbruten tradition från forntiden. Ur Oden, såsom detta namn nu genom bokspråkets inflytande uttalas med akut betoning, skulle ej

eu dylik tvåstafvig form kunnat utvecklas.

Hos allmogen förekommer Odens namn företrädesvis i sammanhang med sägnen om den vilda jagten. Ehuru åtskillig medeltidsvidskepelse inblandat sig häri, äro dock grunddragen i denna folktro otvifvelaktigt af urgammalt hedniskt ursprung, sannolikt till och med äldre än den utveckling i uppfattningen af Odens väsen, som ligger till grund för eddornas skildring af denne gud. Särskildt synes denna sägen hemmastadd i Smäl. Här begagnas uttrycken “det är Odens jagt", “det är Oden, som är ute och jagar“, “Oden är ute och far“,

uOdcn far torbi“ (se Hyltén-Cav. I, 216, 220). Äfven förekommer om samma naturföreteelse, som eljest kallas Odens jagt, med en något olika uppfattning i Unnaryds s. uttrycket

*) Huruvida rik liär är ett gammalt med förändrad betydelse från

hednisk tid kvarstående epitet, att jämföra med rikir tivar i j&rymskv., eller blifvit användt med syftning på Oden som en rikedomens gifvare, såsom iian ofta framträder i folksägner, vågar jag ej afgöra.

**) Jfr dat. Odhenom i det längre fram anförda st. hos Olaus

Petri.Odans eller Odens här (a. a. II, 42, V). — Äfven i Og. förekomma dylika föreställningar; här begagnas uttrycket “Oden jagar44, äfven (med “folketymológisk44 ombildning af Oden) nord-jagten (a. a. II, VI). Till samma krets af föreställningar hör den hos Rääf I, 68 meddelade sägnen från Ydre; här angifves dock intet namn på den vilde jägaren. Däremot anföres II, 60 från samma trakt Oden i betydelsen den onde. — I Sk. förekommer uttrycket Noens jagt, där Noen säkerligen är en

ombildning af Oen, Oden*) (Hyltén-Cav. H, VI). Uttrycket Odens jagt angifves dessutom för Sk. af Rietz s. 481. — I

Bl. har man yttrandet 44Noen far i luften44, a. st. — I Hall. förekommer uttrycket Odens jagt norr om Halmstad enligt

Möller, Ordb. öfver Hall. landskapsm. s. 138.**)

En beslägtad föreställning träffas i Upl., Roslagen, där folket begagnar uttrycket 44Oden far förbi44 om en eldkvast, som man tycker sig nattetid se fara genom luften. Här framstår dock Oden mera såsom en nattlig gengångare, som lyser på

sina i jorden gömda skatter (se Hyltén-Cav. II, VII).

Oden tänkes vanligen deltaga i den vilda jagten ridande på en hög svart eller hvit häst, ibland åkande efter stora svarta hästar (a. a. I, 221; II, VI; Rietz). I sammanhang med denna föreställning stod den för några mansåldrar tillbaka i Smål. öf-liga plägseden att offra eller gifva till Odens hästar ***) liksom det för ej så länge sedan på flere ställen i Sk. och Bl. förekommande bruket att, 44då man högg säd, lemna en liten hörna till foder åt Odens hästu. Från alla tre landskapen upp-gifves äfven formen Noens häst (se Rietz under Noen, Oden.)

*) Måhända framkallad af en viss skygghet att nämna gudens rätta namn.

**) Från Bohusl. känner jag väl ej något dylikt uttryck, men att liknande föreställningar funnits äfven här, kan man se af den hos Holmberg Hl s. 24—25 anförda folktron. Sägnen om den nattliga ridten på en svait häst med lösa skor liknar så afgjordt de i andra landskap förekommande skildringarna af Odens jagt, att man måste antaga, att den i den bohusl. sagan omtalade lagmannen Lauritz Olsson Green — på samma sätt som andra historiska personligheter i olika delar af Danmark och Tyskland — här trädt i stället för Oden. — Jtr ock a. a. II, 174 och 823. — Äfven i Värm. fins sägnen om den vilda jagten; se Mannhardt, Baumkultus 137 (efter Borgström).

***) Förloppet härvid finnes beskrifvet hos Hyltón-Cav. I, 212.— En af Rääf i norra Smål. antecknad läsning mot “floget44

hos hästar böijar

Oden står på bergen,

han spörjer efter sin fåle.

Enligt Afzelius I, 4 visar man i Asa s. i Smål. Odens stall och krubba. — I Högsrum s. på Öl. finnas stora stenar kallade Odins flisor, om hvilka det gått sägner, i hvilka äfven Odens häst förekommer (Grimm 141 efter Ahlquist.) — I den s. 30 anförda Ydre-sägnen uppträder jägaren på en hög häst och lemnar efter sig till belöning åt smeden, som matat hans jagthundar, en hästsko af finaste silfver. — I Vg. har man enligt Afzelius I, 4 sägner om, huru Odens hästar betat på de ängar vid Sätuna, som nu kallas Onsängarna. — Afven i Upl. måste dylika sägner förekommit enligt Geijers yttrande: “om hans (Odens) jagt och hans hästar ha berättelser varit gängse i flera landsorter, såsom i Vpland, i det på hedend omsminnen så rika Småland, äfven i Skåne och Blekinge44 (sv. folkets hist.

s. 95).

På sin nattliga jagt åtföljes Oden i den sm. sägnen af två svarta raggiga hundar (Hylten-Cav. I, 216); enligt meddelande

af Amanuens Lindal föreställer man sig honom här äfven följd af en otalig mängd hundar. Jfr ock de två stora hundarne i Njudungssägnen om Kettil Runske (a. a. II, VH). I Ydre-säg-nen omtalas två stora jagthundar. — I sammanhang härmed står det på flere ställen i södra Sverge förekommande uttrycket Odens hundar om vissa flyttfågelarter, som uppe i luften låta höra ett egendomligt ljud. I Värend säges “det är Odens hundar, som höras i luften44 (a. a. I, 216). I Sk. talas om Noens hundar (a. a. II, VI), äfven, med folketymol. ombildning, Noaks hundar (Rietz; af berättelsen, att de jaga en trollpacka, synes sammanhanget med den vilda jagten). I Bl. förekommer Odens hundar (Rietz). Med afseende på Hall. yttrar Möller (a. a. s. 137): “0(d)ens hundar kallas (söder om Laholm) några flyttfåglar, hvilka vår och höst låta om aftnarna höra ett skällande

läte44.

Vidare ingår Odens namn sannolikt i det värendska noa-skeppet, namn på skyarne, då de antaga form af en lång strimma; äfven i vissa delar af Värend är Oden bekant under namnformen Noen, Noe (jfr Hyltén-Cav. I 258 f.) En liknande moln-

bildning kallas i Sdm. enligt meddelande af Kandidat S. Boije, Noaks ark, säkerligen en senare omtydning af ett gammalt hedniskt uttryck, hvari Odens namn ingått (jfr “Noaks hundar44). — Skeppet SUöblaönir, troligtvis älst en mytisk uppfattning

af molnet (se Mannhardt s. 90, 237), tillkrifves Oden i Ynglingas.

I sammanhang med uppfattningen af Oden såsom förnämligast krigets gud står den i Värend förekommande benämningen Odens foglar om alla de skilda arterna af korpslägtet (a.

a., I, 213).

För öfrigt skildrar den sv. folksägnen Oden i allmänhet som en gammal man, skallig och med långt grått skägg. Folktron tillägger honom en sid och vid hatt eller en stor öfver hufvudet neddragen hufva samt en hvit eller hvitgrå rock; i den ofta nämda Ydre-sägnen uppträder jägaren klädd i harnesk.

I en hos Hyltén-Cav. H, V efter P. Rudbeck anförd gammal Värends-sägen förekommer Oden med spjut i handen; enligt andra sägner bär han en stor staf. I Värend förestälde man sig honom äfven med arborst på ryggen, och man talar om Odens pilar (a. a. II, 233, IH); detta drag torde vara urgammalt. I den yngre sägnen har en bössa trädt i stället

Nämnas må ock, att man i Asa, Sm. visar Odens graf, (a. a. I, 131). Samma fornlemning åsyftas väl af Tuneld, då han talar om Odens kulle, en större grifthög i Asa s. — Odens graf visas enligt Tuneld ock i Odensjö s., Sm.

Ett uttryck, hvari vidare gudens namn ingår, är tjäna Oden. Det förekommer, så vidt jag vet, först hos Olaus Petri

• _

(sv. krön., utg. af Klemming, s. 13): “Men lijkare (än att våra förfäder dyrkat Oden för att få hjälp i strid) är thet at the haffua dyrkat honom för rijkedomar skul, at the skulle få godz och peninga noogh, och ther aff pläghar man än nu seya, at the tiena Odhenom som monga peningar och rijkedomar sam-manslagga.44 Samma uppgift träffas hos Loccenius (se Geijer, Svea Rikes Häfder s. 152). — I Finvedssägner om huru jät-tarne, då de blifvit gamla, “ödde sig själfva genom att stupa utför branta berg44, kallas detta att offra sig till Oden (Hyltén-Cav. II, 441).

I allmogens svordomar ingår ock Odens namn. A. a. T, 228, anföres efter P. Rudbeck från Sm. uttrycket Oden ta mig, hvarjämte detta äfven uppgifves för Sdm. Uttrycken kors förOden, ta mej Oden, far titt Oden, Dä w Oen anföras af Rietz för Sdm., Ög. och Sm*). — Oden i betydelsen hin onde angifves för Ög. af Ihre, dial. lex., och Kalén. — I sammanhang härmed må nämnas uttrycket odenstyg om hvarjehanda onda andeväsen: “älfvar och vättar, och jag vet ej hvad för odens-tyg“ (Rdq II, 108 efter Gaslander). Med ungefar samma betydelse anföres af Hyltén-Cav. I, 228 efter P. Rudbeck “onroot eller Odens root eller quarlåtenskap M; H, VIII ändras onroot till oa-rot, och detta uttryck, äfven foens oa-rot (jfr. s. 29), nämnes såsom ännu brukligt i Skatelöf s., hvarest äfven om hus där man lefver illa, säges: “där är visst självfve Ode“ **). Ihre anför dial. lex. ett vg. oahol stygt ställe, kyffe, som synes mig vara bildadt af Oden (Ode, Oe) i betydelsen ond ande.

Odens namn ingår i det af Rietz för Götaland uppgifna fågelnamnet odens-svala, ardea nigra. Ordet finnes åtminstone

äfven i Ner.; Hofberg 245. — I Runa för 1849 omtalas s. 21?

att växten odört, cicuta virosa, hos flere författare från 1(300-talet, såsom Bromelius, Palmberg o. a. förekommer under namn “Odört och Odens ört", “Odört eller Odensörtu. Tillika uttalas dock den förmodan, att namnet Odensört är att anse som författarnes godtyckliga utvidgning eller vrängning af odört ***). Hvad som emellertid ger deras uppgift särskild vigt och onekligen ganska starkt talar för dess riktighet är det a. st. äfven anförda äldre ty. namnet på samma växt Wodendunclc (efter

Smidts da. Lægebog af år 1546). Det kunde ligga nära att

uppkalla denna starkt verkande ört efter Oden, hvilken genom att både i norden och Tyskland nämnas i besvärjelseformler för botande af sjukdom framstår såsom en läkekonstens gud, liksom den mot honom svarande indiske guden Våta i Veda anropas om helsa och läkedom f).

*) Med afseende på liknande uttryck från Danmark kan jämföras Geijer a. st.

**) Ur en besvärjelse, som synes öfvorsatt från da., anföres a. a. I,

423 ond rot.

***) Till de exempel på denna kortare form. som i Runa anföras från äldre tid, kan läggas odhyrth, odhyrt i ordspr. utg. af Reutcrdalil,

n. 744 och 1028.

Q

t) Det synes mig ej omöjligt, att formen odört innehallor ett mot Våta omedelbart svarande namn Opr.

m

3I personn. ingår Oden ej ofta i något af de nord. språken. I Sverge förekommer det i kvinnon. Opindisa (se s. 26). Ett mot det i Danm. ej jnst sällsynta mansn. Ojfönkarl (se t. ex. H. Feters. 44) svarande Odinkarl träffas dessutom i ett dom-

bref från ög. (1435); se Styffe 188 not 2. Ett härmed be-slägtadt Opinskarl synes vidare ingå i ortn. Onskarby, Tierp, UpL — DS IV, 54 nämnes i en afskr. en borgare i Stockholm

HUdébrandus östenkarsson; utg. förmodar, att det sista, troligen på något sätt förderfvade, namnet står för Othen-

Tcarsson.

I ortn. är däremot Odens namn en vanlig beståndsdel.*)

Jag har antecknat följande:

Upl. Odensåher, Almunge; Odensby DS III, 92 (odat.), nu Onsby, Alunda; Odensfors, Tierp (Tuneld); Odhinshnrgh

s., Styffe (1392; Othinsbarg DS II, 12, år 1286), nu Odensala; Opinsholmi (dat.) DS III (1315), enligt reg. “forte in

par. Byd, prov. Danderyd"; Odensholmen, Hammarby f);

Odhinsland (1369, äfven Othænsland, 1375), SRP, “tr. Ons-

lunda i Alunda s.“; Odenslunda, Fresta f); Odenslunda, Frö-sunda f): Odinslunda by, Styffe (1302), nu Onslunda, Tensta;

Onsike, Tibble.

Onsta, Tierp, hör däremot ej hit, enär det enligt reg.

till DS IV är att sammanställa med “Olstadhe par Tyerpp“ s. 259.

Sdm. Odhinsheke DS IV (1331; Odinseke, SRP, år 1365), nu Onsike, Ytter-Selö.

Dessutom anför Bergström s. 29 ett Onsberga samt s. 20 ett Onsala, som fordom hetat Odinsala.

*) Föga troligt är att i dylika, åtminstone i något nämnvärdt antal fall, Oden är vanligt personn. Visserligen förekommer på detta sätt Othen, Odin. Oden någon gång, i Norge, Danmark och England (se H. Peters. 44, 45; Cl. Vigf. under OOinn), men som det synes, mycket sällan. Och i Sverge har jag ej funnit något säkert dylikt fall; på

“Othin i Husarö", Silfverst. D. I, 438 i en, såsom det synes, “på flera ställen felaktig11 afskr. kan jag ej lägga någon vigt, då det så lätt kan vara miss-skrifning fór öthin. — I en mängd af ifrågavarande orta. anger fór öfrigt senare leden (där den t ex. är harg, vi, lund, sal), att den förra är gudan.

t; Fins nämd i en 1673 skrifven förteckning på upl. minnesmärken, införd i Runa 1848.Ner. Odens backe, Asker; Odhinsm SRP (1385), nu

Odens vi, Viby.

Vml. Odensnäs, Vestervåla; Onsyö, D. Dal (1548), nu Onsjön, Norberg; Onsjö, Vestanfors; Odensvi s., Styffe (1399), nu likaså. En gård Odhinswi i den lika nämda s. förekommer SRP (1351).

Hels. Onsäng, Ljusdal.

Jämtt. Odensala, Brunflo.

Värm. Odenstad, SRP (1361), likaså nu, Gillberga. Dalsl, Odhensö i den gamla Nes s., Styffe 137 not. 1 (1421); synes vara att sammanställa med nuv. Onsön, Ed.

Kan Odhnemskog s., Styffe (1397), nu Ånimskog, höra

hit?

Vg. Odensåker sv Styffe (1371; Odinsakyr DS V, år 1345), nu Odensåker; Odensberg, Edsvära; Odens kulle Gökhem (Tuneld) *); Odhens kyælda, gränspunkt mellan Gudhems kloster och Håkonatorp, DS II, 23 (1287); Onskälla på Hälleberg (Rietz s. 789); Odenslunda Plistad; Onsered, T v ärred ; Onsjö, Larf; Onsjö, Naglum; äfven formen Odensjö anföres af Tuneld; Othensö, SRP (1371), “k. Onsön i Thorsö s.

»

Vg.“ Uppenbart är det samma ort som i POL uppges under

namn af Odensö, Torsö s.

ög. Odhensaker, SRP (1382), nu Odensåker, Kuller-stad; Odensberg, Nykyrka; Odensborg och Odensfors, Vreta kloster; Odensgöl, Yxnerum; Odenstomta, Kuddby.

DS I, 278 nämnes “par. Kullarstadha Odhins<et“, som synes tillhöra Linköp. stift. Det torde således vara det nyss nämda Kullerstad (med gården Odensåker!).

8m. Odensås, T veta, Odenslanda, Vederslöf (med en

Odens lund; Hyltén-Cav. I, 138); Odhinsredha s. SRP (1389; äfven Odhensrydh 1418, Odensöryth 1413, Styffe), nu Odensjö**); Odensjö, Barnarp; Odensjö, Skatelöf. Gården har väl sitt namn eiter Odensjön, en del af Åsnen, se Hyltén-Cav. I, 130. Odensvallahult, äfven skrifvet Odensvalah. ***), Urshult;

*) “Man skall fordom här dyrkat Oden“.

**) “I O. skog fins ett monument i form af ett altare, som anses helgadt åt Oden. Äfven fins här en graf kallad Odens grafTuneld.

***) Är den senare namnformen den ursprungliga, är väl ställets namn bildadt af fågel-namnet O den svala.é

Oihinswi s. SRP (1384: Odhensvi Styffe, år 1408) nu Odensvi, K.; Odhenswi SRP (1351), äfven O demøø DS V, 261 (afskr.), nu Odensvi, Högsby, K.

01. Om de stora stenar, som nämnas Odins flisor, Högsrum, och Odinsten, Högby, samt om dem gående sägner se Grimm 141 (efter Ahlquist).

Othanby (1279) hör väl trots den af Styffe från år 1456 anförda formen Odenby ej hit, då den nuv. formen är Otten-by (Ås).

Sk. Odensberg (se Grimm 139); Onsema(?), Fagerhult (Falkm.); Ofhœnshœreth, Vald. Jordeb., nu Onsjö här.; Othins-lunda s., Styffe (1430), nu Onslunda; Odensjö, Röstånga, Onsjö häi*. (Falkm.); Othenströö, socken och sätesgård i Onsjö här., Styffe (bl. a. 1350), nu Strö eller Onsjö-Strö; Othensworœ*) DS IV (1340), nu Onsvala, Tottarp; Othinsöö s. Styffe (1406); det nuv. namnet Ösjö, motsvarande ett gammalt Öisyöö (1327;

se Falkm.), torde vara ett helt annat ord.

Nuv. Odenryd, Gustaf, hör ej hit, då den äldre formen

är Udileröd (1624), Falkm.

För åtskilliga af de anförda sk. namnen träffas fór ofrigt flere gamla former hos Falkm. 161 m. fl. st.

Sall. Othensalæ s., Styffe (1403; Othænsale Vald. Jordeb.), nu Onsala; Odensjö SRP (1377), nu Onsjö, Söndlmm.

Fivd. Hit höra Onsby i Esbo och Odensö i Pojo s., Nyl. enligt Freudenth. Nyl. ortn. s. 25. Vidare anför Rietz såsom finska ortn. Odensnäs (1 mil från Nådendal) och Odens-holm, Pojo, af hvilka dock det sista kan vara detsamma som det nyssnämnda Odensö, äfven i Pojo. — En falsk antikvitet är däremot enligt Freudenth. Eg. Fin. ortn. s. 18 noten hem-mansn. Odinsnäs i Snappertuna kapell af Karis s., hvilket namn blifvit till först på 1830-talet.

Odens namn ingår vidare sannolikt i Odinsholm (äfven Odensholm, Odesholm m. fl. former) utanför Estlands kust. öns namn uttalas nu Ootsholm, hvarmed kan jämföras otsdag,

*) Den af Falkm. äfven anförda formen Öthenswarœ kan väcka tvifvel, om detta namn verkligen hör hit, i det den synes ange sammanhang med det i sv. medeltidsurkunder ej just sällsynta mansn. Öåhin isl. Auðunri) ; den kan dock bero på felskrifning, enär flere gamla former af detta ortn. med o finnas.det på Nuckö brukliga namnet på onsdagen. Jfr Russwurm I, 132 f., hvarest äfven omtalas sägnen, att Oden med sina skatter ligger begrafven på

ett ställe på ön.

En sv. ort Odhinstum, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes Silfverst. D. I, 409.

Odens tillnamn.

I den isl. literaturen förekommer en högst betydande

mängd sådana. Till några af dessa kunna med mera eller

mindre sannolikhet sv. motsvarigheter uppvisas. I de flesta fall är det dock svårt att med full visshet ådagalägga öfver-

ensstämmelsen.

Ett mot isl. Gautr svarande Göter anses af Säve, Gudan. 76 ingå i namnet Gösta, äldre Gözstaver, Göstaver (Rdq II, 263; i de gamla diplomen vanligen latin., t. ex. Gødstauus

DS I, 453, Gøzstawus III, 16, Gøstams I, 140; bärafdetnu

vanliga Gustaf). Denna härledning passar val samman med senare ledens betydelse; “Odens staf*4 var en för de gamle nära liggande omskrifning fðr spjutet, och namnet blefve således ungefar liktydigt med Asger. Den synes därför vara att föredraga för sammanställningen med folkn., hvilken for öfrigt träffas redan bos Peder Swart, som tolkar Gustaf Vasas namn

••

(“Götstaff“) Baculus Gothorum. — Afven i några andra namn

såsom Göte (t. ex. DS III), Götar (latin. Gøtarus DS III), Götmar SRP, Götulver, DS IV träffas ett Göt-, som här dock kan sammanställas med folkn. Sammanhang med Odens ifrågavarande namn för dylika bildningar antar Maurer, Bekehrung II, 50 not. 19. Att på likartadt sätt bildade namn förekomma äfven på ty. ståndpunkt, bevisar åtminstone ej omöjlighet af dylikt sammanhang, då spår af Gaut som gudan. finnas i Tyskland; se Grimm 345.

Möjligt är vidare, att det i några ortn. ingående Göts-syftar på Oden. Sådant kan t. ex. vara fallet med Gözstadha, Styffe (1393), nu Gösta, Vånga, Ög. Men man kan här ock tänka på mansn. Goter, isl. Gautr (egentligen väl ett som det på Nuckö brukliga namnet på onsdagen. Jfr Russwurm I, 132 f., hvarest äfven omtalas sägnen, att Oden med sina skatter ligger begrafven på ett ställe på ön.

En sv. ort Odhinstum, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes Silfverst. D. I, 409.

Odens tillnamn.

I den isl. literaturen förekommer en högst betydande

mängd sådana. Till några af dessa kunna med mera eller

mindre sannolikhet sv. motsvarigheter uppvisas. I de flesta fall är det dock svårt att med full visshet ådagalägga öfver-

ensstämmelsen.

Ett mot isl. Gautr svarande Göter anses af Säve, Gudan. 76 ingå i namnet Gösta, äldre Gözstaver, Göstaver (Rdq II, 263; i de gamla diplomen vanligen latin., t. ex. Gødstauus

DS I, 453, Gøzstawus III, 16, Gøstams I, 140; bärafdetnu

vanliga Gustaf). Denna härledning passar val samman med senare ledens betydelse; “Odens staf*4 var en för de gamle nära liggande omskrifning fðr spjutet, och namnet blefve således ungefar liktydigt med Asger. Den synes därför vara att föredraga för sammanställningen med folkn., hvilken for öfrigt träffas redan bos Peder Swart, som tolkar Gustaf Vasas namn

••

("Götstaff") Baculus Gothorum. — Afven i några andra namn

såsom Göte (t. ex. DS III), Götar (latin. Gøtarus DS III), Götmar SRP, Götulver, DS IV träffas ett Göt-, som här dock kan sammanställas med folkn. Sammanhang med Odens ifrågavarande namn för dylika bildningar antar Maurer, Bekehrung II, 50 not. 19. Att på likartadt sätt bildade namn förekomma äfven på ty. ståndpunkt, bevisar åtminstone ej omöjlighet af dylikt sammanhang, då spår af Gaut som gudan. finnas i Tyskland; se Grimm 345.

Möjligt är vidare, att det i några ortn. ingående Göts-syftar på Oden. Sådant kan t. ex. vara fallet med Gözstadha, Styffe (1393), nu Gösta, Vånga, Ög. Men man kan här ock tänka på mansn. Goter, isl. Gautr (egentligen väl ett sompersonn. brukadt folkn.: "en götisk man"). — Sockenn. Göss-lunda, Vg. hör ej hit, då dess äldre form är Gythislunda, Styffe

(1367).

I ortn. sådana som Götaui SRP (1399), nu Götevi eller Götvik, Ekeby, och Götavi, SRP (1352 m. m.), nu Götevi, Vallerstad, båda i Ög.., ligger det närmare att tänka på sammansättning med folknamnet i gen. pl. än en motsvarighet till den i isl. om Oden äfven använda namnformen Gauti. Samma torde förhållandet vara med de i Ner. belägna Götatvi, SRP (1354), Vinteråsa och Göthalunda s., Styffe (1427), nu Göt-lunda, då Ner. möjligtvis ursprungligen tillhört Götaland (se Tergberg, den äldsta territor. indeln. och förvaltn. i Sverige, s. 14).

Ett annat isl. namn på Oden, som möjligen ägt motsvarighet i fsv., är Hår, den höge. Att nämligen detta namn, och ej blott adj. har i sin egentliga betydelse hög, ingår i det ej just ovanliga mansn. Hamunder (t. ex. latin. Hamundus DS m, 98; jfr ock åtskilliga härmed sammansatta ortn. i SRP),

isl. Håmundr, synes ganska troligt, om därmed jämföras namnen Gup-, As-, Ræghin-, por-, Frö-munder; vanligen är det ock subst., som bilda första led i namn på -munder. — Detta Odens tilln. torde vidare ingå i mansn. Hasten, isl. Håsteinn; jfr Gup-, por-, Frö-, Vi-sten. Då namnet Sten säkerligen älst gifvits med syftning på den heliga offerstenen (se Maurer, Bekehrung II, 196), passar sammansättning med gudan. här väl. Namnet träffas t. ex. DS Hl, 67 såsom Hastanus, i SRP

—

under den sv. formen Haasten. — Afven andra med Ha- började fsv. namn finnas, såsom Ha-friper (Hafridis DS II, 16 m. m.), -kon (flerest.), -riker (DS DI), -ulver (L. 824), -mper (Havith SRP) samt Havar (DS III), utan att jag dock af dem vågar draga bestämdare slutsatser. — Diet. fattar namnet

hasvi L. 381, haosvi L. 380 (väl samma person; båda i UFT) såsom ett kvinnon. med grundbetydelsen "des Hohen Heiligthum"; detta synes mig dock tvifvelaktigt, enär mig ve-terligt kvinnon. på -vi eljest ej förbindas med föregående led i gen.*)

*) Ordet kan lika väl vara mansn. och kunde i detta fall förklaras som best form af ett adj. motsvarande isl. höss grå; jfr träln. Hösvir

i Eigsp.Afven i åtskilliga ortn. ingår har; i allmänhet torde det här vara rent adj., blott utmärkande höjd, dock ligger det i några fall nära att tänka på betydelsen den höge, Oden. Så i Hasta, SRP (1392), om man härmed jämför namnet på den s., hvari orten ligger, Odensala (Upl.); här kunde gen. Has ingå. Jfr ock Falkm. 137. — På grund af senare leden kunde man ock tänka på Halunda (Ericus in Halundum, DS HI, år 1311), nu Hållunda, Tibble, Upl. — Särskildt frestande är att

söka en påminnelse om Oden i namnet på det ej långt från sistnämda ort belägna Håtuna, där ju det gamla Sigtuna låg, hvars namn bestämdt erinrar om "Hropts sigtoptir* i Völuspå; ortn. Torstuna, Frötuna, Ulltuna, Närt un a träffas alla i Upl. För den vanliga förklaringen talar dock det isl. appell, hátún hög plats.

En svag gen .form motsvarande den i Hávamál synes ingå i Havamyr (Kytiluastus de Hauamyri), DS II, 602 (1310).

En motsvarighet till Odens isl. binamn Herjcm har men velat finna i det i några sv. lagar såsom okvädinsord

nämda hœriansun, herians son, hœrienson (se Schlyter). Såsom Docenten F. Tamm för mig påpekat, har emellertid detta sv. ord, som endast förekommer i fyra tämligen unga lagar,

nämligen Söderm. L., Bjärk. R., M. Erikssons Stadsl. och Christoffer s Landsl., direkt motsvarighet i medeltidens lågtyska. I äldre da. synes ordet ej häller förekomma, men väl senare; det da. hœriœnskeeth, “nequitia“, visar sig genom ändeisen vara en från ty. lånad bildning. Jag tror därför med Docenten Tamm, att detta sv. ord är ett ty. lånord; hvilken betydelse det ty. ordet ursprungligen haft, är för mitt nuv. syftemål utan betydelse. — I den isl. literaturen förekommer Heijans sunr, äfven sammanskrifvet herjanssonr, flerestädes, i allmänhet såsom rent okvädinsord, utan att röja något slags sammanhang med

Oden *). I Rolf Krakes S. (Fornaldar S. I, 107) kallas till

och med Oden själf 44herjans sonrinn enn fúli ok enn <5trúi“. — Afven det isl. uttrycket torde bero på lån från lågty., hvar-

*) T. ex. Flateyjarb. (Christ. 1860) I, 256: .. . mer þ&tti æiga at læida dræingium ok herians sonum pdX at huerr putuson kallade mig

fodur at ser; j&idreks 8. (Christ. 1853) (106 : J&ann friå skal ok setia,

at eigi J&ori hverr herians son at bioda mer einvigi (variant till : hver bickia eð& greybaka) m. m.fór äfven det isl. adv. heijansliga, som synes vara bildadt efter let ty. heriensliken, talar.

I isl. forekommer Uarl väl ej egentligen som tilln. till Oden, men begagnadt om honom (egentligen i betydelsen åldring*» jfr Hårr, gen. Hárs). I den bekanta vers, som i Snorraeddan lägges i Lokes mun, då han såsom />ökk uppfordras att “gråta Baldr or helju“, kallas Balder “karls sonrw, den gamles, Odens son. — Det ligger nu nära att söka én ursprunglig hänsyftning på Oden i namnet Jcarlvagnen eller karlavagnen på en stjärnbild, som den germ. folktron satt i förbindelse med denne jud. Hos nederl. diktare från 15:de århundradet träffar man aämligen uttrycket Woenswaghen, i en del af Tyskland Hac-kelbergs Gespann fse Mannhardt 132), och på nord. ståndpunkt bör, såsom Bugge påpekat, rei<5 Rögnis i Sigrdrifum. förklaras l öfverensstämmelse härmed. — Hvad det sv. uttrycket angår, kan jag, då jag ej känner det från riktigt gammal tid, ej be-stämma dess ursprungliga form. Redan i Gustaf I:s bibel träffas (Job 9, 9) Karlawagnen, hvilket såsom innehållande en gen. pl. ej omedelbart kan syfta på Oden. Härjämte fins dock äfven hos Spegel Karl-wagn, och dial., i Vg., träffas enligt Runa 1843, s. 15 noten rent af har svagnen. För dessa uttrycks större ursprunglighet synes det da. Karlsvognen tala. — I isl* synes blott det icke sammansatta vagn förekomma*).

Grimm erinrar 138 f. vid omnämnande af fty. ortn. såsom Wodenesweg o. d. om Upl. L. Jcarls vægher om allmänna landsvägen. Här har man dock säkerligen ej att se någon påminnelse om Oden, då uttrycket fullständigt lyder “karls vægher ok konungs“, samt, såsom Schlyter i ordboken visar, i flere juridiska uttryck karl i betydelsen den enskilde ställes i motsats mot konungen.

Däremot torde ett katt karl (jfr Rdq. H, 30) med syftning på guden ingå i ortn. Kalswi, DS IV (1335), nu Kalfs-vik, Österhaninge, och Kalswi, DS V (1345), nu Karlvik, S. Nikolai, båda i Sdm. Åtminstone vet jag ej någon bättre för-

*) Mot den ofvan gifna förklaringen synes det i Rimbegla förekommande kvenna-vagn om Lilla Björnen strida; dock är det väl ej omöjligt, att detta uttryck uppkommit i följd däraf, att man i karl inlagt en annan betydelse, än det här i sammansättningen älst ägt. På likartadt sätt kan ock den sv. formen karlavagnen ha uppstått.klaring att gifva för dessa ord, hvilkas sista led anger en gammal gudstjänstplats.

Måhända ingår namnet Ygg (isl. T g gr) i ett sådant ortn.

som Ygxstadhum DS II, 701 (omkr. 1300; väl nuv. Yxstad, Rogslösa, Ög.) eller i mansn. Hyggiulphus II, 377 (1303).

En motsvarighet till Odens isl. namn pund/r torde ingå i ortn. Thundrøshcereth, Vald. Jordeb., hos Styffe

Tundersæ (1389), nu Tönnersjö, Hall., kanske ock i Tundderstadher DS II, 181 (afskr.). — Mansn. Tönnes hör säkerligen ej, såsom man trott, hit, utan är uppkommet af Antonius; enligt Russw. II, 356 heter Antonius-dagen på Nuckö och Wormsö tönnisda•

Hvad som eljest här kunde uppletas, synes mig ännu mera osäkert. Ortn. på Grims- (jfr t. ex. reg. till SRP; Grims-Jiögh, Grimskelda, GrimsrydJi nämnas DS II, 173) kunna likaväl vara sammansatta med mansn. Grimer som med Odens tilln. — Däraf att Oden i en isl. saga (Fornaldar s. Norðrl. II, 25) uppträder under namnet Höttr (Hatt), vore det utan

tvifvel för djärft att draga slutsatsen, att sådana ortn. som Hattas (i andra handskr. Hatteras), VGL, nu skogen Hattåsen, Gullered s., Vg., eller Hattasiohult SRP (1364 m. m.), nu Hattsjöhult, Sandsjö, Sm., äro uppkallade efter guden.

T o r.

Om den särdeles stora betydelse, som tron på denne gud

äfven i Sverge ägt, finnas talrika intyg. Adam af Bremen

nämner honom svearnes mäktigaste gudomlighet; vid beskrif-

ningen af Upsala tempel heter det hos honom: “statuas trium

deorum veneratur populus, ita ut potentissimus eorum Thorm medio solium habeat triclinio".

Femte dagen i veckan, romarnes dies Jovis, fick hos germanerna äfven namn efter åskans gud. Sv. Med. Bib. I, 68 heter det om denna dag: “ware forfædher kalladho han thors-dagh aff Thoor som wældoghaster war mz Odhine**. Jfr ock Cod. Bur. 61, där þors daghar räknas bland de dagar, som ännu under kristen tid hafva namn “af hej&nom afgu^um". klaring att gifva för dessa ord, hvilkas sista led anger en gammal gudstjänstplats.

Måhända ingår namnet Ygg (isl. T g gr) i ett sådant ortn.

som Ygxstadhum DS II, 701 (omkr. 1300; väl nuv. Yxstad, Rogslösa, Ög.) eller i mansn. Hyggiulphus II, 377 (1303).

En motsvarighet till Odens isl. namn þund/r torde ingå i ortn. Thundrøshcereth, Vald. Jordeb., hos Styffe

Tundersæ (1389), nu Tönnersjö, Hall., kanske ock i Tundderstadher DS II, 181 (afskr.). — Mansn. Tönnes hör säkerligen ej, såsom man trott, hit, utan är uppkommet af Antonius; enligt Russw. II, 356 heter Antonius-dagen på Nuckö och Wormsö tönnisda•

Hvad som eljest här kunde uppletas, synes mig ännu mera osäkert. Ortn. på Grims- (jfr t. ex. reg. till SRP; Grims-Jiögh, Grimskelda, GrimsrydJi nämnas DS II, 173) kunna likaväl vara sammansatta med mansn. Grimer som med Odens tilln. — Däraf att Oden i en isl. saga (Fornaldar s. Norðrl. II, 25) uppträder under namnet Höttr (Hatt), vore det utan

tvifvel för djärft att draga slutsatsen, att sådana ortn. som Hattas (i andra handskr. Hatteras), VGL, nu skogen Hattåsen, Gullered s., Vg., eller Hattasiohult SRP (1364 m. m.), nu Hattsjöhult, Sandsjö, Sm., äro uppkallade efter guden.

T o r.

Om den särdeles stora betydelse, som tron på denne gud

äfven i Sverge ägt, finnas talrika intyg. Adam af Bremen

nämner honom svearnes mäktigaste gudomlighet; vid beskrif-

ningen af Upsala tempel heter det hos honom: “statuas trium

deorum veneratur populus, ita ut potentissimus eorum Thorm medio solium habeat triclinio".

Femte dagen i veckan, romarnes dies Jovis, fick hos germanerna äfven namn efter åskans gud. Sv. Med. Bib. I, 68 heter det om denna dag: “ware forfædher kalladho han thors-dagh aff Thoor som wældoghaster war mz Odhine**. Jfr ock Cod. Bur. 61, där pors daghar räknas bland de dagar, som ännu under kristen tid hafva namn “af hej&nom afgu^um".För öfrigt träffas formen pors dagher, hvaraf det nysv. torsdag,

flerestädes i de gamla lagame, särskildt i sammansättningarna hcelghi, skiær-porsdagher (båda i VGL I).

I folktron har minnet af Tor med seghet hållit sig kvar, något som till stor del synes bero på den egendomliga till en mytisk uppfattning alt framgent lockande arten af den natur-företeelse, åskan, hvaraf han ursprungligen var en personifikation, och hvarmed han städse tänktes i närmaste samband. Mindre än Oden synas han hafva öfvergått till ett mot människorna fientligt väsen; däremot tänkes han bekämpa trollen, liksom han i den isl. sången och sagan skildras som jättarnes fruktansvärde fiende. Anmärkningsvärda sägner, i hvilka Tor uppträder på ett fullt personligt sätt, äro den hos Hyltén-Cav. IT, 30 efter P. Eudbeck meddelade sm. sägnen om Lyftesten, hvilken, om Rudbecks uppteckning får anses tillförlitlig, innehåller högst märkliga enskildheter; vidare den bohusl. om Tor i Hafgård och hans guldhammare, Holmberg ni, 15; jfr ock sägnen om den af Tor dräpte jätten a. a. II 118. — I sammanhang härmed må nämnas den bekanta hos Arwidsson af-tryckta folkvisan om Torkarl (Torckar), från hvilken Trolltram stulit guldhammaren, för hvilken visa den gamla j&rymskviða ligger till grund. I betraktande af det sätt, hvarpå folkvisor utbredt sig från ett af de skandinaviska landen till de andra, har man dock, såsom Jessen påpekat, knappast rätt att, däraf att denna visa, till hvilken no. och da. motsvarigheter finnas, förekommit i Sverge, omedelbart draga slutsatsen, att det nämda hedniska kvädet varit kändt i vårt land. — En visa om Tore,

som slog bergresame, fins anförd Runa folio 1873 s. 19. Möjligt är, att med Socke-Thore (en förvrängd motsvarighet till öku-j&órr?), “Skivers" eller “Stivers man*, “med hammar och tång“ i en vall-låt från norra Bohusl. (se Dyb., Sv. Vallvisor

och hornlåtar, Stockh. 1846) syftas på Tor. Jfr ock visan och sägnen Runa 1842, 21. — Om med “unge Thor“, i visan Runa 1844 s. 106 eller “hoje Thor“ i versen hos Hyltén-Cav. II, LIH ursprungligen syftats på guden, kan jag ej afgöra.

1 synnerhet är det såsom åskans vållare, som Tor lefver i allmogens minne, och hans namn har i uttryck, som syfta på åskan, ofta rent af öfvergått till en benämning för denna naturföreteelse. Dels anföres från olika delar af mellersta ochnorra Sverge samt Finl. namnet Tor*), till och med Helge Tor (i Helge Tors kalla, Skatelöf, Sm., om hvilken sägnen gått, att den store Tore gud låtit henne upprinna, Hyltén-Cav.

I, 133; jfr ock visan hos Eietz 729), vidare förekommer Tore-gud (jfr det följande), likaså den bestämda formen Toren (Ihre anf5r ur Laur. Petri postilla: “Likasom thoren hade slaget them ned“; enligt Säve, gudan. 78 kallas i Vesterdal, åskans herre Tot ’en; "Toren går“, Jämtl., Hyltén-Cav.), Torn (Vb.; Gotl. Samma ord är väl det af Ihre i betydelsen åskdunder anförda torn), hvarjämte Hyltén-Cav. från Värend anför Åsatoren, Gobondatoren, från Jämtl. Fader Toren. Dels förekomma i de flesta delar af vårt land omskrifvande benämningar såsom Tor gubben**), Gobonden eller Gobon, Gofar (äfven Guffar), Gogubben, Kornbonden, Åkergubben, de dal. Skaurmann, Skairkalln m. fl., af hvilka flere utmärka guden såsom en regnets och årsväxtens herre; jfr Eietz samt den särdeles fullständiga och intressanta samlingen hos Hyltén-Cav.

II, IX. Här må ock nämnas det estsv. bisen, Russvurm H, 248. — Anmärkningsvärda äro uttrycken Kommoden (Södra Värend; han fattas här som en person, se Hyltén-Cav. I, 230), Kornmoen (Sk.), Gomoen (Sk., Bl.); en ombildning häraf är väl kornmogen i betydelsen kornblixt. Äfven utom Sverge finnas motsvarigheter; i da. fins Korn-mo eller -mod, kornblixt; och för no. anför Aasen, ehuru med frågetecken, Kornmod, m. wmatte Lysglimt i Luften (som af Lynild i lang Frastand)**. Kan senare leden stå i något samband med namnet på Tors i Eddorna omtalte son Móði ? 1 detta fall vore jag benägen att föreställa mig saken på följande sätt. Móði hade ursprungligen varit ett tillnamn till Tor, utmärkande honom i hans gudomliga vrede, “ásmóðr“; ur detta uttryck hade sedan, såsom det ofta gått, utvecklat sig föreställningen om en son

*) Märkligt är uttrycket uTor i fjellw, som af Holmberg, Nordbon under hednat. s. 578, anföres som ett i folktron

lefvande namn på torsdagens herre; häri ligger ett minne af den gamla uppfattningen af molnet som berg.

**) Khyzelius yttrar i sin Brontologia Theologico-historica, Stockh. 1721, s. 15 om åskan: “Thetta kalle wi Dunder, Thor- eller Åskio dön, och thet gemena folcket på landsbygden säger tå, at Thot gubben, (Ja-gubben eller ock Komgubben åker eller går.M — Jfr Russw. II, 101,till gaden, under det dock ordet i allmogens språk fortfarande mvändes att beteckna åskans herre. Om det no. moe, mogje. moje, m., “Solrøg, tørre Dunster som vise sig i Luften i varmt Veir; tynde Skyer i Horizonten* (Aasen), står i något sammanhang härmed, kan jag ej afgöra.

Åtskilliga i olika allmogemål förekommande uttryck, 3om beteckna, att åskan går, låta den gamla personliga uppfattningen skina igenom, i det att sådana predikat som gå, åka, köra användas. Sådana äro t ex. Toren, Åkerbonden går, Gofar körer, G obonden åker (Ihre), de dalska Skairkalln åk (Orsa, DFÅ), Skurmann ok nið (österdal., Säve, gudan.); det finska Tor bullrar, estsv. liuo bisin buldrar, bisin kastar äjld (Russwurm II, 248). En samling dylika uttryck fins hos Hyltén-Cav. H, IX; jfr ock Rietz under Thor.

Här må påpekas, att i flere trakter af vårt land åskan fattas som ett kvinligt väsen. Man har härpå namnet Goa, bestämd form Goan (Sdm., Ner., Vg., ög., Hall., Bohusl.; jfr uttrycken Goa går, körer, åker; se Rietz, Hyltén-Cav., Hofberg); ifven Gomor, Gumor, Gomora, Gomåra (Värm., Dalsl., Sk., Hall., Bl.; se Rietz). Säkerligen ingår i dessa namn älst adj. god. — Härmed kan jämföras att man enligt Aasen på flere ätällen i Norge i betydelsen “Torden, Tordenskrald," har Ííus-breia, Husprei, f., samma ord, som i äldre ordsamlingar träffas med betydelsen hustru*). — Just på grund af öfverens-stämmelsen synes det icke vara för djärft att betrakta dessa uttryck såsom minnen af en gammal åskans gudinna, fastän eddoma ej omtala någon sådan. Zimmer har i Zeitschr. för

Deutsches Alterth. 1876 visat, att Fjörgyn, Tors moder,

utvecklats ur en, ursprungligast visserligen som manlig tänkt, gudomlighet för åskan. Jfr ock Grimm 157. — Denna förklaring synes mig sannolikare än en annan, som också fallit mig in, att nämligen de behandlade fem. nord. orden kunde vara nybildningar, beroende därpå, att det sv. åska, hvars grundbetydelse utan tvifvel snart råkade i glömska, samt det i Norge vanliga, i ett par sv. dial. äfven förekommande tora äro fem.

*) Aasen yttrar därom: Dette ... kunde maaskee opfattes som

“ Fruen'“ (el. Thors Frue),Tors namn ingick ock i bekräftelseformler. Härom yttrar Olaufr Petri i sin krönika s. 12: “Om thenna guden plä-ghade the allmenneliga sweria och seya, Ja Thore gudh, Ney Thore gudh, som än nw när gambla bönder i brukning är. 4< Enligt Hyltén-Cav. I, 283 brukades samma uttryck ännu vid slutet af 1600-talet i Värend. — Enligt meddelande af Amanuensen Lindal forekommer i den gamla sv. komedien Vitulus flerestädes eden: vid Tor. — Härmed kan för Danmarks räkning jämföras, att eden “Nej, Tore gud!“ ännu på Worms tid

förekom (se Geijer, Svea Rikes Häfder T, 153.

Namnet ingår vidare i åtskilliga ord och uttryck såväl i riksspr. osm munarterna, särdeles i benämningar på åskan, hvilken därmed betecknas såsom ett verk af Tor. Så i ordet tor-dön, fsv. þordön, thordyn, mask., Rdq II, 51; dialektformen torendön anföres af Hyltén-Cav. II, X (jfr da. Torden, no. dial. Toredyn, Toredun; isl. tycks ej äga någon omedelbar motsvarighet, ty det i nyare isl. poesi förekommande j&orduna är enligt Cl. Vigf. bildadt efter da. Jfr ock sk. gomosdön.). Detta sammansatta ord ingår vidare i åtskilliga dial. uttryck såsom tor-dönsstenar, forntida stenredskap, äfven om echeniter, Rietz; de gamla stensakerna betraktades såsom den förkroppsligade blixten, vapen, hvilka åskans gud slungade efter trollen. Ur någon mytisk föreställning utgå väl ock växtnamnen tordöns-

nässla om Urtica urens (Runa för 1849 efter Smith m. fl.; örten skall på Isl. anses af alla växter äga den kraftigaste verkan mot trolldom) och tordönsskräppa (äfven döneskräppa) om Rumex domesticus, Sk., Rietz,*) — Af tordön är ock det af Rietz för Sk. och Bl. uppgifna verbet tordöna, åska, bildadt; jfr da. tordne. Om det från Dalsl. och Bohusl. angifna lik-betydande torna, såsom Hyltén-Cav. H, X antar, hör hit eller är bildadt af den best.

formen af gudens namn, kan jag ej af-göra.

Ur en medeltidshandskrift, “troligen från början af 15:e århundradet4*, anför Rietz ordet toraakt: “eth stort t. oc liong-eller4\ Mycket nära stående bildningar äro t or åk, tordön, hos

*) I skällsordet tordönanöt, Sk., Rietz, står väl däremot första loden blott förstärkande ungefär som blixt — i blixtfull, dunder — i åtskilliga dialektord.Lind (dial. anför Hyltén-Cav. II, IX ordet från Dal. *) liksom den best. formen tor åket från Värend) och det föråldrade gotl. torsaka (Rdq. II, 210; Hyltén-Cav. uppger a. st. formen toraka; Ihre, Dial. lex., anför såsom gotl. torsåka); jfr ordet åska samt en del s. 44 anförda dialektuttryck. — Att ortn. Toraka, Röthel, i en af svenskar förr bebodd del af Estland (Russw. I, 71) synes sammanhänga härmed, har redan s. 19 anmärkts. — En något afvikande uppfattning 1 igger till grund för uttrycket torgång om åskan, Jämtl. och Ångml., Hyltén-Cav. a. st. — Från Gotl. uppgifves såsom namn på åskdundret vidare torsskraild,

Hyltén-Cav. H, X; jfr da. Tordenskrald. — Dial. förekommer

ytterligare toril, hastigt öfvergående åskväder, Vb., Finl., och torevär (jfr no. Toreveder, ty. Donnervetter), åskväder, Dalsl. (Rietz).

För blixten upptar Lind uttrycken torhlixt, toreld; det senare fins ock i Rhyzelii s. 43 omnämda arbete, där i titeln talas om “Åskeslag, Thor-eldar och andra stora brandskadar“, hvarjämte det dial. uppgifves för VmL, Ångml., Jämtl. och Härjed., under formen toreneld för Dal. och Hels., såsom Tors-älld for Gotl. (Hyltén-Cav., Rietz). För den förkroppsligad tänkta åskstrålen, hvilken folktron velat återfinna i forntida stenredskap äfvensom i forsteningar m. m., finnas ock åtskilliga tillhörande uttryck. Sådana äro torkil, t or enkil, Dal., Hels., Ångml., torskäil, Gotl. (Hyltén-Cav. Jfr ty. Donnerkeil); tor-

vigg eller torvigge, torn- eller tor en-vig g, Upl., Medelp., Ångml.,

Jämtl., Götal., Finl., (Hyltén-Cav. H, 222, IX; Rietz. Jfr uttrycken åskvigg, govigg, estsv. bisavigg); törsten, Medelp., Jämtl., torensten, Hels. (Hyltén-Cav. Jfr gobonda-, gomos-sten m. fl. sv. dialektuttryck äfvensom no. torestéin, da. Tordensten, ty. Donnerstein) **).

Åskmoln kallas enligt Rietz i Dal. tornmoln, i hvilket uttryck gudens namn, ehuru sannolikt med folketymol. ombildning ***) synes ingå; jfr dal. skaurmannsmoln, sk. gomonamoln.

*) Jfr torack beld’n om åskviggen, Orsa, DFÅ.

**) En något olika uppfattning röjer sig i sm. åskapilen (Hyltén-Cav.), hvarmed kan jämföras åskieskott hos Bhyzelius s. 15. — Jfr ock estsv. bisikula.

***) Med afseende på uppfattning af molnen såsom tom kan jämföras Mannhardt s. 91.Likartadt synes förhållandet vara med det gotl. tornstackar, Hyltén-Cav. n, X. Senare leden måste vara detsamma som stack, kjortel, isl. stakkr, ett klädesplagg; jfr ett annat namn på åskmolnen, åskakåpor, a. a., I, 231. Den i viss mån be-slägtade uppfattningen af molnet såsom hatt finner man i uttrycken tor enhattar, Hels., Ångml., Jämtl.; jfr värendska gofar-

hattar m. m., a. a. H, IX. — Andra mytiska namn på åskmolnen äro torgubbar (jfr. s. 43, likaså de värendska gofara-,

åska-gubbar) och tor g uv ar, båda från Ångml. och Jämtl., a. a. H, X; det sistnämda ordets senare led är uppenbart att sammanställa med ångml. guvä, f., regnmoln, som hastigt far öfver himlen (Rietz), isl. gufa, rök, ånga. — Ett synnerligen anmärknings värdt uttryck är det enligt Säve, gudan. 78 i Vesterdal. förekommande torshamrar om små svarta åskmoln; jfr torhamrar, torenhamrar om åskmoln, Ångml., Jämtl., Härjed.

(Rietz, Hyltén-Cav.). Älst var Tors hammare säkert en mytisk uppfattning af blixten, men då det ursprungliga sammanhanget råkat i glömska, kunde man lätt komma att se hammaren i åskmolnen; jfr förhållandet med Odens hundar (s. 31), älst sannolikt vindar (jfr Mannhardt 111), samt ty. Donner-ziege, no. mekregeit, Scolopax gallinago, där hvad som ursprungligen troligtvis varit ett mytiskt namn på åskmolnet, öfvergått till benämning på

en fågel. — Vigtigt är ock det gotl. Tors bukkar om åskmolnen (Hyltén-Cav.), då detta uttryck visar, att den i Eddorna förekommande myten om de bockar, som draga Tor, varit känd ock i Sverge. På samma myt syftar ju ock folkseden med julbocken. — Ett anmärknings värdt mytiskt namn på åskmolnen, som dock ej omedelbart innehåller Tors namn, är det a. a. anförda sk. gomosaven; senare delen är tydligen slägt med det i flere delar af Sverge dial. förekommande mask. ave, som enligt Rietz i Vg. har betydelsen moln (jfr ock verbet ava), men eljest betecknar en vattensamling eller en vattensjuk, af vatten omgifven mark. Den gamla uppfattningen af molnet som vattensamling ligger väl älst till grund för uttrycket. — Nämnas må ock det estsv. bisaborg (udie groszen dicken Gewitterwolken fubren den Namen b.“, Russw.

U, 248), där molnet är fattadt som åskgudens borg*).

*) Jämföras kan det värendska gobonnatorn, Hyltén-Cav. I, 231, ifall detta ord är bildadt af torn; för£ synes anse, att gudens namn omedelbart ingår däri.Äfven åskregnet nämnes enligt Hyltén-Cav. II, X på Gotl. efter guden torsregn, jfr s. 13. — I Värm. användes enligt. Geijer, Svea Rikes Häfder I, 153, uttrycket torshålan om sydvest eller den trakt på himmelen, hvarifrån åskväder mest uppkommer. — Här må ock nämnas det gotl. torspjäskä, fem., ett kvinnotroll, som anses fly för blixten in i ett hus, där äskan slår ner, Rietz (äfven torenpjäsket, Hyltén-Cav.).

Också ett verb med betydelsen åska har allmogen bildat af Tors namn; Rietz anför från Hels. och Medelp. dä torar. Tora förekommer ock som fem. subst. i Värm. och Hels., liksom detta ord i no. dial. är det vanliga uttrycket för åskan; det synes vara den substantiverade infin. af nämda verb. Vid sidan af det s. 45 nämda verbet torna fins på samma sätt i Bohusl. torna, tordön, åskväder (Holmberg).

Enligt Hyltén-Cav. I, 243 är det mytiska väsen, som i allmänhet i Sverge af allmogen kallas gloson, i T veta här. af Sm. kändt “såsom Torresuggan eller Thors-suggan“. Ehuru den förra namnformen är underlig, synes dock det sammanhang med Tors namn, som a. st. antages, ligga närmast. Då det fins anledning att sammanställa gloson med den i Eddoraa Frey eller Preyja tilldelade galten Gullinbursti, om hvilken H. Petersen s. 65 sökt visa, att han ursprungligast tillhört Tor, är det ganska anmärkningsvärdt att i Sverge för henne finna ett namn, som synes ställa henne i förbindelse med denne gud.

Gudens namn ingår vidare i växtnamnet forsnässla, Scro-

phularia nodosa, Sdm., Rietz ; likaså i torcskä-gg, Sempervivum tectorum, Ner., Dal.; jfr ty. namnet Donnerbart, medeltidslat. barba Jovis, franska joubarbe; växten har i norden liksom hos de gamle romarne ansetts afhålla blixten från de hus, på hvil-

kas tak den är planterad (se Runa 1849 s. 20).

Huruvida det Runa 1842 s. 20 anförda namnet på en folklek från Vml. Torhök har något att göra med gudens namn, är dunkelt.

Om den efter Tor benämda torsdagen har redan talats. Denna dag har in i senaste tider af den svenska allmogen flerestädes högtidlighållits på ett sätt, som vittnar om, att den under hednatiden åtnjutit särskild helg. Detta helighållande har i Sm. betecknats med uttrycket “hålla torshelgäfven

helga Tor“ och “helga Toregud“; se Hyltén-Cav. I, 188; H,HL — Gudens namn tan vidare synas ingå i tor smånad, januari Från äldre tid känner jag ett fall, där detta ord förekommer, nämligen i Ordspr. utg. af Reuterdahl s. 19: “æ grätha karla thards(!) manadha grødha“; det står här om mars månad (den lat. öfversättningen har marcius). Troligt synes mig dock, att detta ord ursprungligast ej haft med Tor

att göra. I isl. förekommer nämligen fiorri, jfrorramánaðr såsom namn på den första månaden efter midvinter. Detta ord ställes, säkerligen med rätta, af Vigf. i förbindelse med verbet fiverra (jfr part. j&orrinn); “the month of the waning or “eb-bing“ winter“. Motsvarighet härtill fins i no. torre, “den “Maane“ som følger næstefter julemaanen og for det meste omfatter en stor Deel af Februar“ (Aasen); likaså i Sverge, nämligen i vg. torre, mask., torrmånad (med öppet o), Rietz. Det är nu föga troligt, att två till betydelse och ljud hvarandra så nära

stående ord från början varit af olika ursprung. För den isL formens ursprunglighet tala de omedelbara motsvarigheterna därtill inom andra nord. språk, och jag tror därför, att det sv. torsmånad är en på folketymologi beroende nybildning, ehuru af jämförelsevis hög ålder. Därför att den är

4

mindre ursprunglig, tala ock de växlande former, som förekomma ; i Ner. fins nämligen tormånad om januari (Rietz), och i Danm. förekommer formen tor-maaned, här om mars. På det vanliga sv. torsmånad synes mig analogi från ordet torsdag ha verkat. — Att emellertid ordet i Sverge redan tidigt

omtydts så, att man däri velat finna guden Tors namn, synes ock af några hos Rietz anförda gamla rim, där Tor förekommer som namn på en månad, dels januari (Sm.), dels äfven

mars (Sk.; Rietz s. 17, 131, 729), äfvensom af de epitet, hvilka i dessa rim tilläggas Tor. I ett från Sm. heter det:

“Tor slår med sin slägga“;

och i ett från Sk.:

“Tor mä sitt långa skägg“.

Det förra uttrycket tyckes syfta på Tors hammare; med det senare kan sammanställas, att folksägnen i likhet med den isl. sagan föreställer sig Tor rödskäggig (se Hyltén-Cav. I, 230), samt att man enligt Nilsson, Skand. Nordens Urinv. U, 45 i Sk. förr kallat åskans vållare “den gamle med skägget44*).

*) Ett annat ord, hvilket, ehuru icke ursprungligen hithörande,

4Mycket vanligt var det hos de gamle nordboame att använda namn vid bildandet af afledda och sammansatta mans-och kvinno-namn. Bedan i fornisL skrifter finner man uppmärksamheten fäst härpå (se bL a. H. Petersen s. 38, 42). De hithörande sv. namn, hvilka jag funnit, äro följande:

pora: j&ura *) L. 64,868,1158,1346 (T), 1349 (T), 1367 (enligt T), 1383 (T.), 1564, VFT H, 23; por* L. 22, 23,347

(samtliga i UFT), 1117. Namnet fins dessutom i diplom, t. ex. DS III, 578. Det ingår ock i det sammansatta kvinnon. Ingipora, som fins på flere runsi

poralder (väl för *porvalder): Thoraldus DS I, 95; IV,

204.

porblom; detta namn är under växlande skri&ätt mycket vanligt: ^urbiurn L. 67 (Dyb.), 231 (UFT), 264, 299 (UFT), 626 (UFT; samme man nämnes ock som ^tirbiurn 2009), 1052, 1207, 1396 (enligt T.), UFT n, 29; ^orbionrn L. 1231; jtarburn L. 10 (UFT), 1112, 1139, Dyb. H, 190;

ýurbun L. 1221; ýnrbiorn L. 591 (Dyb.), 842, 1010; pux-

biarn L. 541 (UFT), 647 (Dyb.), UFT II, 70: ^urbirn L. 377 (UFT); ^orbiurn L. 27, 589 (b&da i UFT); ^orbiorn L. 85 (enligt UFT); jforborn L. 749 (UFT); ^orbiarn L. 138, 181 (UFT), 234 (Dyb.), 453, 569, 637 (dessa tre i UFT), 890, 1291; jtorbiaárn L. 897; ^rbrn L. 1036 (enligt Dyb.); torbiam L. 384 (UFT) hör väl ock hit. I diplom är sär-

skildt den latin, formen Thorbemus ganska vanlig. Första leden förekommer ock under formen Thör-, Thyr-, Thir-; se

särskildt SBP. — jÞurburna L. 943 synes vara ett af detta mansn.

bildadt kvinnon.

porborgh; detta namn synes ingå i ortn. Thorborstadh,

Upl., DS V (1341).

porbcergher: Thorberger Magnusson SBP (1375), Thorbeergh, Styffe 109 not. 4 (1408); jfr ock Laurins Thor-

genom folketymoL omtydning blifvit ställdt i samband med Tor, är tor-dyfvel, såsom synes däraf att djnret enligt Holmberg, Nordbon under hednat s. 578, på ett eller annat ställe kallas torbock; äfven namnet

torbagge torde bero på en dylik omtydning.

*) Äfven böjda former inräknas här och vid de följande ord, där

de obl. formerna ej på något anmärkningsvärdare sätt kanna växla, under nom. formen.bierghson DS IH, anm. och till., s. 761. Latin, forekommer Thorberghus RagnwaUzson DS Hl (1323), Thorbergus IV, 230 (1331), Thorbergus Pacd IV, 507 (1336).

pordiarver: j&orterf (ack.) L. 668 (UFT). porfaster: /mrfastr L. 29 (UFT), 537, 618 (UFT), 813 (nyupptäckt sida; Dyb.), 1297, Dyb., Runa folio I, 77;

pvrts&tr L. 269 (Dyb.); j&orfastr L. 399 (UFT), 786, 843;

äfven /íorfatr L. 749 (UFT) synes höra hit. Jfr ock jfrrfstr L. 786 (UFT). I diplom träffas Thorvast i Haslabek SRP (1368), Björn Thorvastason SRP; latin. Thorfastus DS IV (1339), Thorvastus DS III flerestädes.

porfriper: purtrip (nom.) L. 1098; pwrtrp AT II, 102; porttip (ack.) L. 367 (UFT). — Det sista namnet är säkert mask., det första synes vara fem.

porga/rper: Gothus Tor gårdi D. Dal. I, 63 (efter ett aftryck af en handling från 1403); jfr Munch 74.

por ger: /hirkair L. 1045; j&urkir L. 849 samt enligt AT på en nyf. sten i ö. Stenby, Og.; />urker L. 1054, 1552; j&orkair L. 1121; ^orkir L. 145 (Dyb.), 199 (UFT), UFT

II, 54; po rker L. 1038 (enligt Dyb.). I SRP fins Thor ger som namn på tre olika personer; Thorgerus DS 131, 320. Hit hör ock Thyrgerus IV, 5.

porgisl, por g ils: jfturkisl L. 389 (UFT), 737 (Dyb.), 903, 967, 1105 (enligt OFT), 1577 (Sk.); ^urkils: L. 817; ^urhils *) L. 651; j&orkisl L. 120, 360, 569, 748 (dessa tre i UFT); j&orgisl Dyb. I, 169; /torkiösl(!) Dyb. II, 1; pov-

kils L. 994; pörhils L. 1634. I diplom förekommer Thor-gisl DS HI, 98; andra yngre former kunna särskildt ses i SRP reg. under Thyrgil, där dock äfven former hörande till namnet porkel finnas samlade; jfr ock Freudenth. Det latin. Thor-gUlus (äfven ThrogiUus m. fl. former), som träffas flerestädes i medeltidshandlingar, hör hit; se Munch, Saml. Afh. IV, 188. Häraf som bekant namnet Truls, egentligen väl, såsom Munch antar, en da. form.

por gnyr: Thor gny i Holthoptom (nu Hylletofta, Sm.) SRP (1353). Hit hör ock namnet på den bekante Vestgöta-lagmannen under Olof Skötkonung, por gnyr, enligt Snorre Stur-

*) h synes beteckna gh, i det ordet blifvit behandladt, som voro det

ej sammansattlason son till en porgnyr porgnysson. — Hör namnet Torgnej er, Arwidsson I, 12, hit?

porgrimer: /»urkrimr Dyb. n, 119, /mrkrim (nom!.) L. 591 (Dyb.). porgrimer DS V, 661 (1347), Torgrim i Rythe (Dalsl.), SRP (1378). — Namnet ingår ock i ortn. Torgrims-byn, Skållerud, Dalsl.

porgun, porguper: ^urkunr L. 905 (Dyb.); ýurknn (nom.) L. 816; ýorgun L. 17 (UFT); ^urkty&r L. 1312; porka.pt L. 726 (Dyb.) *). Med fall tydlighet framgår namnets fem. kön i det sista fallet, med stor sannolikhet ook L. 17, 816; i de öfriga fallen kan könet ej urskiljas. — Namnet ingår i Torgunnehagen, Gestad, Dalsl.

porguter: ^urkutr L. 670 (UFT), 1170, 1228, 1236, 1675; ^orkutr L. 994. Hit hör väl och tnrkatr på en sk. sten, Valleberga s., Sami. till Sk. hisi VH (1873), 3. Måhända hör ock /»urhutr L. 214 (Dyb.) hit; jfr noten s. 51

I SRP förekommer Thorgut Nidisson. Namnet ingår i Thur-guzthorp SRP (1395), nu Törestorp, Jung, Vg. — Jfr oek

porgöter.

por g ær per (kvinnon.): poxkaxpr L. 551 (UFT); vidare gen. formerna porls.&rpax L. 382, porkerpe^T) L. 199 (båda i UFT) och porkiairpax L. 818. Namnet ingår i de dalsl. ortn. Torgerdentd, Ryr, Sundal, Torgerdsbyn, Lerdal.

porgöter: /rarkaut (ack.) L. 43 (UFT). Hit hör väl ock det latin. Thorgotus DS I, 188, V, 551; jfr ock SRP under Thrugot.

porhvater: Thorwatus DS Hl, 100. Måhända bör det

under porguter nämda jfttrhutr föras bii

pwir: pvrir L. 82, 259, 260, 310, 456, 531, 696 (alla utom det första i UFT), 852, 893, 1078, 1115, 1128, 1129, 1262,1297,1345,1372,**) 1400, Dyb. n, 20 ***); porir L. 112, 396 (UFF), 441 (UFT), 791, 842, 843, 1329, 1330 (samme man ock nämd T. H, 25), 1375 (dessa tre hos T.), Dyb. I, 268. Hit hör väl ock jfraurir L. 826. Om ack. pora, L.

*) L. 1105 står enligt ÖFT ej ^orkun, utan ^orkil.

**) Jfr T. n, s. 19.

***) Där på a. st. namnet står i oblik' form, framgår dess mask. kön af sammanhanget; man knnde eljest tänkt på kvinnon. Pyri.t

1152 och 1396 (efter T.) betecknar ett fioree och hör hit, eller

förutsätter en nom. pori med svag böjning, vägar jag ej af-göra. I diplom träffas namnet flerestädes såsom Thor er, Thore, latin. Thorirus, Thurirus. De nysv. namnen Tore, Ture höra hit.

porkarl: j&urkal L. 652 (Dyb.) *). Om jÞorkar L.

401 (UFT), 906, 1282, /iiirkarR Dyb. II, 170 hör hit eller

till porger, kan jag ej afgöra. — I ortn. Torkarby, Vaxala,

UpL, äldre Thorkarlaby (i ex. DS III, år 1816) synes ett när-beslägtadt mansn. porkarli ingå; jfr ock ett i SBP nämdt

Thorkarlaby, som synes ligga i Hels. (1368).

pOrkcetU (porkel, porleif): jfrarkatil L. 1071, pxa-kitil L. 637 (synes ock förekomma Dyb. II, 146); /»urkil L. 41, 542 (båda i UFT), 851, 974, 1181, 1362 (T); jSurkl L. 1112, Dyb. II, 222; ^orkil L. 337, 553, 616 (båda de sista i UFT), 989, ll05 (enligt ÖFT) 1296, 1365; j&orkel L. 128

(enligt UFT). I medeltidsh andlingar förekommer namnet under växlande former, Thorhil, Thörkil m. m.. flerestädes.

porlaf, porluf **) (kvinnon.): Torlaff, Finl. (1382), Freudenth. 53 (1367 står enl. T. ej porlaf, utan jftmi). pta-

luf (nom.) L. 1279; jfr ock ortn. Thorlouetorp DS IV (1327), nu Torlarp, Berga, Sdm.

porleker, porlaker. Den förra namnformen ingår i ortn. Torlexnæs, Torsáng, D. Dal. (1442)***); den senare träffas såsom jftirlakr L. 1110, j&orlak (ack.) L. 1099. Hit hör ock Thorlacus Vald. Jordeb. 57 (Hall.).

porlever: Thorlef i Sodhæland (Sålanda, Skepplanda, Vg.) SBP (1390). Jfr ock " Jønis i Thorlefsarwe", D. Dal.

— Hör Thorleffare SBP (1400) hit?

porlögh: Thorloghe (dat.; kvinnon.) DS III, 186 (1314). porlögher: Thorloger SBP (1400); jfr ortn. Torløgis-nes D. Dal.

*) Da samme sten har 111 (haUi), iftir, kan man ej gärna tänka på porkel.

, ,**) Den sista formen har fått u- omlj. på likartadt sätt som isL

Alöf, Olof.

***) pomaXk (mask. ack.) L. 664 skall möjligen föreställa por-

laik.pormoper*): Thormod SRP (1359), Thormodk SRP (1391).

pormunder: jformnntr L. 637 (UFT); ýurmontr L.

475 (UFT). Thormunder SRP (1367); latin. Thortmndus DS

ni, 86 (1312); IV, 129 (1329). Jfr ock ortn. Thormunzstœ DS D, 115.

porodder: pxirot (ack.) L. 277 (UFT); porot (ack.) L. 144. Hör pootr Dyb. I, 155 hit ?

poroddi: pxunM L. 358.

porriker: Toricker D. Dal. (afskr. af en handling frän

1492).

porsten: /rarstain L. 100 (UFT), 444,511,516 (de två sista hos Dyb.), 537, 549 (båda i UFT), 651,774,785 (båda i UFT), 971, 1079, 1297, 1334 (T); jfrostain L. 41 (enl. UFT); ^urtsain Dyb. n, 116 **); ^urstan L. 130; j&urstin L. 162 (UFT), 207, 300 (båda hos Dyb.), 308 (UFT), 499, 573 (båda bos Dyb.), 796, 855, 1066, 1144, 1156, 1186, 1214, 1235, T. 39; Justin L. 1150; jfrnrtsin L. 1119; fursten L. 789 (UFT); (/»urutin L. 1161 ?) ^ourstain L. 802; jforstain L. 95 (UFT), 234 (Dyb.), 365, 539, 569, 661 (de tre sista i UFT), 833, 897,1326, Säve 90; ^ostainL. 94 (UFT); /»orstin L. 27 (UFT), 98,111 (Dyb.), 169, 212, 396, 428, 589 (de tre sista i UFT), 680; ^rstill Dyb., Runa 1873 s. 28. I medeltidshandlingar är namn et

vanligt.

porttlver: pravii (nom.!) L. 469 (UFT); Thondphtts DS 1H, 65 (1312), Thuruluus III, 98.

porun, poruper (kvinnon.): pnnm L. 89 (UFT), 1246; prvra.pt (samma som nämnes L. 89) L. 90 (UFT); ^nronar (gen.) L. 869; /tornn L. 78. Hit hör ock dai Thorunni (i ett lat. diplom) DS III, 288 (1316) samt Thorund Anunds-dotter SRP (1369); jfr ock Nicolaus Thurúnason DS V, 694 (1347). Måhända bör ock Thorum (nom.) DS Hl, 90 föras, hit. — Det af Hyltén-Cav. H, 287 anförda gamla sm. kvinnon.

Töron, Tören hör väl hit.

porvar (kvinnon): L. 977.

porvi (pyri): pnrri L. 76 (på samma sten, om den åamma, gen, ^urviar), 483 (båda i UFT); nom. pnri L. 444,

*) Jfr Bagge, Rökst. 42, noten.

**) Enligt Dyb. sannolikt samme man. som namnes L. 516.1141, 1371 (på intetdera stället framgår namnets kön af sammanhanget) torde ock höra bit. — Namnet synes ock ingå i några ortn., bL a. Th/rituna, det forna namnet på Tortuna

s., VmL

þorviþer: Thorvidher Silfverst. D. I, 426. — Snorre Sturlason omtalar i Olof den heliges saga k. 96 en svensk vid namn porvidr stami. — De af Hyltén-Cav. 1, 285 ur värend-ska tingshandlingar från 1600-talet anförda namnformerna Truf-uid, Truffwidt, Truved, Trued måste höra hit.

þorœlver (kvinnon.): Johannes Thorhcelpha son DS II,

271 (1298). Jfr isl. kvinnon. pórdfr, fem. till þórdlfr.

porper: pvrpr L. 468 (Dyb.), 891, 934, 1204, 1231, 1397 (T), 1409, 1438 (Sk.), 1582 (T), 1583; purpir L. 1353, pOTpr L. 91, 96 (båda i UFT), 101, 151, 166, 170, 434 (de tre sista i UFT), 953, 1201, 1550 (Dyb.), 1637, 1903, Dyb.

II, 130. purupt L. 881 synes vara en gammal osammandragen form af detta namn, motsvarande isl. porröðr.

Ej fullt så säkra synes några andra med por- begynnande namn. L. 1286 förekommer poraipir. Diet. sammanställer senare leden med ed, isl. eiðr; häremot synes dock ändeisens i tala. Måhända hör den samman med isl. heiðir hök (mansn.

Lars Heedher SRP u. 2992 synes höra hit; jfr ock no. namnet Haukr). — I SRP n. 1527 förekommer mansn. ThorgÖler, måhända blott skriffel för Tborgöter; det a. a. n. 2002 förekommande Thortin torde vara skriffel för Thorstin, Torsten (eller får mgn här tänka på det isl. teinn, som enligt CL Vigf. förekommer som senare led i mansn.?). — L. 1030, där L. har pmxstlp, läser Dyb. Sana fol. 92 ^nrhal, hvilket namn Säve hos Hofberg anser motsvara det isl. pórháttr. Som ordet

står i nom., är dock frånvaron af r anmärkningsvärd. — L.

1269 träffas namnet paxipr; genns syns ej. Det synes mig ligga närmast att sammanställa det isl. kvinnon. puridr för *pór-rtðr. — IVald. Jordeb. förekommer s. 61 från Hall. por-lokaer (står i gen. förhållande, men då de icke latin, namn,

som därmed äro koordinerade, stå oböjda, tycks det ha nom.

form); sista leden kunde motsvara isL laukr. — Mansn. ToU-

werr, Hof, DiaL Vg., torde stå för äldre ^orvar^er. — Äfven

det a. a. anförda mansn. Tor järn torde stå i samband med gudens namn.Mansn. j&raniutr L. 806 har man ansett stå för *jhir-niutr, hvilket ej synes omöjligt; jfr formen Throgillus o. d.

— Torgyi de Fflugunæsy DS IH (1324) synes vara en förändrad form af porger eller porgisl; jfr no. Tergje, Torgjus.

Äfven förekommer Tors hamn såsom senare led i sammansatta mansn. Så i

HcBrghpor: Bominus Bei thorus de Klewomh DS II,

91 (1290); Berthorus de Brysmini II, 557 (1308); Besse Bertors sson (jämtl.) V, 270 (1344).

Hafpor(?): SEP n. 691 nämnes en riddare Johan Haf-

thorsson, hvars namn emellertid n. 181, 2866 skrifves Hac-

thorsson, Hakthorsson.

Halpor (Haldor): Haldorus Magnusson DS Hl, 605 (1323); Haldorus de Tuni IV, 655 (afskr.). Namnet fins ock flerestädes i SRP.

Hialmpor: Hialmdorus (abbas in Wemem) DS III, 587 (1323).

KetUpor, Kœldor: KetUdor Lippce (Hall.) Vald. Jordeb. 60. DS II, 9 nämnes Rød Kyældor son, II, 235 och flerestädes Sigmundus Keldorsson; IH, 503 skrifves dennes namn S. Lœtildorson, antagligen skriffel för KœtUdorson. — Hit

hör ortn. Keldorviik DS IV, 368.

Mœghvnpor: Meghinthor in Rwetum DS EL, 123 (1291); jfr ock I, 101 Salter Megindoris fUius (“habitatores Farthu-saheriz", således från Hall.).

Salpor (?); det nyss anförda Satter, namnet på Megin-dors son, synes höra bit.

Sighpor: sihpor L. 1556 (UFT).

Hit hör ock den stympade namnformen ... n^urs (gen.) L. 81, som måste stå för stain^urs eller något dylikt (jfr UFT IV, 79). — Ett beslägtadt namn synes ingå i ortn. Ling-porsthorp DS IV, 699 (afskr.); måhända ett *Liugnpor, af

liugn (ljungeld)?

I nyare tid förekommer ej så sällan Tor, Thor såsom mansn.; detta ej blott bland de bildade klasserna, där man kan tänka på ett senare direkt uppkallande af guden, utan äfven hos allmogen. Se t. ex. Hyltén-Cav. I, 102 (Thor Skåning, år 1621), U, 285; Rääf, II, 124). I äldre tid är detta bruk ej vanligt. I runinskrifter har jag funnit por ensamt såsommansn. blott tre gänger, L. 825 *), 1335, 1556 (på denna sista

iten nämnes sitøor såsom son tUl poi). — Om L. 1339, där nan förr orätt läst por raknir, har talats s. 22 not. 4. —

[skrifha handlingar är Thor rätt sällsynt och synes först förekomma mot medeltidens slat. Jag har antecknat följande ställen. DS nämnes IV, 552 noten en Thor Brodersson, M)rgmästare i Vexiö (1505). D. Dal. förekommer, i ett origi-lalbref af 1495, Pedher Torsson; enligt ett äldre aftryck af)n handling frän 1403 den latin. ack. Torum Omulfi; i en af-skrift af ett bref från 1464 träffas Herman Torsonn, men då [samma dokument formen Tolsonn äfven fins, synes det till

grund liggande namnet vara Tord (öfVergången från rd till l &r ju dial. vanlig). Silfverst. D. fins, dock i “en på flera ställen felaktig afskrift", Thor i Berghom (1405). — Det synes mig därför troligt, att då man i senare tid träffar Tor som namn, detta, för så vidt det verkligen beror på gammal tradition, i allmänhet är uppkommet af Tord.

Mycket vanligt är att träffa Tors namn i början af ortn. Då man ej har tillgång till fornformer, är det emellertid ytterst svårt att afgöra, huruvida i dylika fall Tors- är gen. af gudens namn eller af något därmed bildadt mansn., såsom Tord eller Tore, som undergått stympning. Till och med i äldre tid visar sig någon gång sammanblandning. — Då ortn. böija med Tor- (utan s), kan man tänka på sammanhang med adj. torr. Sidenbladh antager s. 106, att gudanamnet, då det ingår i ortn., alltid står igen. form. Detta har jag dock ej vågat antaga, då, såsom man sett af andra sammansättningar, formen tor- af gudens namn är ej ovanlig (jfr t. ex. ioråk vid sidan af torsåka), och då man ju vidare i ortn. träffar Frö- jämte Frös-. Jag har derför, ehuru på särskild plats, upptagit äfven namn på Tor-, då någon omständighet syntes mig tala för

sammansättning med gudanamnet

De hithörande sv. ortn., hvilka jag träffat, äro:

Upl. Thorsakers hundare, Styffe (äfven prouincia Thors-akir DS Ht, år 1314, prou. Thorakir **) V, 333), det gamla

*) Närmast följande ord är stympadt, och det är ej omöjligt, att

por här är första led i ett sammansatt namn.

**) Frånvaron af gen. « är här särskildt anmärkningsvärd.namnet på ToretuHa här.; T or sbro, Ramsta (Tuneld); Thorsene

SEP (1375), nu Torsne, Alunda (väl för ett *^ors-vin); Thors-

holm DS III (i en afskr. af ett dokument från 1324; Thors-

holmi, dat., V, odat., enligt utg. från 1344), nu Toraholma, Frösunda; TorshaU, berg, Viksta, (Wiberg, de par UpL Wiksta); Torslund, Almunge (TCK); Thorslunda DS V (“in Thoraluo-dum par. Aekrö", 1342), Ekerö (fordom hörande till Sdm., Styffe); Torslunda, Fröj eslunda; Thorslunda DS IV (“in Thorslundum par. Hagha“, 1335), nu Torslunda, Haga; Torslunda, Odensala (TCE); Torslunda, Tierp; Tordunda», Sånga; Thorslunda SRP (1375), nu Torslunda, Torstuna; Tordunda, Täby; Tors-löt, Knifsta (TCE); Tor smyr a, V endel; Torskåret, Rådmansö; Torsätra gärde, Bro (Liljegr.); Torssättra, V. Ryd (Tuneld);

Thorstuna s., Styffe (1389), nu Torstuna (Torstuna här. se Thorsaker); Thorsvi s., Styffe (1410), nu Torsvi (en ort

Thorsvi, nu Torsvibyi denna s. nämnes SRP år 1378).

Osäkert är Torsäker, Hammarby, då en annan namnform, Tjursåker, anföres af Tuneld. — Torsby, Värmdö, hette äldre Thorisby, DS m (1323), och innehåller således icke omedelbart Tors namn.

Sdm. Thorsahir s., Styffe (1408), nu Torsåker, Thors-berg SRP (1381), nu Torsberga, Steuqvista; Thorshargher (latin. Thorsharchum DS I, 355, år 1252; Thorssargh III, 316, år 1317; Thorsherghy DI, 347, år 1318, m. m.), nu Torshälla (såväl stad som landsförsamling); Thorslunda SRP (1375 m. m.), nu Torslunda, Husby-Oppunda; Thorsn s., Styffe (1407; äfven Thors, så DS III, 289, år 1316. Namnet är väl uppkommet af *j&ors-vin), nu Toresund; Thorsnees, SRP (1348), Torsåker; Thorstaähum, “tr. Torsta i Lunda s.“, SRP (1357), Thorungi (dat.) s., DS I, 733, nu Turinge.

Hit hör vidare med stor sannolikhet Thorlunda DS III (1322; •'Vfrardum de Thorlundum"); reg. sammanställer Tor-lunda i Torshälla s.; måhända ock Thorø DS IV (1335), nu Torö, Sorunda. — Knappast hör däremot Thorlunda, Ripsa,

SRP (1368), hit, då den nuv. formen är Torrlunda. — Nuv.

Torsta, Nykyrka, uppträder i det äldre spr. med skiftande former. DS IV, 666 träffas, dock blott i en afskr., Thorstum,

men IV, 589 träffas j&orastum (1338) ocb SRP Thorista (1393).Ner. Torshögen vid Skyberga, Hardemo, enligt Hofberg (dä traditionen appger, att denna hög är uppförd öfver en konung Tor eller Tore, är detta väl en senare pä grund af namnet uppkommen sägen).

Hit hör väl ock Torsbacken eller Torebacken, äfven Tors-hammarbacken, namn på en höjd i Mellösa s., Buna 1848, 25.

VnU. Thorsmusa par. Malmum, DS IV (1331), reg. sammanställer nuv. Torsmossen i Odensvi s.

Hit nör vidare möjligen Thorlunda, SBP (1385). “tr. Torunda i Munktorps s.“

Däremot innehåller Torstad, St. Eytterna, gudens namn ej omedelbart, då fomformen är Thorista, SBP (1368 m. m.); ej häller Tortuna s., då den äldre formen är Thyretuna, Styffe

(1399).

Dal. Thorsang s., Styffe (1400), nu Torsång.

Måhända hör ock hit Torvalien, Äppelbo.

Gestr. Thorsaker s., Styffe (1343), nu Torsåker; samt

det i nämda s. belägna Torshyttan.

Hels. Hit hör möjligen Torön, Järfsö.

Medelp. Torsboda, Hässjö.

Ångml. Thorsakir s., Styffe (1319), nu Torsåker. Jämtl. Torsåker, Myssjö (se Hyltén-Cav. II, XXXVI);

Torsfjärden, Ström; Torsgård, Eagunda. Måhända hör ock gårdn. M Thurung i Haffradal (på gränsen till Hafverö i Medelpad)w, Styffe (1405) hit.

Värm. Tor sberget, Ö. Ullerud; Tor sby, Fryksände; Torsby, Båda; Torsgården, Väse.

Dalsl. Tor sberg, v. om ödeborg kyrka, Buna 1843.

Ifrågakomma kunde ock Torskog s., Styffe (1531), men då

den nuv. formen enligt Sidenbladh är Torrskog, ingår häri sannolikt adj. torr. Om Torud, Byr och Tösse (Lignell) hör hit, är svårt att afgöra.

Vg. Tor sås, Brunn; Tor sberg, Undenäs; Tor sbo, Dalstorp ; Torsbo, Gällstad; Torsborg, Saleby; Torsrud, Bansberg; Torsjöhidt, Undenäs; Torsta, Töllesjö; Thorswnd, fiskeri i Kållands här., SBP (1399); Torsvid, Amnebärad. Äfven Torso s. hör säkerligen hit, då den med det nuv. namnet stämmande

formen Thorsö af Styffe uppgifves från 1344 (samma ort ärí

väl ock Thors# DS n, 571, odat.), under det den a. st citerade biformen Torisö först Sr från 1471.

På grund af senare leden synas mig följande namn osäkra: Thorslefua s. (1404; äfven förekommer den besynnerliga formen Tarslefi 1398), Styffe; Torstorp (orter med detta namr förekomma i Ek, Habo, Hagelberg och Håkantorp s.). Häi synes det mig sannolikast, att något mansn. (1 ex. Tord) ingår hvilket är så mycket mera möjligt, som för flertalet af namnen blott nutidens form är känd. — DS Hl, 739 (afskr.) nämnes en gård, såsom det synes, i Yg., som i samma dokumenl kallas Thoristorp, Thorsstorp och Torsstorp.

Däremot ingår möjligen gudens namn i Torhult, Sträng-sered och Torlunda, Timmelhed.

Ög. Tors berg (Tuneld); Torshag, Qvillinge; Tors Mint berg i samma s. (Tuneld); Tors måse (Grimm 169 eftei Broocman); Tor sjö, Godegård. Nuv. Torr sjö, ö. Byd, förekommer i SBP med växlande iormer, såsom Thorzshyd (1389). Thorsyde, äfven Tborsrydh, Thorsridh, i hvilka gudens namo synes ingå (möjligen dock mansn. Tord; se den första formen med z).

Möjligen ingår vidare Tors namn i Thorberghum DS V (1344; förmodas i reg. ligga i ög.); Thorlunda SRP (1383),

nu Torlunda, Borg och Löt; Torlunda, Vånga (Tuneld); Thore SBP (1362 m. m.), nu Torön, Skällvik (jfr Tuneld). Däremol ej i Torstorp, Bisinge, då fomformen är Thoristorp SBP (1890); Torsborg (eller Torstorps borg) vid nämda Torstorp (Tuneld) har väl först i senare tid fått sitt namn. Ett mansn. synes ock ingå i det af Tuneld anförda Thorforss eller Toleforss, som förut skall hetat Tolarp, Kärna s.

Sm. Torsån (Hyltén-Cav. I, 131 m. m.); T hors aas s. (1335, äfven Wästra Thorsaas, år 1476, Styffe), nu V. Torsås; Thorsaas s., Styffe (1403), nu ö. Torsås; (jfr det enligt Hyltén-Cav. I, 135 af allmogen begagnade uttrycket “Tors socknar"); Thorsaas s.,Styffe (1391), nu Torsås, k.; Torsberg “eller Torssaberg“, Lidhult (Tuneld); Torsbo, Madesjö, k.; Torsby,

Ed, k.; ThorsfaUa SBP (1385), nu Torsiåll, Gladhammar, k.; Torsholma, Hallaryd; Torshvdt, V. Torrås (Hyltén-Cav. 1,139);

Torshultemåla, Kråksmåla, k.; Tors hutte, nära sjön Bolmen

(Hyltén-Cav. I, 73); Torsa katta, ö. Torsås (a. a. I, 132);Helge Tors källa, Skatelöf (se s. 43); Torsnäs, i Konga här. (a. a. I, 135); Torsryd, SRP (1354), nu Torseryd, Odensjö; Torsjö, Habo; Torssjö, Höreda; Thorsio, SRP (1387), du Tor-

sjö, ö. Torsås (“Här märkes en större grifihög, hvaruti Thor skall vara begrafven“, Tuneld); Torstalyeke(?), Kalfsvik;

Thorssö, Styffe (1352), Sunnerbo här., fordom s., nu en del af Berga. — Ett Thorsryth, som synes ligga i Sm. (“Slæta" s.)

nämnes dessutom DS H, 143.

Måhända hör ock Thoras, SRP (1380), Frinnaryd, hit. — Osäkra synas Torseryd, Höreda (Tuneld), Torsatorp (på en ö i Åsnen; Hyltén-Cav. I, 136), Torstorp (två sådana i k., i Ma-desjö och Söderåkra); likaså Torarp, Svennarum (Tuneld).

Öl. Thorslundha s., Styffe (1346), nu Torslunda (“I gamla kyrkan var ett af sten hugget menniskobufrad, kalladt Thorshufvud"; offerlund och offerkälla vid kyrkan m. m.; Tuneld).

Gott. porsborg, Guta S., nu Torsborgen; Tors brunn,

Ardre.

Från Bl. könner jag ej något ortn., som med någon högre grad af sannolikhet kan hitföras. Med afseende på sockenn. Torhamn, hvars ålder är mycket osäker, kan jämföras Siden-bladh under Torrum.

Sk. Torsbromölla (1610), nu Torsebro, Färlöf, (Falkm.); Torshult, Allerum; Thorsöe (1624), nu Torsjö,

Riseberga

(Falkm.). Äfven Torsjö, Solberga, synes höra hit, då den älsta formen är Torsyo (1349); dock förekomma äfven former, som tyda på annat ursprung, såsom Thwresö och Thordsö (se Falkm.)

Däremot hör svårligen Torseke, Fjälkeatad, hit, trots de rätt gamla formerna Thorseeghe (1551), Torsege (1624); den älsta formen är nämligen Tvarsager (1495); jfr Falkm. s. 55. Ej häller torde Thorlösæ s., Styffe (1398) höra hit, utan till adj. torr, då den nuv. formen är Torrlösa; jfr Sidenbladh. Falkm. nämner s. 43 ett Thorgaard (1624), nu Torfgårda, Munka Ljungby, hvars nuv. form lättare låter förklara sig ur en sammansättning med torr än med Tor.

Namnet Torup är i Sk. rätt vanligt Det är troligen bildadt af mansn. Tord; härför tala de fomformer, som förekomma. Så bette t. ex. Torup i Hvitaby fordom Thororp och Torup s. i Bara härad Thordtorp. Medt

afeeende på dessa och närbeslägtade sk. namn får jag för öfrigt

hänvisa till Falkm. s. 179 f.

Hall. Tor sjö, Gunnarp. Osäkra synas Torstorp, Grime-ton och Vinberg, och Torås, Valda. Torup s. hör ej hit, då den gamla formen är Thordatorp (1413; äfven Thororp, 1402), Styffe.

*

Bohusl. T hor sby s., Styffe, nu Torsby; Torsby, Teg-neby; Thorslanda s., Styffe, nu Torslanda; Torskog, Vester-landa. Afven Tose s. hör hit, då den gamla namnformen enligt Holmberg II, 184 var Thorseiöis.

Däremot hör ej Torsbo, Qville, hit, då den gamla formen

enligt a. a. II, 109 var Thorisboer.

Ftnl. Jag har här blott att lemna en sammanfattning af uppgifterna i Freudenthals olifca arbeten. — Följande ortn. synas höra hit; i Nyland Tor sborg, Torsböle, TorskuUa, Torso alla i Karis (ett Torsjö i Karis nämnes hos Rietz); Torsby, Pemå; Torsvik, Kyrkslätt; däremot höra Torsbacka, Ingå och Torby, Pojo, ej hit. då de ha sidoformerna Thordsbacka och

Thordeby; äfven Thors, Helsing, synes snarast innehålla gen. af något mansn.; i Eg. Finl. Torsböle, Kimito; Åland Tosarby, älst “enligt Arwidssons Handl. anno 1431 Torsalby“; Torshol-ma, Hammarland; däremot ej Torsholma, Kumlinge, äldre Tolffzholma, Tolzholma. —- Stor-Tors och Lill-Tors, Närpes s. (Freudenth , Närpes dial.), äro väl snarast bildade af något mansn., hvari Tord namn ingår.

I sammanhang må nämnas de af Russw. II, 180 samlade estsv. ortn., som kunna höra hit. Utom det redan s. 46 behandlade Toraka äro de Torsgrunn, Tortall och Torväg; man kan dock här äfven tänka på tör (II, 356) i betydelsen tom, fyrbåk, sjömärke.

Till alla dessa ortn. kan ytterligare läggas det DS III, 287 nämda Thorsrum, (“in Thorsrumi“), hvars läge ej synes kunna närmare bestämmas. Frö.

I den isl. literaturen nämnes Freyr såsom en af sveame med särskild ifver dyrkad gud; jfr bl. a. Ynglingas. k. 13. Härmed kan jämföras, att hos Saxo, s. 384, svearnes tappraste kämpar i Bråvallaslaget uppgifvas såsom uFrö dei necessarii“, liksom att han, s. 278, med uttrycket "filii Frö“, såsom det synes, betecknar TTpsalakonungame. Om ett ärligt offer af svarta offerdjur åt guden yttrar han dessutom s. 50: “Fröblod (väl en da. form för *Fröblof) sveones vocant“.

Hos Adam af Bremen nämnes vid hans beskriihing af Upsala tempel Fricco såsom den tredje af de gudar, hvilkas bilder här voro föremål för dyrkan. Det antages allmänt, att härmed syftas på Frö, och utan tvifvel med full räti Att antaga någon särskild gud Friggi strider mot alt hvad man eljest känner om nord. förhållanden; och bland de kända gudars namn, på hvilka man här kan tänka, ligger Frös närmast. Enligt den isl. literaturen intar ock denne gud jämte Tor och Oden en särskild öfver de andra gudarna höjd ställning (se H. Petersen 97 f.; om afbildningar

af guden talas a. a. 33, 37), så att man har att vänta just honom nämd här.

— Det synes mig för öfrigt antagligt, att Adams af Bremen “Fricco“ beror på förblandning af namnet på den gud, hvars bild jemte Tors och Odens fans i Upsala tempel, och det i någon mån liknande namnet på gudinnan Frigg, hvilken säkerligen ock dyrkades i Upsala (jfr ock Grimm 278).

Något bestämdt minne af Frö såsom en särskildt väsen synes ej hafva hållit sig kvar i den sv. folktron. Däremot ' finnas inhemska intyg om hans dyrkan i de personn. och i synnerhet i de talrika ortn., i hvilka hans namn ingår. Med afseende på de förra, till hvilka andra germ. folk äga motstycken, kan det visserligen starkt ifrågasättas, huruvida förra leden ursprungligen innebar en hänsyftning på en viss bland gudarne, och om icke Frey-, Frö- här älst stod med ordets egentliga betydelse herre, d. v. s. gudomlig herre, gud (i allmänhet). Men då man i Skandinavien med visshet ägt en gud med namnet Freyr, och då af nära anhöriga den ene kunde bära- ett namn på por-, den andre ett på Frö- (frustin L.589 är son till jtorstin, frustain L. 444 broder till ^urstam *);

Snorre Sturluson omtalar i Olafs s. helga, k. 96, en svensk vid namn Freyvibr daufi, broder till þorviðr stami), synes det otvifvelaktigt, att man en gång i Sverge förbundit dylika namn med tanken på den nämde guden.

De hithörande sv. personnamnen äro:

Fröbiom: freubiurn L. 26 (UFT); fraibi&rn L. 352 (UFT). Ffrøbyrnus de Viby DS II, 116 (samme man är väl den Frøbemus, som nämnes U, 394, III, 431), Frøberntts, m, 98. Den sv. formen träffas i SRP, där Fröbjöm i Flec-hestum (VmL, år 1369), Fröbiorn i Kiuista (Vml.; 1399) samt Stenbiorn Fröbiorna (näml. so»; år 1390) nämnas. — Det åländska ortn. Frebbenby, äldre Fröbðnby, Fröbeneby (Hammarland ; Freudenth., AL ortn. 55) måste innehålla detta mansn.

Friibþrgh: Frøborg DS HT, 100.

Frödis, se s. 26.

Fröger: fraikair L. 671 (UFT), 691 (UFT; samme man nämnes såsom frnikir (?) L. 690); dat. fraikiri L. 1049; frikir UFT H, 54. Namnet träffas DS III såsom Frøger s. 90, latin såsom Frøgerus flerestädes, såsom s, 86, 88, 98 m. m. Samma namn är väl det Frödger, Frödgir, latin. Fröd-gerus, som träffas på några ställen i DS och SRP. Frö- synes här hafva blifvit ombildadt efter analogi af namnen på ödh-,

Iftröguper (Frögunn). Kvinnon. friikitør L. 171 tolkar UFT väl med rätta på detta vis.

Fröhvater: Frøuatus DS V, 440 (1345).

Fr ömunder: Frömundus DS III, 101; Frömund i öjdby ög., SRP (1367); hit hör väl ock Holmger Frödmun-dason SRP (1394). Namnet ingår ock i ortn. Frömundaby

(1390), nu Främby, Kopparberg, Dal, SRP.

Fröriker: fMurikr L. 547 (enligt UFT H tilL); Frø-riccus “rusticus par. Holdanes“ (Upl.) DS DI, 100; Frørieus in Arby (Upl.) Hl, 267.

Frösten: fraustain L. 835, 842; fraustin L. 353 (UFT); frettstin Dyb. Runa 1873 s. 28; firianstin läser Ste-

*) Båda stename äro från kristen tid, och de där nämda personerna äro väl således ej omedelbart uppkallade efter hedniska gudar; men utan tvifvel ha namnen från hedentid varit brukliga inom siägten.phens hos T., L. 1846; fraistain L. 467 (enligt UFT), 492; frustain L. 407, 444 (båda i UFT), Ull; fnutin L. 388 UFT), 479, 589 (UFT), 1575 (Gotl.); frttsten L. 728 (Dyb.). #•

Afven i medeltidshandlingar är namnet rätt vanligt. I DS har

jag träffat den latin, formen Fröstanus II, 112, 381, 515, 569,

III, 86, IV, 113, 508; IV, 378 nämnes Ingewcddus Frøsteens-son. I SRP träffas namnet Frosten Jonsson (1375); Karl Fröstensson och Margaretha Fröstensdotther (båda från 1391); vidare ett sigill med omskrift 8. Olavi Fröstenson (1400). Rääf omtalar namnet Frösten såsom förr användt i Ydre. — Hit hör ock ortn. Frøstenstørp DS

JH, 512 (afskr.), ög.

Fröviper: Fryuidus i Nesby (Sm.), DS V, 245 (afskr.); Frøvidher i Fuglha (Gestr.) Silfverst. D. (afskr.). Jfr ock s. 63*

L. 782 förekommer dessutom ett frukakr, som UFT uppfattas som ett mansn. Frögång, ett isl. *Freygangr; måhända är det en felristning (för frukair?). På en nyfunnen runinskrift UFT in, 15 fins ett namn, som böljar fruk.... — Den på ett par ställen i DS IH nämde Frovinus “Consul Stockh.", synes bära ett egentligen tyskt namn; jfr fht. Fröwin.

Mansn. Swen Fröö, Hyltén-Cav. I, 92 må ock nämnas,

ehuru dess sammanhang med gudens namn synes tvifvelaktigt.

I ortn. förekommer dels gen. formen Frös-, dels formen Frö-, hvilken senare väl i likhet med den i personn. ingående är att fatta som stammen. — I några få ortn. förekommer ett FröiaFröa-, som man sammanstält med gudinnan Freyja. Detta synes mig mycket tvifvelaktigt. Dels skulle man väntat sig formen Fröiu-, dels förekommer i ett par af dessa namn Frö- såsom sidoform. Sannolikt äga därför äfven dessa ortn. sammanhang med den manlige gudens namn.

I isl. förekommer väl af Freyr blott gen. Freys, men af andra till samma dekl. hörande mask. träffas ju ofta en gen. på -jar, ofta hos samma ord växlande med en gen. på s; för fsvenskans räkning anför Rdq. II, 43 f. gen. byiar, byriar, bæk-kiæ, þyniæ. Det synes därför ej vara vågadt att för dessa ortnamns förklaring anta en fsv. gen. *Fröiar (jfr det fem. möiar), vid sidan af Frös. I de flesta af dessa namn börjar senare leden med r. *)

*) LSngt mera vågadt vore det utan tvifvel att i Fröia- se gen. af ett svagt mask. *Fröi, omedelbart motsvarande got. frauja.Jag upptar därför här äfven dessa namn, ehuru särskildt, efter de öfriga.

De ortn., i hvilka jag funnit Frös namn, äro:

Upl. Frösåkers skiplagh, Styffe (1344), nu Frösåkers härad; Frøsaaker, gård under Upsala kyrka DS III, 15 (1311) m. m., äfven skrifvet Frøsakir; Frøbro, DS V (1341) nu Fre-bro, Tierp; Frööby, Skepptuna, nämnes Runa 1848 efter en handling af 1673; Fröslunda, SRP (1356), nu Frösslunda, Al-tuna; Fröslunda s., Styffe (1386); den gamla formen fins än kvar, men har stundom blifvit förändrad till Fröjeslunda; Frösund s., DS III (1314); den nuv. formén Frösunda uppgifves af Styffe från 1401; Frösunda, 3 stycken, Lilla, Nedre, Stora, alla i Solna s.; det första fins nämdt DS V såsom Litlafrø-sundæ par. Solnö (1347); dessutom nämnes IV ett Frøsund, enligt reg. i Solna (1337); Fröösätra, Åker, nämnes Runa 1848 efter en handling af 1673; Frösätra, Husby; Fröstolft s., Styffe (1343), nu Frösthult; Frötuna Skiplagh, Styffe, nu Frötuna; däri ligger Frötuna s., Styffe (1413), nu Frötuna; Frötuna, SRP (1381), nu Frötuna, Rasbo; Frøtunum DS III (1311), nu Frötuna, Tibble; Frösvik, ö. Ryd (Tuneld).

Tvifvelaktigt synes Fröösta s., SRP (1385), nu Fresta, då enligt Styffe äfven formerna Fræsta (1409) och Fræksta (1445) förekomma. — Hit hör icke nuv. Frösvik, Danderyd, hvars äldre former enligt Styffe äro Frydzwik (1424) och Fredzwiik (1425); ej heller Fröjsta, Alunda, äldre Friastadum, DS Hl,

92 (odat.); sannolikt ej häller Frövi, Balingsta, som i DS H (t. ex. 151) förekommer under formen Frødhawi, i SRP såsom

Frodhevi.

Sdm. Fröberghum, SRP (1370), nu Fröberga, Lunda; Frøberghe par. Wluildæ kyrkio, DS V, 462 (1345), enligt reg. nuv. Fröberga, Öfver-Selö; Frøslundum DS V (1346), nu Fröslunda, Fors; Frøslunda DS DI, 151 (odat.), IV, 244 (1331),

nu Fröslunda, Öfver-Selö; Frölunda (och Frönäs), Sorunda;

Frölunda SRP (1381), nu Frölunda, Stenqvista; Frösjön (sjö), Vårdinge; Fröstuna s., Styffe (1408), nu Fmstuna; Frösui, SRP (1397), nu Frösvi, Österåker; Frövi (Bergström s. 29.)

Ner. Frötuna, Götlund a; Frösvidal, Kil; Frøui DS IV (1334), äfven Frøsui, V (1341), nu Frövi, Frösvi, Edsberg.

Vml. Frøsaker DS Ht (1318; äfven Frosaker V, 721, år 1347), nu Frösåker, Kärrbo; Fröberga (Norrfröberga),Malma; Fröberga, Torpa; Frögärde, Björks ta, nämnes SRP för år 1354; Frøshamar, DS II, 115 (1291), nu Fröshammar, Arboga; Fröslundir in par. Haraker, DS 11, 49 (1288), nu Fröslunda, Haraker; Frøsswi DS IV i en afskr.; formerna

Fröswi, Froswi förekomma SRP (1399); nu Frösvi, Kolbäck; Frösm (1357), Froswi (1399), SRP, nu Frösvi, Romfartuna; Frövi, Näsby; Frøwi, DS V (1342), nu Frövi, Skultuna.

En ort Frøbolset, möjligen i Vml., nämnes Silfverst. D.

I, 278 (1403).

Vb. Fröbäcken, Nysätra.

Jämtl. Fröå grufva; Frösöö s., Styffe (1429; den no. formen Frøysøy DS V, år 1346), nu Frösön.

Värm. Fröbol, Elgå; Fr öv ettern, sjö i Bjurkäm (Örebro län); jfr Ullvettern.

Dalsl. Fröskog s., Styffe (1531), nu Fröskog; Schlyter förmodar, att det i VGL nämda A.næ frö skulle vara samma ort; Fröviken, Ödeborg.

Tg. Fröåkra, Lyrestad; Fröyal s. (1444, äfven Frial, 1430), Styffe, nu Friel; Frøsberg s., DS III (1316), nu Freds-berg; dessutom nämnes en gård i Vg. Frøsbiærgh DS I, 546 (1279); Frökinshæraþ, VGL, nu Frökinds här.; Frökulla,

Sventorp; Frösslunda, Sunnersberg; Frölunda s. (Askims här., således i Göteb. län), Styffe (396); Frölunda s. (Kinds bär.), Styffe (1402); Frølundæ, Silfverst. D. I, 366 (1404), nu Frölunda, Gällstad; Frömaden, Hössna; Frörydh s. (1397; äfven Fröiaridh, 1422), Styffe, nu Fröjered; Fröstorp, Håf; Fröstorp, Kyrkefalla; Frösvi s., Styffe (1397), nu Frösved.

Ög. Fröåsa, Kisa; Fröberga, Skönberga (Hammarkinda här.; ett i Silfverst. D. I, 426 nämdt Frøbærgha synes ligga i Aska här.); Fröshälla, Kärna; Fröklint (berg; Tuneld); Frös-la nämn DS IV (1337), nu Fröslunda, Svinestad; Frörmn, Rin-gerum; Frösäter, Vårdsberg (ÖFT); Frøswi, DS III (1311), nu

Frösvik, Oppeby; Frösäng, Åby.

Hit hör kanske ock Fröslegårdarna, Kärna $FT). Osäkert är Fröstorp, Ö. Harg, då det enligt reg. till D. S. IV

torde vara att sammanställa med det gamla Frøstensthorp

(1334).

Sm. Fröale s., Styffe (1398), nu Fryeled; Fröåsen, ås och gård i Albo här., Hyltén-Cav. I, 135; Fröboqwarn, DS V(afskr.), Högsby, K; Fröséke, Asheda; Frøseke, Elghult, Silfverst. D. (afskr.); Frøredhom i jæredhe s., a. a. (1401), nu Fröreda, Järeda, K.; Frøsryd s., DS Hl (1321; uppträder ock

under de yngre formerna Frøaryth IV, år 1337, Fmaryþ V, 1347, Fröaridh, SRP, 1394; Styffe anför dessutom tormen

Fröyarydh från 1438), nu Fröryd eller Fröderyd; Fröstarp (?), Mortorp, K; Frösvi, Blacksta, K.; Frövi, Högsby, K.; Frövik, Jersnäs; Frösö, ö i Åsnen (Hyltén-Cav. I, 135); Frösöhult, Kinnevalds här. (a. a. I, 136).

Öl. Frösåkrarna, Gårdsby; Fröby gårda färjeplats, Vick-

leby; Frøslundum, DS IH (1312), nu Fröslunda, Stenåsa; Frönäs, Persnäs.

Gotl. Fröyal s., Styffe, nu Fröjel.

Sk. Frösboholm, Vidsjö; Fröslöf Valleberga; Frörum,

Fågeltofta (se Falkm.).

Måhända hör ock Frönshult, Högsröd (Falkm.) hit Hall. Frösböke skog, Slättåkra; Fröböke, Breared; Fröslida, Torup.

.'Bóhusl. Frölanda, Herresta; Frötorp, Foss, hör blott skenbart hit, då den äldre formen enl. Holmberg n, 170 är Friðthorp.

Från Fini, känner jag Frönäs, Närpes s. (Freudenth. Närpesdial.)

En gård Frøknæte, hvars läge jag ej kan närmare bestämma, nämnes DS n, 700.

På några ställen träffas ett ortn. Frö. Så t. ex. SRP åi 1360, nuv. Frö, Lillkyrka, och 1367 m. m., nuv. Frö, Skärkind, båda i Ög. Huruvida detta står i samband med guden, kan jag ej afgöra.

De äldre sv. namn, i hvilka formen Fröia-, Fröa- ingår, äro:

Vg. Fröiaridh, se Frörydh; ög. Frøæwerke, bäck hörande under Husby kyrka, DS IH (1319); Sm. Fröiarwni SRP (1383; äfven Fröyarwm, 1387), nu Fröjerum, Txnerum

K.; Frøaryth, se Fröryd. Här må ock nämnas de sk. örtn Fröjaberg, V. Karup, och Frö atorp, Örkened, Falkm. 126. Ull.

Jag hax redan här närmast efter de tre främsta gudarne upptagit namnet på denne gud, därför att det utom dessa ej finnes någon, hvars namn är ens tillnärmelsevis lika vanligt i sv. ortn.

Namnets nom. form förekommer ej i fsv. Otvifvelaktigt har den lydt Uller eller Ulder, motsvarande isl. Uttr. Gen. heter på isl. Ullar (enligt Egilson i Snorra-edda en gång UUs); ordet är troligen gammal w-stam, väl med Säve gudan. 83 att sammanställa med vulpus ära, härlighet. I fsv. förekommer ock i sammansättningar gen. Ullar-, hvaraf sedan Ullær-, Utter-, På ett ställe träffas formen Ulpær (VGL), någon gång Ulder- (för äldre *Uldar-). Ibland förekommer ock Ulls-, En vanlig form är Ulla-; den har nog i allmänhet genom bortfall af r uppstått ur Uttar- (jfr namnen på Nærdha-). Då i isl. en svag form Utti äfven träffas, är det emellertid möjligt, att den nämda sv. formen åtminstone ibland hör dit. Ur detta Utta- har sedan den äfven förekommande formen Ullæ-, Ulle- utvecklat sig.

Om Ulls namn ingår i personn., är ovisst. Om kvinnon. Olla dysa har talats s. .26 Dyb. II, 170 förekommer ett mans. ulkautr. Äfven fins ett Ulviper; så D. Dal. Wluidir i Ger-dhum (1387); jfr ock det a. a. förekommande ortn. Ulwedz-bodha (det latin. Ulvidus är rätt vanligt, men synes ock återge det fsv. Ulvidin; jfr isl. Ulfheðinn. DS II, 203, afskr. nämnes en Ulvidus judex, som i den gamla sv. öfvers. af handlingen kallas Vlwidin Domare). *) Man behöfver dock ej med nödvändighet här tänka på guden. I fty. finnas namn på Vuld- (t. ex. Vuldebert, Vuldulf, Förstem.), där sammanhang med gudens namn är mycket ovisst (jfr namnen på Vuldar-). Ulvij&er kunde för öfrigt sammanhänga med ulver; detta torde vara fallet med

sådana runstungna namn som ulfastr, ulfri^er.

Att i ortn. de ofvan nämda gen. formerna härröra från gudens namn, kan med säkerhet antagas vid dem, hvilkas senare led är ett ord, som utmärker en plats för gudstjänst;

*) En dylik latinisering l&g så mycket närmare som -tn, -en förväxlades med artikeln; SBP n. 1641 träffas dat formen Oluidhenom.

*sådana äro de mycket talrika sammansättningarna med vi, äf-vensom de med lund. I andra finnes möjlighet af ett annat ursprung. Föga troligt är, att appell, ull ingår i ortn., då dess betydelse mindre väl lämpar sig derför. Saxo synes visserligen med sitt “campus laneus“ s. 445 afse UHeråker, men hans härledningar äro ej mycket värda *), och detta lat. uttryck visar blott, hvilken betydelse man på hans tid, långt efter kristendomens införande, kunde inlägga i namnet. Men det fins mansn. på hvilka man kunde tänka. Jag vet ej något säkert fall, där det ursprungligen enstafviga Uller, isl. Ullr förekommer som personn. **) De hos Rdq. II, 263 anförda formerna ulir L. 1390 och Oler L. 1640 (den förra på en runsten, den senare med munkstil på en grafsten, båda från Yg.) synes det mig ligga närmast att betrakta som tvåstafviga, således föreställande ett Ollir eller UUir efter ;a-dekl. (det

förra

måhända ett Yllir; jfr sockenn. Yllestad, Yg., DS III, 79 Vlli-stadhum, 81 Yllistadhum). Men i DS III, 88, 89, 96 förekommer några gånger ett namn TJlle (skrifvet Vlle).***) Alla personer, som bära detta namn, äro från Upl. Namnet har jag eljest ej träffat. Då u och o i fsv. så ofta växla (se Rdq. IV), kan dock detta vara blott en annan form af ett just i samma handlingar rätt vanligt, äfven eljest förekommande namn Olle, Olli, latin. Ollo. Hvilkendera formen är den ursprungliga, vågar jag ej afgöra, då härledningen ej är klar ;f) emellertid är Olli den vida vanligare formen. — På gen. af detta namn kan man naturligtvis tänka, då man i sammansättningar träffar ett Ulla-.

*) Se t. ex. hans härledning af “Hyldetand*4 8. 361.

**) I sig själf vore ett sådant mansn. ej omöjligt, då i fomty. vul-þ*s förekommer åtminstone såsom sista led i namn. Försten, anför utom ett par osäkra fall formem Sigisvulthus och Cuniuld.

***) Den svaga böjningen af detta namn framgår däraf, att i samma lat. dokument, hvari det finnes, träffas former sådana som Toste, Gissle, Boue, men å andra sidan Thorirus. — I den isl. literaturen känner jag ett ställe, där Ulli kan vara mansn. Det är i Heimskringla, 01. S. Tryggvas. k. 53, där trälen Kark drömmer, att någon säger honom, att Ulli var död, hvilket Håkon Jarl uttyder så, att hans son Erlend månde vara dräpen. Vigf. vill här fatta Ulli som deminut af Erlend. Äfven här synes dock Ulli kunna vara gudens namn.

t) Möjligen råder sammanhang med det fly. namn Uldila, som af

Förstem. föres under vul/>us.Men då detta mansn. i det hela är ganska sällsynt, särdeles i den hos ortn. stående formen med u, synes det föga troligt, att det ingår i något betydligare antal ortn. Då gudens namn däremot med säkerhet ingår i en mängd sådana, är största sannolikhet därför, att det äfven utgör beståndsdel i öfriga namn, som böija på samma sätt, och som med afseende på sin sista led erbjuda likhet med sammansättningar, i hvilka andra gudan., såsom Oden, Tor, Frö, ingå. Jag har derföre härnedan upptagit samtliga dylika ortn., jag funnit.

Upl. Vllarakir (prouincia), DS III, 147 (1314; äfven Vllæraker III, 274, år 1316, Wlderaker III, 228 i en afskr.), nu Ulleråkers här.; tingsstället bar ursprungligen samma namn, formen Uileraker anföres därför hos Styffe från 1323; i hundaret låg ock kronogodset Husaby-Ulleraker (1345), nu Husby, Styffe; VtteraJcyr par. Symbetunum, DS V (1346), äfven Vlderaker, SRP (1389), nu Ulleråker, Simtuna; Vllabolstad, DS IH (1316), nu Ullbolsta, Jumkil: l/llabride, SRP (1353), •*k. Ullbro i Tillinge“; Ullfors, Tierp; Vllatanum, DS IV

(1335), nu Ultuna, Bondkyrko s., Ulleråkers här.; UUevi, Bro.

Ulls namn torde ock ingå i Vlstatum (Sueno de V.; af ett Ullstadha?), DS Hl (odat.), Ekeby, samt i Ulleniuna, Skepptuna. Ett par andra möjligen hithörande namn äro FZ-

dun (för *Uldvin ?), DS IV (1331), nu Ulna, Ö. Ryd, (den nuv. formen förekommer redan a. a. s. 457, år 1335, “in Vlnnoo“, och V, 322, “in Vlnu“), och Ulsa (för Ullstadha?) i “de VI-sum“, DS V (1344), Lena, enligt reg. möjligen nuv. Uggelsta.

Sdm. Ullælund (“i Jæjfrirs sokn ... i Vllælunde“, DS V, år 1344); Wttalundum, SRP (1356), nu Ullunda, Ytter-Selö; UUavn, SRP (1366), nu Ullevi, Gåsinge; Vllæui par. S. Nicolai, DS IV (1330), nu Ullevie; Wllaui “in par. Sorunde“, DS IV (1331), nu Ullevi; Ullevi, Vingåker.

Ullaberg, Björnlunda har erhållit sitt namn först i nyare tid.

Ner. Ull avi, Kil (en borglemning i Kil kallas enligt Hofberg Ullaviklint); Ulldvi, Sköllersta.

Hit hör möjligen ock Wluardha (Ulvardba), SRP (1384), som i reg. förmodas vara nuv. Urvalla, Götlunda.

Vml. Ullnäs, Grythytte, Ullersäter, Näsby; Vllawi, SRP (1389), nu Ullvi, lrsta (i samma bref förekommer ock ett Vila-by, som i reg. anses felskrifVet fór Vllavy samt äfven motsvara nuv. Ullvi); Ullvi (Ulfvi), Köping; Vttawy, SEP (1382 m. m.), nn Ulfvid, Munktorp.

Hit hör möjligen ock Ulsa (“in Vlssum“), DS IV (1330),

gård under Vesterås kyrka.

Dal. Vllevi D. Dal. (1450 m. hl), nu Ullvi, Leksand.

Ångml. Uldanger s., Styffe (1316), nu Ullånger.

Ovisst är, om Ullbergsträsk, Jörn, Vb., kan höra hit.

Värm. Ullvettern, sjö i Bjurkäm (Örebro län); jfr namnet på den dermed sammanhängande sjön Frövettem; UUœrö, Nidhra och Öffra, socknar, Styffe (1440; Ulj&ær ö, VGL), nu N. och Ö. Ullerud; Ullerörsälfven, det gamla namnet på Klar-älfven; DS I, 605 (1282) förekommer “in ampne Wllærørh.“

Måhända hör ock Ulleshyttan, Gustaf Adolf, hit. Ulleberg,

Karlstad, kan vara ungt.

Dalsl. Utterö, gård under gamla Nes g., Styffe s. 137 not 1 (1421; i sammanhang härmed nämnes i samma pergamentsbref en gård Odhensö), är väl samma ställe som nuv. Ullerön, Ed. Dessutom upptar Lignell Uttdaln, Rölanda, och UMön, Tydje.

Vg. Uttarydh i Kinds här., SEP (1383); TJUasyo s., Styffe (1413), nu Ullasjö; Uttersund, Senäte; Uttstorp(?), Forshem; Ullervi s., Styffe (1278), nu Ullervad; jfr ock Ullærvis bro, bro öfver Tidan vid Ullervad, VGL. Hit hör ock Ullene s., Styffe (1449), nu Ullened, i hvilket namn vin synes ingå; i denna socken ligger en gård Ullevi.

Ullstorp, Hagelberg, hade enligt Silfverst. D. I, 274 förr formen Vlffstorp.

Ög. Uttabolstad, SEP (1367 m. m.), nu Ulberstad, Skärkind; VUakalf, SEP (1386; dat. Wllakalfwe 1384), nu Ulle-kalf, Högby (är Vllacalff, “col. sub Öjabro“, ort i Härberga, DS IV, år 1337, att sammanställa härmed?); VHastempna(?), DS El (1317), nu Ullstämma, Landeryd; Wlzthorp(?), SEP (1385), nu Ullstorp, ö. Eyd; Ulleved, Hogstad; Ullawi, SRP (1376; skrifvet Vllaui 1399), nu Ullevi, Järstad; Ullavi, SRP (1381), nu Ullevid, Kimstad; Wllaui, DS III (1318) samt flere-städes i medeltidshandlingar, hvarest äfven skiljes mellan Lilla och Stora U.; nu Ullevi, S. Lars; Ullervi, DS IH (afskr.; äfven Vllaui, SRP, 1385 m. m.), nu Ullevid, Örberga; Vlælue (dat.),SRP (1360), nu Ullälfva, Törne valla; Vlælwom (dat.), SRP (1358 m. m.) nu Ullälfva, Örtomta (troligen samma ort skrif-ves Oldhelfdhum år 1361).

Ett osäkert ord är Vlsbyrgh, SRP (1354), “tr. Ulfsberg i GammalkiT4, då det möjligen är samma ställe, som i SRP (1393) förekommer under namnet Wlfsbergb. — Ett endast skenbart hithörande ord är Ullstorp, Fifvelsta, enär fornformen enligt SRP är Ulfstborp.

Sm. Vllaui par. Vestirwik, DS IV (1340) m. m., enligt

reg. nuv. Ullevi, Gamleby, K.

Hit höra möjligen ock Ulznœs (i texten “origt “Utsnäs),

SRP (1380), nu Ulfsnäs, Öggestorp samt de hos Hyltén-Cav. nämda Ulzarydh (I, 96) och ölsryd (II, 369). Mycket osäkert är på grund af sitt enkla l Ulaas, SRP (1382, nu Ulås,

Voxtorp.

ÖL Ullevi, Gårdby.

Sk. Uttatofta, äldre Wlletoft, Ö. Sallerup; måhända ock Ullebergskrok Svedala, Ullarp, äldre Wllerup, V. Vram, Ullstorp i Hör och Önestad ^se Falkm. 186).

Ulstorp s., Styffe (1435), nu Ullstorp, är osäkert, då sido-formen Ulfistoi*p förekommer så tidigt som 1508. — Ulleröd, Hammarlunda, hette enligt Falkm. förr Ylleröd.

HaU. Ullaryth s., Styffe (1334), nu Ullared.

Eohusl. Ulleråker, Hjerthem, fordom Ullarakr (Holmb.

III, 59).

Njord.

Jag återger på detta sätt, såsom man ända till nyaste tid vanligen plägat, namnet på den gud, som på isl. kallades Njörðr. Den fsv. nom. formen lydde antagligen *Niorper. Ordets vokalförhållanden svara mot dem i hjort, jord m. fl. ord. Den nu stundom använda formen Njärd är bildad dels med tanke på med gudens namn sammansatta ortn., i hvilka dock en gen., älst Niarþar, ingår, dels efter mönstret af det tämligen ensamt stående fjärd, hvarest genitivens vokal synes ha inträngt i nom. SRP (1360), nu Ullälfva, Törne valla; Vlælwom (dat.), SRP (1358 m. m.) nu Ullälfva, Örtomta (troligen samma ort skrif-ves Oldhelfdhum år 1361).

Ett osäkert ord är Vlsbyrgh, SRP (1354), “tr. Ulfsberg i GammalkiT4, då det möjligen är samma ställe, som i SRP (1393) förekommer under namnet Wlfsbergb. — Ett endast skenbart hithörande ord är Ullstorp, Fifvelsta, enär fornformen enligt SRP är Ulfstborp.

Sm. Vllaui par. Vestirwik, DS IV (1340) m. m., enligt

reg. nuv. Ullevi, Gamleby, K.

Hit höra möjligen ock Ulznœs (i texten “origt “Utsnäs),

SRP (1380), nu Ulfsnäs, Öggestorp samt de hos Hyltén-Cav. nämda Ulzarydh (I, 96) och ölsryd (II, 369). Mycket osäkert är på grund af sitt enkla l Ulaas, SRP (1382, nu Ulås,

Voxtorp.

ÖL Ullevi, Gårdby.

Sk. Uttatofta, äldre Wlletoft, Ö. Sallerup; måhända ock Ullebergskrok Svedala, Ullarp, äldre Wllerup, V. Vram, Ullstorp i Hör och Önestad ^se Falkm. 186).

Ulstorp s., Styffe (1435), nu Ullstorp, är osäkert, då sido-formen Ulfistoi*p förekommer så tidigt som 1508. — Ulleröd, Hammarlunda, hette enligt Falkm. förr Ylleröd.

HaU. Ullaryth s., Styffe (1334), nu Ullared.

Eohusl. Ulleråker, Hjerthem, fordom Ullarakr (Holmb.

III, 59).

Njord.

Jag återger på detta sätt, såsom man ända till nyaste tid vanligen plägat, namnet på den gud, som på isl. kallades Njörðr. Den fsv. nom. formen lydde antagligen *Niorper. Ordets vokalförhållanden svara mot dem i hjort, jord m. fl. ord. Den nu stundom använda formen Njärd är bildad dels med tanke på med gudens namn sammansatta ortn., i hvilka dock en gen., älst Niarþar, ingår, dels efter mönstret af det tämligen ensamt stående fjärd, hvarest genitivens vokal synes ha inträngt i nom.Denne gud, om hvilken det i Yafpr. v. 38 heter: “hofum

é

ok hörgum hann ræðr hunnmörgum“, tyckes äfven i Sverge, att döma efter de rätt talrika efter honom nämda orterna, varit föremål för ganska ifrig dyrkan. De hithörande ortn., hvilka jag funnit, äro:

Upl. Närdinghundra här., Nærdhin^iahundæri, DS IIL 148 (1314), äfven Nihærdhungahunder Ett, 269 (1316), Nærd-hundæri V, 44 (1341). I detta namn ingår uppenbart gudens namn blott medelbart (ty på den sist nämda enstaka formen synes ingen större vigt vara att lägga), snarast väl ett däraf bildadt patronymiskt ord. Jfr ock namnet på den i här. belägna sjön Närdingen. Nœrdhalundum par. Aeækrö, DS IV, 141 (1329) m. m., nu Närlunda, Ekerö; Ncerthastaff\ SRP (1354), nu Nälsta, Spånga; Nierdhatunum s., DS II, 265 (1298; äfven Nyærdhatunum El, 64, år 1312, Nerthetunum H, 124, år 1291, Nerdhatunum III, 14, år 1311, Nardhetu-num IV,

409, år 1335, m. m., nu Närtuna.

Äfven Nærdhasten, DS n, 259, synes tillhöra Upl.

Sdm. Nœrdhelunda, Styffe (1414; äfven Nerdalund, SRP, 1366), nu Närlunda, Gåsinge; Nœrdhalunda, SRP (1366), nu Närlund, Husby-Oppunda; Nerddestum, DS IV (1334), nu Nälsta, Ytter-Selö.

Ner. Nærdhæm, DS V, 693 (1347; jfr ock SRP åx 1390), nu Nalavi,*) Kräklinge; Nærdhæwi par. Vigby, DS V, 660 (1347; äfven Nærdawi SRP år 1385), nu Nalavi, Viby. Det DS I, 506 nämda “Nærtbawi in Næricbia“ är väl en af dessa orter.

Vml. Nerdalunda, SRP (1386; Nærdhalunda 1392), nu Närlunda, Badelunda.

Jämtl. WUfer i Nioerda nämnes DS IV, 302 (1333). Ög. Nœrdhawi, SRP (1379;, “k. Närby, Drothemu;

Nærdhawi, SRP (1374), nu Mjärdevi, Hagelstad; Nycerdhawi,

SRP (1355), nu Mjärdevid, Slaka.

jBl. Här bör möjligen upptagas det till gudens namn

säkert hörande Niœrdholm Vald. Jordeb. 51, hvarom s. 138

*) ä-ljudet har såsom i vara, kvarn m. fl. ord framfor r förändrats till a, och rd har, såsom ofta dial., öfvergått till l, ursprungligen väl “tjockt".yttras: “Mon det kan være Noije by i Tsanna sogn (Ysane, BL), der ligger på en holm, i Lister herred ?u

Egendomligt är, att i de anförda orden redan i fsv. i efter n vanligen saknas. Detta beror dock säkerligen ej på frånvaro af brytning, utan därpå att ljudförbindelsen m- med följande vokal varit svår att uttala. Något med nia- eller ni<e- böljande fsv. ord har jag ej träffat (frånsedt det gotl. niauta). Betraktar man de tämligen analoga orden med ursprungligt nm-, visar det sig, att nysv. visserligen stundom har kvar j, men att språket ock i några fall befriat sig från den hårda ljudsammanställningen genom sammandragning af iu till y. Så har nysv. nyra jämte njure (den förra formen redan i fsv., Rdq. n, 230), vanligen nypon för njupon, alltid nypa, nysa för äldre niupa, niusa (men njuta). Sannolikt bar derför i detta ord för underlättande af uttalet i bortfallit på samma sätt som i nysv. bärga, äldre biargha, biærgha.

Ti (Tyr).

Namnet på den gud, som på isl. heter Tyr, träffas i sv. i några sammansättningar, af hvilka visar sig, att ordet här har den ursprungligare vok. i bevarad.

En af dessa sammansättningar är namnet på den tredje veckodagen, tisdagen. Ordet träffas i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: “diem martis, som wi kallom tiisdagh, thy at han dyrka-dhis fore örlöghis gudb.“ Så ock i Ordspr. utg. af Reuterd. s. 43: “Tiisdagh ær tima dagh.“

Efter guden är vidare växten tibast, Dapne mezereum, uppkallad. Dial. träffas äfven former sammansatta med en gen.; så dal. tisbast, taisbast; på samma sätt är ock hels. tistbast att förklara (se Rietz, äfvensom Runa 1845, s. 59, där en mängd dial. former äro anförda). Andra dial. former äro tir-, tirs- bast *) Jfr no. ty-, tys-, kjus- bast (Aasen). I äldre sv. förekommer enligt Rietz ock tivedh, hvartill äfven dial. motsvarigheter finnas; jfr no. tyvid, tived. Ett annat dial. namn är taisbär (dal.). Barken kallas i Jämtl. tivebark.

*) r år här utan tvifrel det stelnade nom. märket; jfr da. Tirsdag. yttras: “Mon det kan være Noije by i Tsanna sogn (Ysane, BL), der ligger på en holm, i Lister herred ?u

Egendomligt är, att i de anförda orden redan i fsv. i efter n vanligen saknas. Detta beror dock säkerligen ej på frånvaro af brytning, utan därpå att ljudförbindelsen m- med följande vokal varit svår att uttala. Något med nia- eller ni<e- böljande fsv. ord har jag ej träffat (frånsedt det gotl. niauta). Betraktar man de tämligen analoga orden med ursprungligt nm-, visar det sig, att nysv. visserligen stundom har kvar j, men att språket ock i några fall befriat sig från den hårda ljudsammanställningen genom sammandragning af iu till y. Så har nysv. nyra jämte

njure (den förra formen redan i fsv., Rdq. n, 230), vanligen nypon för njupon, alltid nypa, nysa för äldre niupa, niusa (men njuta). Sannolikt bar derför i detta ord för underlättande af uttalet i bortfallit på samma sätt som i nysv. bärga, äldre biargha, biærgha.

Ti (Tyr).

Namnet på den gud, som på isl. heter Tyr, träffas i sv. i några sammansättningar, af hvilka visar sig, att ordet här har den ursprungligare vok. i bevarad.

En af dessa sammansättningar är namnet på den tredje veckodagen, tisdagen. Ordet träffas i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: “diem martis, som wi kallom tiisdagh, thy at han dyrka-dhis fore örlöghis gudb.“ Så ock i Ordspr. utg. af Reuterd. s. 43: “Tiisdagh ær tima dagh.“

Efter guden är vidare växten tibast, Dapne mezereum, uppkallad. Dial. träffas äfven former sammansatta med en gen.; så dal. tisbast, taisbast; på samma sätt är ock hels. tistbast att förklara (se Rietz, äfvensom Runa 1845, s. 59, där en mängd dial. former äro anförda). Andra dial. former äro tir-, tirs- bast *) Jfr no. ty-, tys-, kjus- bast (Aasen). I äldre sv. förekommer enligt Rietz ock tivedh, hvartill äfven dial. motsvarigheter finnas; jfr no. tyvid, tived. Ett annat dial. namn är taisbär (dal.). Barken kallas i Jämtl. tivebark.

*) r år här utan tvifrel det stelnade nom. märket; jfr da. Tirsdag.Gudens namn synes vidare ingå i kvinnon. Tifriper: ti-

frit (ack.) L. 1000, latin. Thifridis DS IH, 93, Tifridis om olika kvinnor DI, 96, 701, IV, 105. — Ett möjligen hithörande mansn. *Tibrander synes ingå i det jämtl. ortn. Ti-brandsholm (Styffe, s. 354).

Ett ortn. finnes, i hvilket gudens namn säkerligen ingår, nämligen Tiveden, fsv. Tivij&er (VGL), DS I, 738 (omkring 1270) Tyvid, V, 562 (1346) TyuijS; i de sista fellen utmärker troligen y, såsom så ytterst ofta i gamla diplom, ljudet i.*) — Andra sv. ortn. börjande med Ti- finnas ock, men i dem torde i allmänhet, såsom man vanligen antager, ingå ett motstycke till isl.]&y, trälinna, pir Rigsý. 10 (jfr j&yborinn, fsv. j&ij&borinn, VML, j&ybarn, VG och GL); särskildt synes detta vara fallet med ortn. sådana som Tiarp, Tierp. **) Åtminstone kan saken ej närmare afgöras, då man ej har fomformer, genom hvilka kan bestämmas, om begynnelseljudet älst varit t eller p. — Grimm upptar s. 180 såsom hithörande de sv. ortn. Tistad, Tisby, Tisjö.

Måhända fins pä ett ställe gudens namn äfven ensamt stående bevaradt. Efter denne gud var ett af runtecknen upp-kalladt. Ett intyg om, att äfven i Sverge förhållandet varit sådant, kan möjligen ligga i den gotl. runinskriften 101, där det enligt Säve som tidsbestämning står: “k suntahr tir brim (d. ä. prim). Här är det dock, såsom Säve påpekar, äfven möjligt att upplösa t ir (verbet är). Hvilkendera tolkningen som bör föredragas, är knappt möjligt att afgöra.

Det Tyr, som af Hyltén-Cav. anföres I, 234, n, X, vågar

jag ej föra hit, då dess ljudförhållanden mycket skilja sig från hvad man enligt ofvan anförda former närmast har att vänta.

*) I det sist anförda brefvet skrifves t. ex. drøtnyng, tymi, fynnæs

m. m.

**) Tibble s., Upl., hette förr Thigbile, Styffe (1343). I Snorraeddan heter det: “eitt gras er svå hvitt at jafnat er til Baldrs brdr“. Man träffar ock i södra Sverge liksom i andra skandinaviska länder på några växter (Anthemis cotula, Pyrethrum inodorum, Matricaria m. fl.) namn, som förutsätta grundformen baldersbrå. Rietz uppger från Bl. ballerbrå, från Sk. baldersbrå (väl en normaliserad form), ballersbrå, ballerbrå; Hyltén-Cav. I, 285 från Sk. ballingsbro, från Sk. och Värend balsebro. Runa 1849 s. 21, där denna växts namn

omtalas, heter det: “För närvarande äro nästan blott vräng-ningar deraf gängse, såsom: Ballensbro, Balsebro, Barbro m. fl.“ — Härmed kan man jämföra de hos Aasen anförda no. formerna balder-, baldur- braa, balderblom m. fl., nyisl. baldurs-brå, fårö. Baldurs braa (Runa).

I ett rim, som Runa 1842 s. 44 anföres efter Wessman

och Sjöborg, förekommer namnet Balder, och det synes ej osannolikt, att bäri innehålles en fördunklad hänsyftning på striden mellan Balder och Höd. Visans ålder synes dock ej kunna närmare bestämmas.

Ovisst är, om mansn. sttifbaltir L. 734 har med gudens namn att göra. Om Balders namn ingår i ortn., är ej fullt

säkert. Baldræstum (dat.) DS III, 221 (1315), nu Ballersta, Halla, Sdm., torde höra hit; måhända ock Baldringe s., Sk. Jfr Palkm. 108. — Nuv. Ballersta, Kumla, Ner. hette förr Baldastom (dat), SRP (1375), och Ballersberg, Ukna, Sm. Baldesberg, SRP (1383), hvarigenom deras sammanhang med gudan. blir tämligen tvifvelaktigt. Nysv. namn, som möjligen kunde ifrågakomma, äro Ballersjö, Åsbräcka, Yg. och Balderum, Vånga, ög. Grimm nämner 1210 ett Baldursberg (?) i Sk. Freudenth. anför från år 1667 Balderö, Sund, Åland. Balders-näs, Steneby, Dalsl. är väl en ung form; Lignell anför sidoformen

Ballnäs. Öfriga gudar.

De intyg om sådanas dyrkan, som synnerligen åtskilliga sv. ortn. kunna tyckas innebära, äro af tämligen osäker art.

Man träffar flere äldre ortn. böljande med Hadh-, Hadha-(äfven Hadhi-). Sådana äro: Hadaberghum, Alunda, Upl., DS ITI, 93; Hadhastum IV, 539 (1337), nu Hasta, Pogdö, Sdm.; Hadhastum, SEP (1352), nu Hastad, Götlunda, Ner.; Hathe-sta, SRP (1352), “tr. i Åkerbo här.“, Vml.; Hadhaheda, SRP (1400), nu Haghed, Kopparberg, Dal.; Hadhwas s. Styffe (1410), nu förenad med Ryda, och Hadhwet DS HI, 146 (1313), nu Hafvet, Sättila, båda i Vg.; Hadhistadum DS Hl, 128 (afskr.),

nu Haddesta, Harsta, Ög.; Hadhvaia, SRP (1377), Pinl. Det

är möjligt, att dessa stå i sammanhang med namnet på guden Had eller Höd, isl. Höðr, Saxos Hotherus. Men man kan ock tänka på sammansättning med ett mansn., då man träffar

Høthir användt som sådant i Upl., DS IH, 89. — Personn.

Hødhéluer de Gelestum och Hødelf de Dreglingi (båda DS III, 94) synas mig vara sammansatta med ett appell. *hödh strid; jfr de fht. namnen på Hadu-, de ags. på Heaðo-. *)

I Bragasæter s., Styffe (1430), nu Brastad. Bohusl., ingår måhända guden JBrages namn. Jfr ock Falkm. 113. Bragi

förekommer dock i isl. äfven som namn på män, t. ex. på en mytisk skald.

I ortn. Widarsleff\ s. i Sm., Styffe (1339; äfven Wethers-löff, 1402), väl ock i Widhersrum s., Sm. K., Styffe (1418),

nu Virserum, ingår ett namn Vipar, som dock, åtminstone i förra fallet, snarare torde vara mansn. än gudan. — Om Vidar och Vale som namn på konungar i folksägnen se Hyltén-

Cav. H, 332.

Därvid att Hœrmoper förekommer som mansn. (hirmujfrr L. 932, h(ai)rmuj&, ack., L. 1196; jfr det latin. Hærmodus DS 1, 445) vågar jag ej här lägga någon vigt.

*) Måhända förtjänar det någon uppmärksamhet, att båda dessa personer öro från Alunda, Upl., hvarest en gård just bär ett med Hada-börjande namn (se ofvan). — Namnens genus syns ej; antagligen äro de kvinnon.; jfr s. 16, noten.Loke.

Ehuru Loke ej egentligen tillhör gudarne, må dock på grund af den nära förbindelse hvari han tänktes med dem, i Sverge förekommande spår af hans namn här behandlas *).

I folkvisan om Torkaris hammare nämnes, motsvarande j&rymskviðas “Loki Laufeyjar sonr‘, Locke Lewe, i en annan handskrift Locke Loye\ se Arwidsson. Såsom förut påpekats,

är det dock ej afgjordt, huruvida denna visa ursprungligen blifvit till i Sverge.

Ett åkallande af Loke synes älst ha innehållits i en vers, som i Sm. brukat uttalas af barn, under det de kastade i elden en tand, som de fält. Hyltén-Cav. uppger I, 235 formen “Locke, Locke, gif mig en bentand! Här har du en guldtand44; äfven “Locke, Locke, Han, gif mig en bentand för en guld-

tand.“ Rietz anför: MLåkka-ramm! ge mej en ben-tann i st. f. en gull-tann.“

*) Namnet Loke anser jag vara att härleda ur verbet lúka stänga» tillsluta, med betydelsen den tillslutande, innestängande — jfr (hring-) broti af bijóta, (and-) skoti af skjota m. m. —, d. v. s. den som håller regnet innestängdt i molnet. Jag anser nämligen Loke ursprungligen ha varit en den brännande sommarhettans demon, att sammanställa med den indiske Vritra, den som omhöljer, innesluter (nämligen regnet). Den förbindelse hvari Loke onekligen står med elden synes mig utvecklad därur, att han ursprungligast tänkts ha sitt tillhåll i molnet, hvilket, såsom utgångspunkt fór blixten, kunde fattas som fyldt med eld (se Geirrödsmyten). Skildringen af Loke i klipphålan “und hveralundi*1 af Sigyn skyddad fór den ofvan hängda ormens etter, anser jag utbildad ur följande urgamla naturmytiska beståndsdelar: den i molnberget bättrade molndemonen; det som orm uppfattade regnet (indemas ahi, eljest i den nord. mytologion motsvarad af Midgårdsormen, Lokes son!); samt molnmön i molnberget med sin skål i handen (jfr den i berget instängda, 8kaldemjödet bevakande Gunnlöd samt de dryck kringbjudande valkyr-jorna). — Ett stöd för denna förklaring af Lokes namn finner jag i namnet på hans son "Nari eða Narvi“ (äfven Narfi; Snorraeddan; jfr Bugge, Edda, s. 422), säkerligen en hypostas af Loke sjäif; detta namn är att, såsom Bugge, Edda, s. 891 förklarar -nari i aldr-nari, i sammanhang med ags. nearwian tolka den hopklämmande (innestängande). Namnet på en annan son till Loke, Va/e, synes mig vara att sammanställa med ind. Vala, ett annat namn på Vritra. — Skälen för denna uppfattning af Lokes väsen hoppas jag för öfrigt snart fa på annat

ställe utförligare framställa.Ovisst är, om det i Götal. och Fini. flerestädes förekommande lokke, låkke spindel (Rietz) kan vara samma ord som Lokes namn. Därför synes tala, att Loke i Snorraeddan skildras såsom nätets uppfinnare, äfvensom att spindeln af allmogen betraktas som ett slags mytiskt väsen (han kallas t. ex. äfven dvärg); men det enligt Rietz i fsv. förekommande skrif-sättet med kk (ilohki, lukki spindel; häraf lukkawæfver, lukka ether) tyckes ange, att vi här hafva ett annat ord.

Man har framstält den meningen, att de på åtskilliga ställen i Sverge förekommande orter med namn på Locka- o. d. (från äldre tid kan jag bl. a. anföra Lukabol DS V, 43, år 1341, nu Lockbol, Film, och Locastum IV, 43, år 1328. nu Locfcesta, Husby-Långhundra, båda i Upl.) skulle vara uppkallade efter Loke; se Hyltén-Cav. I, 136. Rimligare synes dock den här af förf. själf uttalade åsigten, att däri ingår mansn. “Locke“ (se rörande detta a. a. I, 98; som mansn. förekommer

luki L. 1183, 1189).

En förtäckt hänsyftning på Loke synes ligga i det sv. dial. förekommande pukhafre Polytrichum commune. Då nämligen denna växt i Jutland kallas “lokkens havre“, är det troligt, att i Sverge det dial. vanliga puke, ond ande, trädt i st. f. namnet på Loke, efter hvilken växten förmodligen fordom allmänt varit uppkallad (se Runa 1849, s. 23). — Liknande

är möjligen fallet med det dal. liofagär, Avena fatua, då denna på da. äfven kallas “lokkens havre“; jfr dal. ljot’n, hin onde.

Om Lokes i eddoma förekommande binamn Loptr ingår i

sådana ortn. som Loft aas DS IH, 160 (1314; äfven Lupthas s. 540, år 1322), nu Loftås, Fryeled, Sm., kan svårligen

afgöras.

Frigg.

Denna gudinnas namn förekommer i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: “siwnda dagh kalladho hedhne romara diem veneris oc ware forfædher fredagh aff frig drötning odhins kono“.

I likhet med den här uttalade uppfattningen antar Säve, gudan. 77 noten, att det är denna gudinnas namn som ingåri fredag, fordom freadagher, friadagher, fredagber (se Schly-ters glossar). Säsom han påpekar, är det på grund af ljudförhållanden olämpligt att här antaga sammanhang med Fröja. Visserligen har det med sistnämda gudinnas namn till ljud identiska nord. freya, härskarinna, i den fsv. sammansättningen husprea, VGL, bragts till en viss likhet i vokalljud med frea-

i freadagher. Men den ljudförsvagning, som kunnat drabba en svagare betonad sista sammansättningsled, för därför ej utan vidare antagas för en betonad begynnelsestafvelse; och en jämförelse af freadagher med isl. frjddagr samt dal. friådag, hvilka ej kunna sammanhänga med Freyj a, visar, att det förra ej är någon stympad form (jfr fsv. sea, sia med isl. sjå, dal. siå, tea med tjå o. s. v. *) I ÖL, där husprea motsvaras af

husfroyia, är för öfrigt dagens namn friadagr (nygotl. fridag).

— Äfven skulle ändeisen a i /rea-, om detta utginge från ett svagt fem., vara märkvärdig.

För antagandet af sammansättning med Frigg talar däremot förhållandet i andra germ. spr. Den mot henne svarande gudinnans namn ingår nämligen säkert i ty. Freitag, fht friatac, frijetac, nederl. Vridag, under medeltiden vridach (äfven vrindagh), ags. frigedäg, ffris. frigendei (se Grimm). — Härmed äro dock ej alla svårigheter häfda. Det är väl sant, att gg i Frigg ej är ursprungligt, utan på nord. ståndpunkt framkalladt af det till stammen hörande j; men det vore dock högst besynnerligt, om gudinnans och den efter h enne uppkallade dagens namn skulle visa helt olika former. Därtill kommer, att äfven i detta fall det slutande a vore besynnerligt, enär de öfriga med gudan. sammansatta dagnamnen innehålla gen. former (tis-, ons-, tors-dag); man skulle således väntat ett *friggiardagher, åtminstone ett *friardagher.

Då namnen på veckodagarne, liksom tidens indelning i veckor, bero på romerskt inflytande och genom förmedling af andra germ. folk, knappast synnerligen lång tid före kristendomens införande, kommit till norden, ligger det nära att i frea-, fria-, isl. frja- se en tysk lånform. Så har Vigf. gjort.

*) Det i SBP n. 2962, 2963 (1399) förekommande fretadagin synes

vara att jämföra med former sådana som seia o. d., så framt man ej får tänka på yngre tyskt inflytande. — Skrifsättet fregedagen DS III, 485 afskr. skall möjligen återge liknande Ijadförhållanden.Men då han med antagande af lån från ags. sammanställer ags. freå, isl. Freyr (se under dagr, frjådagr), kan jag ej följa honom. Det ags. namnet på motsvarande dag var ju frigedäg, *) hvari säkerligen gudinnans nämn ingår; för aammn.nlm.ng med

guden Frey talar mig veterligen ej någon analogi. Jag är mest benägen att anta inflytande från de i söder boende tyska stammarn«, snarast från den nedersax.; måhända kan dock or-äet utgå från en äldre ags. form. Och det synes mig sannolikt, att dagens namn med begynnelsen fria- upptogs från dem på en tid, då gudinnans Friggs namn i norden redan erhållit den form, under hvilken det sed&n uppträder, med förslag af gg framför stammens j. Olikheten i ljudform blir på detta vis Lätt att förklara.

Är denna uppfattning riktig, följer naturligtvis däraf, att i fredagens namn ej ligger något direkt intyg om en fsv. dyrkan af vare sig Frigg eller någon annan gudinna. Att Frigg varit dyrkad af svenskame, framgår emellertid af andra säkra bevis.

Frigg hör till de mycket få gudomligheter, af hvilka ett bestSmdt minne till senare tid fortlefvat hos allmogen. I den värendska folksägnen förekommer hon enligt Hyltén-Cav. såsom Frigg eller Frigge. Hon tänkes här som Tors hustru **) och nämnes tillsamman med honom i uttrycket “helga Toregud och Friggeom torsdagens helighållande, a. a. I, 188. Man har trott, att Frigge i sällskap med Tor om torsdagskvällarna såsom en gammal käring gör besök i husen, ocb att då “Tore-gnd och Frigge spinna“. — Som Frygge nämnes hon i en af

Rääf i norra Sm. -antecknad läsning mot floget hos hästar.

Gudinnans namn ingår ock i det i Vg., ög. och Sm. förekommande namnet friggerocken om stjärnbilden Orions bälte;

Rietz; formen friggetenen anföres af Hyltén-Cav. I, 237. Detta namn antyder ock, att man tänkt sig Frigg såsom vårdande

*) Äfven frigdäg; se Bosworth. g utmärker väl här, som så ofta i ags., J-ljud.

**) Helt visst ett yngre drag, d& den isl. framställningen af Frigg som Odens maka stämmer öfverens såväl med Saxos uppfattning och det anförda fsv. yttrandet som ock med en hos Grimm 122 f. omnämd ty. sägen upptecknad af Paulus Diaconus och andra, enligt hvilken Frea var Wodans maka.sig om kvinlig slöjd. — A. a. I, 304 nämnes ock en form fröjerocken; här synes stjärnbilden vara uppkallad efter gudinnan Fröja, ehuru det ej är omöjligt, att denna form utgör en ombildning af den ofvan nämda, då namnet på socknen Frig-geråker af allmogen lär uttalas såsom Frejeraker.

Samma stjärnbild kallas i södra Sk. enligt Bietz marä-rokken. Uppenbarligen har man här en lemning af det gamla hedniska uttrycket omplanteradt i kristet-katolsk jord. I analogi därmed är det högst troligt, att älven andra af de hos folket brukliga uttryck, i hvilka jungfru Marias namn ingår, bildats efter äldre hedniska, hvilka i st. f. Marias innehållit Friggs (eller möjligen Fröjas) namn. Så då på Island namnet friggjar-gras användes om Orchis maculata, är det nästan säkert, att de i sv. dial. förekommande Jungfru Marias hröst, hand (äfven J. Marias och Skams hand), fot, rock, handskar, förkläde, nycklar (se Runa 1845 s. 76, samt 1850) hänvisa på, att denna växt en gång äfven i Sverge varit egnad åt Frigg.*) Anmärkningsvärdt är uttrycket Jungfru Marias rock, såsom erbjudande ett motstycke till den nyss nämda stjärnbildens namn.

— Jfr ock Hyltén-Cav. I, 237 £

Af gudinnans namn torde vidare det gamla mansn. Frigge vara bildadt. Det träffas latin, såsom Friggo DS III (1323); det synes ha varit 3ällsyni

Ett sv. ortn. fins, i hvilket gudinnans namn med visshet ingår, nämligen Friggeråker a. i Vg., äldre Frigiæraker DS 111, 5 (1311), Friggiæraker, 1H, 594 (1323). Samma ort af-ses troligen med uttrycket i Friggiœrone (för -öne, af ö ?) om en kyrkplats, VGL IV. Troligen hör ock hit Friggersthorp**), SRP (1399; formen Frögisthorp af år 1369), nu Friggestorp, Kisa, ög. Andra namn, som möjligen kunde komma i fråga, äro Friggesund, Gunnilbo, Vml., Friggesund, Bjuråker, Hels., Friggesby, Kyrkefalla, Vg., Friggestorp, äldre Friggisthorp, SRP (1392), Åsbo, Sm., Friggestorp, Linneryd, Sm. (af Hyltén-Cav. II, 280 fðrklaradt af mansn. Frigge), Friggestorp, äldre Friggisthorp, SRP (1383), Gärdserum, Sm. K., de gotl. Frigg-gårds och Friggsarve (enligt Säve, gudan.), Sk. Frig-

) Anmärkas bör, att växten på lat. varit kallad "digitns Veneris.

**) Jfr den dial. gen. hånnart af dot fem. pers. pron.gestad, V. Vram och Friggatofta, Göinge-Broby, samt de finska Friggéberg, Karis och Friggesby, Kyrkslätt, i Nyland

(Freudenth.) Men någon egentlig beviskraft kan ej tillerkännas dessa, då i dem det gamla mansn. Frigge kan innehållas.

O/riga Gudinnor.

Något fullt sftkert språkligt intyg om, att Fröja varit känd i Sverge, känner jag ej. Ty det är naturligtvis ej förhållandet, att, såsom i Ynglingas. säges, hederstitlarna freyja, húsfreyja, till hvilka ju ock sv. har motstycke, utgå från gudinnans namn, utan i dem har ordets ursprungligare betydelse härskarinna bevarats. Ortn. på Fröia-synas vara att föra åt annat håll; se s. 65. I visan om hammarhämtningen nämnes “jungfru Froijenborg*; men om denna visas underordnade värde såsom källa för sv. förhållanden har förut talats. — Mycket möjligt är, att en del af de uttryck, i hvilka — det ursprungligen som lån inkomma — ordet fru ingår, älst syftat på denna gudinna; jir hvad som ofvan yttrats om Frigg.

Skades namn synes ingå i ortn. Skadevi, Häggeby, Upl,

väl ock i Skadalunda “k. Skärlunda i Löts s. ög.“, SRP (1377). Det rätt vanliga ortn. Skedvi o. cL, äldre Skædhvi, hör däremot sannolikt ej hit. Dels vore i sådant fall första stafvel-sens vokal svårförklarlig, dels har Amesen i Kuhns Zeitschr. gjort det sannolikt, att däri innehålles ett mot isl skeið, plats för kappspringning, lekplats, svarande ord.

Knappast får man här tänka på ortn. Skadath, “præd. eccl. Ups.“ DS m, 116 (1313), Scaddath,V, 352; Skalunda, SRP (1391), nu Skalunda, Sköldinge, Sdm.; Skalander, VGL, nu Skalunda, Vg.

Det redan förut, s. 42, ur en vall-låt från norra Bohusl. anförda Skivers eller Stivers man (“Socke-Thore"), synes vara en vrängning af det gamla “SilFjar madr" (Tor) och således innehålla ett minne af Slf. Påpekas måste dock, att det blott är från ett fordom no. landskap jag känner ett sådant. På de sv. ortn. Syfmæsund DS II, 218 (1296; väl i Sdm.), Siviavadh Loke.

Ehuru Loke ej egentligen tillhör gudarne, må dock på grund af den nära förbindelse hvari han tänktes med dem, i Sverge förekommande spår af hans namn här behandlas *).

I folkvisan om Torkaris hammare nämnes, motsvarande j&rymskviðas “Loki Laufeyjar sonr‘, Locke Lewe, i en annan handskrift Locke Loye\ se Arwidsson. Såsom förut påpekats,

är det dock ej afgjordt, huruvida denna visa ursprungligen blifvit till i Sverge.

Ett åkallande af Loke synes älst ha innehållits i en vers, som i Sm. brukat uttalas af barn, under det de kastade i elden en tand, som de fält. Hyltén-Cav. uppger I, 235 formen “Locke, Locke, gif mig en bentand! Här har du en guldtand44; äfven “Locke, Locke, Han, gif mig en bentand för en guld-

tand.“ Rietz anför: MLåkka-ramm! ge mej en ben-tann i st. f. en gull-tann.“

*) Namnet Loke anser jag vara att härleda ur verbet lúka stänga» tillsluta, med betydelsen den tillslutande, innestängande — jfr (hring-) broti af bijóta, (and-) skoti af skjota m. m. —, d. v. s. den som håller regnet innestängdt i molnet. Jag anser nämligen Loke ursprungligen ha varit en den brännande sommarhettans demon, att sammanställa med den indiske Vritra, den som omhöljer, innesluter (nämligen regnet). Den förbindelse hvari Loke onekligen står med elden synes mig utvecklad därur, att han ursprungligast tänkts ha sitt tillhåll i molnet, hvilket, såsom utgångspunkt fór blixten, kunde fattas som fyldt med eld (se Geirrödsmyten). Skildringen af Loke i klipphålan “und hveralundi*1 af Sigyn skyddad fór den ofvan hängda ormens etter, anser jag utbildad ur följande urgamla naturmytiska beståndsdelar: den i molnberget bättrade molndemonen; det som orm uppfattade regnet (indemas ahi, eljest i den nord. mytologion motsvarad af Midgårdsormen, Lokes son!); samt molnmön i molnberget med sin skål i handen (jfr den i berget instängda, 8kaldemjödet bevakande Gunnlöd samt de dryck kringbjudande valkyr-jorna). — Ett stöd för denna förklaring af Lokes namn finner jag i namnet på hans son "Nari eða Narvi“ (äfven Narfi; Snorraeddan; jfr Bugge, Edda, s. 422), säkerligen en hypostas af Loke sjäif; detta namn är att, såsom Bugge, Edda, s. 891 förklarar -nari i aldr-nari, i sammanhang med ags. nearwian tolka den hopklämmande (innestängande). Namnet på en annan son till Loke, Va/e, synes mig vara att sammanställa med ind. Vala, ett annat namn på Vritra. — Skälen för denna uppfattning af Lokes väsen hoppas jag för öfrigt snart fa på annat

ställe utförligare framställa.Ovisst är, om det i Götal. och Fini. flerestädes förekommande lokke, låkke spindel (Rietz) kan vara samma ord som Lokes namn. Därför synes tala, att Loke i Snorraeddan skildras såsom nätets uppfinnare, äfvensom att spindeln af allmogen betraktas som ett slags mytiskt väsen (han kallas t. ex. äfven dvärg); men det enligt Rietz i fsv. förekommande skrif-sättet med kk (ilohki, lukki spindel; häraf lukkawæfver, lukka ether) tyckes ange, att vi här hafva ett annat ord.

Man har framstält den meningen, att de på åtskilliga ställen i Sverge förekommande orter med namn på Locka- o. d. (från äldre tid kan jag bl. a. anföra Lukabol DS V, 43, år 1341, nu Lockbol, Film, och Locastum IV, 43, år 1328. nu Locfcesta, Husby-Långhundra, båda i Upl.) skulle vara uppkallade efter Loke; se Hyltén-Cav. I, 136.

Rimligare synes dock den här af förf. själf uttalade åsigten, att däri ingår mansn. “Locke“ (se rörande detta a. a. I, 98; som mansn. förekommer

luki L. 1183, 1189).

En förtäckt hänsyftning på Loke synes ligga i det sv. dial. förekommande pukhafre Polytrichum commune. Då nämligen denna växt i Jutland kallas “lokkens havre“, är det troligt, att i Sverge det dial. vanliga puke, ond ande, trädt i st. f. namnet på Loke, efter hvilken växten förmodligen fordom allmänt varit uppkallad (se Runa 1849, s. 23). — Liknande

är möjligen fallet med det dal. liofagär, Avena fatua, då denna på da. äfven kallas “lokkens havre“; jfr dal. ljot’n, hin onde.

Om Lokes i eddoma förekommande binamn Loptr ingår i

sådana ortn. som Loft aas DS IH, 160 (1314; äfven Lupthas s. 540, år 1322), nu Loftås, Fryeled, Sm., kan svårligen

afgöras.

Frigg.

Denna gudinnas namn förekommer i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: “siwnda dagh kalladho hedhne romara diem veneris oc ware forfædher fredagh aff frig drötning odhins kono“.

I likhet med den här uttalade uppfattningen antar Säve, gudan. 77 noten, att det är denna gudinnas namn som ingår Ovisst är, om det i Götal. och Fini. flerestädes förekommande lokke, låkke spindel (Rietz) kan vara samma ord som Lokes namn. Därför synes tala, att Loke i Snorraeddan skildras såsom nätets uppfinnare, äfvensom att spindeln af allmogen betraktas som ett slags mytiskt väsen (han kallas t. ex. äfven dvärg); men det enligt Rietz i fsv. förekommande skrif-sättet med kk (ilohki, lukki spindel; häraf lukkawæfver, lukka ether) tyckes ange, att vi här hafva ett annat ord.

Man har framstält den meningen, att de på åtskilliga ställen i Sverge förekommande orter med namn på Locka- o. d. (från äldre tid kan jag bl. a. anföra Lukabol DS V, 43, år 1341, nu Lockbol, Film, och Locastum IV, 43, år 1328. nu Locfcesta, Husby-Långhundra, båda i Upl.) skulle vara uppkallade efter Loke; se Hyltén-Cav. I, 136.
Rimligare synes dock den här af förf. själf uttalade åsigten, att däri ingår mansn. “Locke“ (se rörande detta a. a. I, 98; som mansn. förekommer

luki L. 1183, 1189).

En förtäckt hänsyftning på Loke synes ligga i det sv. dial. förekommande pukhafre Polytrichum commune. Då nämligen denna växt i Jutland kallas “lokkens havre“, är det troligt, att i Sverge det dial. vanliga puke, ond ande, trädt i st. f. namnet på Loke, efter hvilken växten förmodligen fordom allmänt varit uppkallad (se Runa 1849, s. 23). — Liknande

är möjligen fallet med det dal. liofagär, Avena fatua, då denna på da. äfven kallas “lokkens havre“; jfr dal. ljot’n, hin onde.

Om Lokes i eddoma förekommande binamn Loptr ingår i

sådana ortn. som Loft aas DS IH, 160 (1314; äfven Lupthas s. 540, år 1322), nu Loftås, Fryeled, Sm., kan svårligen

afgöras.

Frigg.

Denna gudinnas namn förekommer i äldre sv. i Med. Bib. I, 68: “siwnda dagh kalladho hedhne romara diem veneris oc ware forfædher fredagh aff frig drötning odhins kono“.

I likhet med den här uttalade uppfattningen antar Säve, gudan. 77 noten, att det är denna gudinnas namn som ingåri fredag, fordom freadagher, friadagher, fredagber (se Schly-ters glossar). Såsom han påpekar, är det på grund af ljudförhållanden olämpligt att här antaga sammanhang med Fröja. Visserligen har det med sistnämda gudinnas namn till ljud identiska nord. freya, härskarinna, i den fsv. sammansättningen husprea, VGL, bragts till en viss likhet i vokalljud med frea-

i freadagher. Men den ljudförsvagning, som kunnat drabba en svagare betonad sista sammansättningsled, för därför ej utan vidare antagas för en betonad begynnelsestafvelse; och en jämförelse af freadagher med isl. frjddagr samt dal. friådag, hvilka ej kunna sammanhänga med Freyj a, visar, att det förra ej är någon stympad form (jfr fsv. sea, sia med isl. sjå, dal. siå, tea med tjå o. s. v. *) I ÖL, där husprea motsvaras af

husfroyia, är för öfrigt dagens namn friadagr (nygotl. fridag).

— Äfven skulle ändeisen a i /rea-, om detta utginge från ett svagt fem., vara märkvärdig.

För antagandet af sammansättning med Frigg talar däremot förhållandet i andra germ. spr. Den mot henne svarande gudinnans namn ingår nämligen säkert i ty. Freitag, fht friatac, frijetac, nederl. Vridag, under medeltiden vridach (äfven vrindagh), ags. frigedäg, ffris. frigendei (se Grimm). — Härmed äro dock ej alla svårigheter häfda. Det är väl sant, att gg i Frigg ej är ursprungligt, utan på nord. ståndpunkt framkalladt af det till stammen hörande j; men det vore dock högst besynnerligt, om gudinnans och den efter h enne uppkallade dagens namn skulle visa helt olika former. Därtill kommer, att äfven i detta fall det slutande a vore besynnerligt, enär de öfriga med gudan. sammansatta dagnamnen innehålla gen. former (tis-, ons-, tors-dag); man skulle således väntat ett *friggiardagher, åtminstone ett *friardagher.

Då namnen på veckodagarne, liksom tidens indelning i veckor, bero på romerskt inflytande och genom förmedling af andra germ. folk, knappast synnerligen lång tid före kristendomens införande, kommit till norden, ligger det nära att i frea-, fria-, isl. frja- se en tysk lånform. Så har Vigf. gjort.

*) Det i SBP n. 2962, 2963 (1399) förekommande fretadagin synes

vara att jämföra med former sådana som seia o. d., så framt man ej får tänka på yngre tyskt inflytande. — Skrifsättet fregedagen DS III, 485 afskr. skall möjligen återge liknande Ijadförhållanden.Men då han med antagande af lån från ags. sammanställer ags. freå, isl. Freyr (se under dagr, frjådagr), kan jag ej följa honom. Det ags. namnet på motsvarande dag var ju frigedäg, *) hvari säkerligen gudinnans nämn ingår; för aammn.nlm.ng med

guden Frey talar mig veterligen ej någon analogi. Jag är mest benägen att anta inflytande från de i söder boende tyska stammarn«, snarast från den nedersax.; måhända kan dock or-äet utgå från en äldre ags. form. Och det synes mig sannolikt, att dagens namn med begynnelsen fria- upptogs från dem på en tid, då gudinnans Friggs namn i norden redan erhållit den form, under hvilken det sed&n uppträder, med förslag af gg framför stammens j. Olikheten i ljudform blir på detta vis Lätt att förklara.

Är denna uppfattning riktig, följer naturligtvis däraf, att i fredagens namn ej ligger något direkt intyg om en fsv. dyrkan af vare sig Frigg eller någon annan gudinna. Att Frigg varit dyrkad af svenskame, framgår emellertid af andra säkra bevis.

Frigg hör till de mycket få gudomligheter, af hvilka ett bestSmdt minne till senare tid fortlefvat hos allmogen. I den värendska folksägnen förekommer hon enligt Hyltén-Cav. såsom Frigg eller Frigge. Hon tänkes här som Tors hustru **) och nämnes tillsamman med honom i uttrycket “helga Toregud och Friggeom torsdagens helighållande, a. a. I, 188. Man har trott, att Frigge i sällskap med Tor om torsdagskvällarna såsom en gammal käring gör besök i husen, ocb att då “Tore-gnd och Frigge spinna“. — Som Frygge nämnes hon i en af

Rääf i norra Sm. -antecknad läsning mot floget hos hästar.

Gudinnans namn ingår ock i det i Vg., ög. och Sm. förekommande namnet friggerocken om stjärnbilden Orions bälte;

Rietz; formen friggetenen anföres af Hyltén-Cav. I, 237. Detta namn antyder ock, att man tänkt sig Frigg såsom vårdande

*) Äfven frigdäg; se Bosworth. g utmärker väl här, som så ofta i ags., J-ljud.

**) Helt visst ett yngre drag, d& den isl. framställningen af Frigg som Odens maka stämmer öfverens såväl med Saxos uppfattning och det anförda fsv. yttrandet som ock med en hos Grimm 122 f. omnämd ty. sägen upptecknad af Paulus Diaconus och andra, enligt hvilken Frea var Wodans maka.sig om kvinlig slöjd. — A. a. I, 304 nämnes ock en form fröjerocken; här synes stjärnbilden vara uppkallad efter gudinnan Fröja, ehuru det ej är omöjligt, att denna form utgör en ombildning af den ofvan nämda, då namnet på socknen Frig-geråker af allmogen lär uttalas såsom Frejeraker.

Samma stjärnbild kallas i södra Sk. enligt Bietz marä-rokken. Uppenbarligen har man här en lemning af det gamla hedniska uttrycket omplanteradt i kristet-katolsk jord. I analogi därmed är det högst troligt, att älven andra af de hos folket brukliga uttryck, i hvilka jungfru Marias namn ingår, bildats efter äldre hedniska, hvilka i st. f. Marias innehållit Friggs (eller möjligen Fröjas) namn. Så då på Island namnet friggjar-gras användes om Orchis maculata, är det nästan säkert, att de i sv. dial. förekommande Jungfru Marias hröst, hand (äfven J. Marias och Skams hand), fot, rock, handskar, förkläde, nycklar (se Runa 1845 s. 76, samt 1850) hänvisa på, att denna växt en gång äfven i Sverge varit egnad åt Frigg.*) Anmärkningsvärdt är uttrycket Jungfru Marias rock, såsom erbjudande ett motstycke till den nyss nämda stjärnbildens namn.

— Jfr ock Hyltén-Cav. I, 237 £

Af gudinnans namn torde vidare det gamla mansn. Frigge vara bildadt. Det träffas latin, såsom Friggo DS III (1323); det synes ha varit 3ällsyni

Ett sv. ortn. fins, i hvilket gudinnans namn med visshet ingår, nämligen Friggeråker a. i Vg., äldre Frigiæraker DS 111, 5 (1311), Friggiæraker, 1H, 594 (1323). Samma ort af-ses troligen med uttrycket i Friggiœrone (för -öne, af ö ?) om en kyrkplats, VGL IV. Troligen hör ock hit Friggersthorp**), SRP (1399; formen Frögisthorp af år 1369), nu Friggestorp, Kisa, ög. Andra namn, som möjligen kunde komma i fråga, äro Friggesund, Gunnilbo, Vml., Friggesund, Bjuråker, Hels., Friggesby, Kyrkefalla, Vg., Friggestorp, äldre Friggisthorp, SRP (1392), Åsbo, Sm., Friggestorp, Linneryd, Sm. (af Hyltén-Cav. II, 280 fðrklaradt af mansn. Frigge), Friggestorp, äldre Friggisthorp, SRP (1383), Gärdserum, Sm. K., de gotl. Frigg-gårds och Friggsarve (enligt Säve, gudan.), Sk. Frig-

) Anmärkas bör, att växten på lat. varit kallad "digitns Veneris.

**) Jfr den dial. gen. hånnart af dot fem. pers. pron.gestad, V. Vram och Friggatofta, Göinge-Broby, samt de finska Friggéberg, Karis och Friggesby, Kyrkslätt, i Nyland

(Freudenth.) Men någon egentlig beviskraft kan ej tillerkännas dessa, då i dem det gamla mansn. Frigge kan innehållas.

O/riga Gudinnor.

Något fullt sftkert språkligt intyg om, att Fröja varit känd i Sverge, känner jag ej. Ty det är naturligtvis ej förhållandet, att, såsom i Ynglingas. säges, hederstitlarna freyja, húsfreyja, till hvilka ju ock sv. har motstycke, utgå från gudinnans namn, utan i dem har ordets ursprungligare betydelse härskarinna bevarats. Ortn. på Fröia-synas vara att föra åt annat håll; se s. 65. I visan om hammarhämtningen nämnes “jungfru Froijenborg*; men om denna visas underordnade värde såsom källa för sv. förhållanden har förut talats. — Mycket möjligt är, att en del af de uttryck, i hvilka — det ursprungligen som lån inkomma — ordet fru ingår, älst syftat på denna gudinna; jir hvad som ofvan yttrats om Frigg.

Skades namn synes ingå i ortn. Skadevi, Häggeby, Upl,

väl ock i Skadalunda “k. Skärlunda i Löts s. ög.“, SRP (1377). Det rätt vanliga ortn. Skedvi o. cL, äldre Skædhvi,

hör däremot sannolikt ej hit. Dels vore i sådant fall första stafvel-sens vokal svårförklarlig, dels har Amesen i Kuhns Zeitschr. gjort det sannolikt, att däri innehålles ett mot isl skeið, plats för kappspringning, lekplats, svarande ord.

Knappast får man här tänka på ortn. Skadath, “præd. eccl. Ups.“ DS m, 116 (1313), Scaddath,V, 352; Skalunda, SRP (1391), nu Skalunda, Sköldinge, Sdm.; Skalander, VGL, nu Skalunda, Vg.

Det redan förut, s. 42, ur en vall-låt från norra Bohusl. anförda Skivers eller Stivers man (“Socke-Thore"), synes vara en vrängning af det gamla “SilFjar madr" (Tor) och således innehålla ett minne af Slf. Påpekas måste dock, att det blott är från ett fordom no. landskap jag känner ett sådant. På de sv. ortn. Syfmæsund DS II, 218 (1296; väl i Sdm.), Siviavadh gestad, V. Vram och Friggatofta, Göinge-Broby, samt de finska Friggéberg, Karis och Friggesby, Kyrkslätt, i Nyland

(Freudenth.) Men någon egentlig beviskraft kan ej tillerkännas dessa, då i dem det gamla mansn. Frigge kan innehållas.

O/riga Gudinnor.

Något fullt sftkert språkligt intyg om, att Fröja varit känd i Sverge, känner jag ej. Ty det är naturligtvis ej förhållandet, att, såsom i Ynglingas. säges, hederstitlarna freyja, húsfreyja, till hvilka ju ock sv. har motstycke, utgå från gudinnans namn, utan i dem har ordets ursprungligare betydelse härskarinna bevarats. Ortn. på Fröia-synas vara att föra åt annat håll; se s. 65. I visan om hammarhämtningen nämnes “jungfru Froijenborg*; men om denna visas underordnade värde såsom källa för sv. förhållanden har förut talats. — Mycket möjligt är, att en del af de uttryck, i hvilka — det ursprungligen som lån inkomma — ordet fru ingår, älst syftat på denna gudinna; jir hvad som ofvan yttrats om Frigg.

Skades namn synes ingå i ortn. Skadevi, Häggeby, Upl,

väl ock i Skadalunda “k. Skärlunda i Löts s. ög.“, SRP (1377). Det rätt vanliga ortn. Skedvi o. cL, äldre Skædhvi, hör däremot sannolikt ej hit. Dels vore i sådant fall första stafvel-sens vokal svårförklarlig, dels har Amesen i Kuhns Zeitschr. gjort det sannolikt, att däri innehålles ett mot isl skeið, plats för kappspringning, lekplats, svarande ord.

Knappast får man här tänka på ortn. Skadath, “præd. eccl. Ups.“ DS m, 116 (1313), Scaddath,V, 352; Skalunda, SRP (1391), nu Skalunda, Sköldinge, Sdm.; Skalander, VGL, nu Skalunda, Vg.

Det redan förut, s. 42, ur en vall-låt från norra Bohusl. anförda Skivers eller Stivers man (“Socke-Thore"), synes vara en vrängning af det gamla “SilFjar madr" (Tor) och således innehålla ett minne af Slf. Påpekas måste dock, att det blott är från ett fordom no. landskap jag känner ett sådant. På de sv. ortn. Syfmæsund DS II, 218 (1296; väl i Sdm.), SiviavadhSBP (äfven andra namnformer), na Säfva, Balingsta, Upl. o.

d. vägar jag här ej lägga någon vigt *)

I ortn. Kontona, Danmark, Upl., äldre Nanætonir (så flerestädes i DS, t. ex. III, 249) vågar jag ej se namnet på Æmna, Balders maka; sannolikt ingår däri det mansn., som skrifves Nanny DS III, 95, Nanæ (dat.)III,17. Snarare kunde mansn. Nann-olf Silfverst. D. I, 11 (1401) vara bildadt af gudinnans namn.

*) I dem ingår sannolikt en gen. pl. af ordet s&f, isL sef, neutr., med dubbelt {-omljud (liksom i tiga m. fl. ord).

Rättelser och tillägg.

Sid. 8 r. 1 u* står; Oland läs: Öland. K. efter Sm. utmärker den till Kalmar län hörande delen af Småland. 99 9 99 9 „ 99 bönd „ bönd, n 14 99 3 n. • Ast-djerf „ As t-dierf n 16 99 1 „ 99 rhu- „ rhup- n 17 99 11 n 99 pillar . ilfar » 19 99 14 u. 99 svenska „ svenskar 9» 21 99 18 „ utgår : upptager jag dem jag fun- n 99 99 6 n. står: egn. läs: egn, 9 22 99 20 u. 99 rakna „ rahna n 25 9 9 * 99 Guðrúnarkr. „ Guðrúnarkv. n 28 99 6 * 99 ka- „ kal- 99 99 7 „ 99 lladho „ ladho n 80 99 1 „ 99 Og. » ög. w 99 noten 2: Äfven från andra landskap har jag fannit sägner om den vilda jagten, utan att dock Odens namn i dem förekommer; jag hoppas vid annat tillfälle återkomma till detta

ämne. 99 32 r. 1 n. f.: Euna 1843, IV, s. 91 anföres från Mälarländema uttrycket Noakt ark liksom från ög. den förmedlande formen Noaks skepp. n 34 99 18 n. står: par läs: par. 99 36 99 1 u. 99 1384: „ 1384; 99 99 99 17 n. tillkommer: Odensberg, Asige (Bexell, Hallands Historia och Bcskrifning). SBP (äfven andra namnformer), na Säfva, Balingsta, Upl. o.

d. vägar jag här ej lägga någon vigt *)

I ortn. Kontona, Danmark, Upl., äldre Nanætonir (så flerestädes i DS, t. ex. III, 249) vågar jag ej se namnet på Æmna, Balders maka; sannolikt ingår däri det mansn., som skrifves Nanny DS III, 95, Nanæ (dat.)III,17. Snarare kunde mansn. Nann-olf Silfverst. D. I, 11 (1401) vara bildadt af gudinnans namn.

*) I dem ingår sannolikt en gen. pl. af ordet s&f, isL sef, neutr., med dubbelt {-omljud (liksom i tiga m. fl. ord).

Rättelser och tillägg.

Sid. 8 r. 1 u* står; Oland läs: Öland. K. efter Sm. utmärker den till Kalmar län hörande delen af Småland. 99 9 99 9 „ 99 bönd „ bönd, n 14 99 3 n. • Ast-djerf „ As t-dierf n 16 99 1 „ 99 rhu- „ rhup- n 17 99 11 n 99 pillar . ilfar » 19 99 14 u. 99 svenska „ svenskar 9» 21 99 18 „ utgår : upptager jag dem jag fun- n 99 99 6 n. står: egn. läs: egn, 9 22 99 20 u. 99 rakna „ rahna n 25 9 9 * 99 Guðrúnarkr. „ Guðrúnarkv. n 28 99 6 * 99 ka- „ kal- 99 99 7 „ 99 lladho „ ladho n 80 99 1 „ 99 Og. » ög. w 99 noten 2: Äfven från andra landskap har jag fannit sägner om den vilda jagten, utan att dock Odens namn i dem förekommer; jag hoppas vid annat tillfälle återkomma till detta ämne. 99 32 r. 1 n. f.: Euna 1843, IV, s. 91 anföres från Mälarländema uttrycket Noakt ark liksom från ög. den förmedlande formen Noaks skepp. n 34 99 18 n. står: par läs: par. 99 36 99 1 u. 99 1384: „ 1384; 99 99 99 17 n. tillkommer: Odensberg, Asige (Bexell, Hallands Historia och Bcskrifning).Sid. 37: Kosenberg faster i sitt nyutkomna arbete Åndslivet i Norden uppmärksamhet på en runinskrift från Sdm. v&lhatlar visir, hvarmed otvifvelaktigt syftas på Oden. Det första ordets skrif- sätt synes emellertid antyda, att inskriften härrör från någon norrman eller isländning (jfr. a. a.). n 41 r. 18 u. står: Hat- läs: Hatt- n n w 19 ft n tas „ as n 45 „ 12 „ „ osm „ som N 60 n 2 „ „ namn „ Tors namn n 51 . 16 n. „ OFT „ ÖFT * 9* 60 * 6 „ i n k. »K. n 64 „ 16 u. „ Fröbprgh„ Fröborgh n 65 „ 13 * 8 63 „ 64 9» 67 „ 17 n. „ (396) „ (1396) n 68 „ 1 u. „ Asheda * Åsheda n 70 „ 12 n. ff Försten. 9 Förstem. 99 n n 4 n ff deminut 9 deminut. » 71 0 2 „ „ Giythytte, „ Grythytte;